

UNIVERZITA KARLOVA

Právnická fakulta

Karolina Šebková

**Práva transgender osob podle EÚLP se
zaměřením na změnu pohlaví**

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: JUDr. Milan Lipovský, Ph.D.

Katedra: Katedra mezinárodního práva

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu): 3.6. 2023

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci vypracovala samostatně, že všechny použité zdroje byly řádně uvedeny a že práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Dále prohlašuji, že vlastní text této práce včetně poznámek pod čarou má 183 561 znaků včetně mezer.

Karolina Šebková

V Praze dne 3.6. 2023

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucímu práce, JUDr. Milanu Lipovskému, Ph.D., za odborné vedení, užitečné rady a to, že mi téma trans* práv z pohledu Úmluvy na semináři v rámci předmětu Evropská ochrana lidských práv poprvé představil. Dále bych chtěla poděkovat rodičům za podporu a trpělivost nejen při psaní této práce, ale i v průběhu celého mého studia.

Obsah

Úvod.....	1
1 Úvod do problematiky	4
1.1 Pohlaví, gender a genderová identita.....	5
1.2 Trans (*), transgender, transsexuál.....	10
1.3 Změna pohlaví?	11
2 Právní základ ochrany práv trans* lidí v EÚLP.....	19
2.1 Některá východiska rozhodovací praxe ESLP	19
2.2 Ochrana prostřednictvím článku 8 Úmluvy.....	23
2.3 Ochrana prostřednictvím článku 12 Úmluvy.....	26
2.4 Ochrana prostřednictvím článku 14 Úmluvy.....	28
2.5 Ochrana prostřednictvím článku 6 Úmluvy.....	30
2.6 Ochrana prostřednictvím článku 3 Úmluvy.....	32
3 Analýza judikatury ESLP v oblasti práv trans* lidí a diskuze.....	34
3.1 Právní uznání genderu (legal gender recognition).....	35
3.1.1 Dílčí závěr	46
3.2 Trans* lidé a manželství	47
3.2.1 Rovina první: právo vstoupit do manželství	48
3.2.2 Rovina druhá: zachování stávajících manželství	50
3.2.3 Dílčí závěr	54
3.3 Trans* lidé a rodičovství	54
3.3.1 Dílčí závěr	57
3.4 Otázky spojené s fyzickou tranzicí.....	57
3.4.1 Dostupnost gender afirmující péče.....	58
3.4.2 Fyzická změna jako podmínka právního uznání genderu	64
3.4.3 Dílčí závěr	69
Závěr.....	71
Seznam použitých zdrojů	74

Úvod

S heslem "trans(gender) práva jsou lidská práva" (v originální angličtině „trans(gender) rights are human rights“) je dnes možné se setkat nejen na transparentech protestujících za určité systémové změny (či naopak proti změnám opačného rázu) nebo v informačních brožurách a na internetových stránkách některých zájmových organizací. Ačkoliv přesný původ tohoto hesla není znám¹, stalo se poměrně populárním a v současné době je přítomno například také v módě a umění, v kampaních soukromých společností², v rozhodování správních orgánů³ a vyjádřeních politiků⁴ nebo v odborných článcích⁵. Jaké je ovšem skutečné postavení práv transgender lidí v systému lidských práv? A jak si tato práva stojí v lidskoprávním systému České republiky nejbližším?

Transgender lidé (pro které bude pro účely této práce používán inkluзивní výraz trans*, terminologie bude podrobněji vysvětlena v části zabývající se teoretickým úvodem do problematiky), tedy lidé, kteří se neidentifikují s pohlavím, které jim bylo určeno na základě fyzických charakteristik, jsou přirozenou součástí naší společnosti. V rozporu s tezí, že se jedná čistě o moderní trend, který je „výmyslem“ liberálního západu, a která je šířena některými názorovými proudy, je možné se s takovými lidmi setkat nejen napříč kulturami a společenskými systémy, ale také napříč historií.

Pravdou ovšem zůstává, že tito lidé nebyli vždy přijímáni pozitivně. V kulturním prostředí, které je možné nazvat západní společností, byli v minulosti v horším případě za svoji identitu postihováni, v lepším případě vytlačeni na okraj či nuceni přizpůsobit se „normálu“. Přestože minimálně od konce 20. a v průběhu 21. století urazila naše společnost v souvislosti s přijetím trans* lidí velký kus cesty, je toto téma mnohdy stále považováno za nové a přinejmenším kontroverzní.

---

¹ EVERHART, Avery R. The limits and the promise of trans rights as human rights claims. In: Open Global Rights.org. Online. 2020. 6.10. 2020. Dostupné z: <https://www.openglobalrights.org/the-limits-and-the-promise-of-trans-rights-as-human-rights-claims/> [Citováno 2023-02-01].

² LUSH. Trans rights are human rights. Online. Lush Retail Ltd. © 1995–2023 Dostupné z: <https://www.lushusa.com/transrights.html> [Citováno 2023-04-28].

³ MANCHESTER CITY COUNCIL. *Agenda item - Notice of Motion - Trans Rights Are Human Rights*. Online. Manchester City Council © 2018, 2022. Dostupné z: <https://democracy.manchester.gov.uk/mgAi.aspx?ID=9423> [Citováno 2023-04-29].

⁴ SMITH, Reiss. Hillary Clinton says trans rights are human rights in response to criticism. In: Pink News.com. Online. 20.11. 2019. Dostupné z: <https://www.thepinknews.com/2019/11/20/hillary-clinton-trans-rights-transgender-awareness-week-donald-trump/> [cit. 28.04.2023].

⁵ DICKLITCH-NELSON, Susan; RAHMAN, Indira. Transgender rights are human rights: A cross-national comparison of transgender rights in 204 countries. *Journal of Human Rights*. Online. vol. 21, i. 5, s. 525–541. ISSN 14754843. Dostupné z: <https://doi.org/10.1080/14754835.2022.2100985> [Citováno 2023-05-03].

Neoddiskutovatelným faktem je, že přestože se v určitých směrech od většinové společnosti odlišují, jsou plnohodnotnými členy společnosti a zcela nepochybně si zaslouží, aby i jejich práva byla chráněna, stejně jako práva kterékoliv jiné lidské bytosti. Život trans* lidí má svá mnohá specifika. Od toho se odvíjejí určité specifické potřeby, které se velmi často dotýkají sfér spadajících pod ochranu základních lidských práv, jako je tělesná integrita, soukromý život, partnerství, rodičovství atd. Pro trans* lidi jsou práva, která se váží specificky k jejich identitě, tedy zcela stěžejní pro důstojný a spokojený život.

Vzhledem k již zmíněné novosti a kontroverzi a také k faktu, že jakékoliv trans* téma je mnohými pro dopad pouze na poměrně malou část populace považováno za okrajové, bývají potřeby trans* lidí ignorovány a jejich práva v důsledku porušována.

Jedním z nástrojů ochrany takových práv je Evropský soud pro lidská práva ve Štrasburku (dále jen „ESLP“ či „Soud“). Cílem práce je prostřednictvím analýzy rozhodovací praxe, kterou ESLP ohledně práv trans* lidí za svého působení vydal, zjistit, jakým způsobem o nich rozhoduje. Za rámec zkoumání tak autorka zvolila systém Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen „EÚLP“ či „Úmluva“) v rámci Rady Evropy. Výzkumným cílem práce je zjistit a analyzovat to, jak práva trans* lidí chrání mezinárodní právo lidských práv prostřednictvím EÚLP, potažmo jak tato práva chrání ESLP.

Cílem je čtenáři v rámci právní analýzy poskytnout základní přehled o trans* lidech jako skupině, o jejich již zmíněných specifických potřebách a postavení ve společnosti. V rámci analýzy se práce blíže zaměří na koncept „změny pohlaví“, jako na něco, co může život trans* člověka výrazně ovlivnit, a to jak ve velmi pozitivním smyslu, pokud po ní touží, tak i negativním, pokud je do ní nucen. Zaměří se na něj také proto, že právě „změny pohlaví“ se týká právní úprava České republiky, která je v současné době již několik let diskutována jako porušující právě výše zmíněnou Úmluvu.

Výzkumnou otázku, kterou si práce klade za cíl zodpovědět, lze tedy formulovat následujícím způsobem: *Jak chrání Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod práva trans* lidí a jak k jejich ochraně přistupuje Evropský soud pro lidská práva?*

Primárním zdrojem pro tuto práci je judikatura ESLP přímo se týkající práv souvisejících s trans* identitou některého ze stěžovatelů. Dále pak především používá komentářovou literaturu, odborné články a texty vznikající v rámci činnosti organizací zabývajících se tématem trans* identity.

Hlavní metodou práce je analýza rozhodnutí ESLP, zhodnocení rozhodovací praxe a jejího vývoje. Práce si klade za cíl identifikovat v mase judikatury nejvýznamnější témata a články,

jejichž údajného porušování se týkají stížnosti nejčastěji. Snaží se najít klíčové principy a postoje, které Soud v jednotlivých tématech zaujal. Prostřednictvím tohoto se snaží vyvodit přístup ESLP k právům trans* lidí a kriticky jej zhodnotit.

Práce je rozdělena do několika hlavních částí. První část představuje teoretická východiska práce a již výše zmíněný úvod do problematiky trans* identity, včetně vymezení některých klíčových pojmů. Druhá část se věnuje právnímu základu, který poskytuje EÚLP. Třetí část se věnuje konkrétním případům v rámci rozhodovací praxe ESLP, dělí je do tématických okruhů, stručně popisuje skutkové okolnosti a řešené otázky a závěry, ke kterým Soud dospěl. Každé rozhodnutí je pak kriticky zhodnoceno z hlediska legitimacy argumentů, významu a dopadů.

V rámci úvodu považuje autorka vzhledem k citlivosti tématu za vhodné poznamenat, že jazyk práce včetně veškeré terminologie byl zvolen s ohledem na stav diskurzu v době psaní práce a má snahu být v co největší míře respektující. Autorka si je vědoma faktu, že některé zdánlivě neutrální výrazy mohou být v určitých aspektech považovány za problematické. Autorka byla upozorněna například na určité negativní konotace spojené s označením „osoba“ (v této práci například ve smyslu trans* osoba)⁶. Považuje za vhodné uvést, že výrazy „osoba“/ „osoby“ jsou v rámci práce používány čistě jako neutrální označení a alternativy k „člověk“/ „lidé“. Důvod používání/střídání těchto výrazů je čistě stylistický.

---

⁶ Za toto upozornění mnohokrát děkuji vedoucímu práce.

1 Úvod do problematiky

Aby bylo možné přistoupit ke zkoumání toho, jak Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod⁷ na práva trans* lidí pohlíží a jak jsou taková práva jejím prostřednictvím případně chráněna, je nejprve nutné odpovědět na základní otázku: Co přesně znamená být trans* člověk?

Tato část se tak bude věnovat definici pojmu a představí některé koncepty, se kterými jak judikatura ESLP, tak její analýza v rámci práce hojně operuje a jsou klíčové pro pochopení diskutovaného tématu.

Na začátek je třeba říci, že jednotná definice termínu „trans* člověk“ neexistuje a je naopak možné setkat se s nejrůznějšími formulacemi. Existence osob, které je možné současným jazykem jako „trans*“ popsat, byla v průběhu historie registrována a následně zkoumána (a stále je zkoumána) nejen pohledem různých vědních oborů a disciplín, ale také z nejrůznějších pozic, například co se světonázoru týče. Každý takový pohled či pozice nabízí mírně odlišnou perspektivu, která se na definici nevyhnutelně odráží. Na tomto místě bude pro ilustraci uvedeno několik příkladů.

Již pro práci s definicemi je vhodné poukázat na fakt, že ani terminologie zde není zcela ustálená. V literatuře je možné setkat se s již použitým označením „trans* lidé“, ale také „trans lidé“, „transgender lidé“ atp. Této skutečnosti bude věnován další prostor v kapitole 1.2, která si klade za cíl koncept blíže popsat.

American Psychiatric Association, která by zde mohla představovat pozici západní lékařské vědy, například používá výraz „transgender člověk“ a popisuje ho jako osobu „*jejíž pohlaví přidělené po porodu (...) neodpovídá její genderové identitě (...)*“⁸. Pro srovnání česká sexuologická praxe (nebo alespoň její značná část) pak definuje „trans lidi“ jako „*biologické muže s prožívanou ženskou identitou*“⁹ nebo „*biologické ženy, jejichž prožívaný rod je mužský*“¹⁰.

---

⁷ Rada Evropy. Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod, ve znění dodatkových protokolů č. 11 a 14, ETS 5, 04.11.1950.

⁸ AMERICAN PSYCHIATRIC ASSOCIATION. What is Gender Dysphoria?. Online. American Psychiatric Association © 2023. Dostupné z: <https://www.psychiatry.org/patients-families/gender-dysphoria/what-is-gender-dysphoria> [Citováno 2023-03-22].

⁹ ŠNAJDEROVÁ, Marta; ZAPLETALOVÁ, Jiřina; MAGNOVÁ, Olga; FIFKOVÁ, Hana; WEISS, Petr et al. *Nesoulad rodu a pohlaví v dětství a adolescenci: současné názory a přístupy, situace v České republice*. Česko-Slovenská Pediatrie. Online. 2022, roč. 77, suppl. 3, s. 30–35. ISSN 18054501. DOI: <https://doi.org/10.55095/CSPediatrie2022/056> [Citováno 2023-04-10].

¹⁰ Ibid.

Šárka Dušková, která by zde mohla reprezentovat odborný diskurz v oblasti práva, hovoří o „trans lidech“ jako o těch, „jejichž vnitřně prožívaný gender (...) neodpovídá pohlaví, které jim bylo přisouzeno při narození“¹¹. Naproti tomu český právní řád v zákoně o specifických zdravotních službách hovoří pouze o tzv. „transsexuálních pacientech“, kterými rozumí osoby, u nichž je přítomen „trvalý nesoulad mezi psychickým a tělesným pohlavím“¹².

Vzhledem k terminologické i definiční různorodosti lze na první pohled říci, že problematika trans* identity je tématem poměrně složitým a již samotné základy, mimo jiné také z důvodu citlivosti, vyžadují pečlivý přístup. Z tohoto důvodu se jeví jako vhodné nejprve blíže osvětlit v definicích používané a s tématem neoddělitelně provázané koncepty „pohlaví“, „genderu“ a potažmo „genderové identity“.

1.1 Pohlaví, gender a genderová identita

Tradiční, v naší společnosti nejrozšířenější představa o tom, co je to „pohlaví“, vychází z přesvědčení, že lidské bytosti se přirozeně vyskytují ve dvou různých variantách podle toho, jak vypadá a do jisté míry také funguje jejich tělo. Na základě těchto variant pak společnost vytváří dvě kategorie a do některé z nich každého člověka automaticky zařazuje. Děje se tak hned na počátku života, bezprostředně po narození. Determinaci provádí zdravotnický personál v naprosté většině případů na základě vzhledu genitálií. Jednoduše řečeno, „pohlaví“ je tradičně jeden ze způsobů, jak popsat člověka, zde konkrétně na základě tělesných charakteristik.

Kategorie „pohlaví“ má ovšem ve společnosti svůj mnohdy poměrně zásadní význam a v žádném případě se neomezuje pouze na izolovaný popis těla. S oběma výše zmíněnými tělesnými variantami, s oběma „pohlavími“, je svázána určitá sociální realita, to znamená například, jak bude příslušník/příslušnice daného pohlaví vypadat, jaké bude mít vlastnosti a jak se bude chovat, jaké role bude ve společnosti zastávat atp.¹³ Podle oné výše zmíněné tradiční představy o „pohlaví“ je tato jeho společenská složka plně odvozená od biologické reality. Muž i žena vypadají, chovají se a zastávají role určitým způsobem zcela od přírody.

---

¹¹ DUŠKOVÁ, Šárka. *Pohlaví jako věc veřejná. Právo na uznání pohlavní identity trans lidí*. In: ŠIMÁČKOVÁ, Kateřina; HAVELKOVÁ, Barbara; ŠPONDROVÁ, Pavla; ANDRESKA, Zuzana; BARŠOVÁ, Andrea et al. *Mužské právo. Jsou právní pravidla neutrální?* Praha: Wolters Kluwer ČR, 2020. ISBN 978-80-7598-761-7. s. 960.

¹² Zákon 373/2011 Sb. o specifických zdravotních službách.

¹³ RENZETTI, Claire M.; GJURIĆ, Lukáš; CURRAN, Daniel J. *Ženy, muži a společnost*. Praha: Karolinum, 2003. ISBN 80-246-0525-2. s. 20 a 527-528.

Že je realita poněkud komplexnější a že toto vnímání „pohlaví“ nemusí být zcela validní ovšem potvrzují přinejmenším dva druhy životních situací.¹⁴

První takovou je existence tzv. intersex lidí, tzn. „*lidí s variací pohlavních znaků*“¹⁵. Takové lidi nelze, zjednodušeně řečeno, na základě podoby a funkce jejich těla běžným způsobem jednoznačně zařadit do jedné ze zmíněných kategorií muž/žena. Tento fakt se může projevit hned po porodu či později v průběhu života.¹⁶ Přestože je fakt, že intersex lidé existují, minimálně v odborných kruzích dlouhodobě znám, charakteristika „pohlaví“ mu není přizpůsobena. Místo toho bývají intersex lidé zařazováni do jedné ze stávajících kategorií, například podle převažujících pohlavních znaků zjištěných specializovanými vyšetřeními.¹⁷ Nezřídka se provádí také tzv. „normalizační zákroky“, které si kladou za cíl přizpůsobit onomu zařazení také podobu těla člověka.¹⁸ Přestože k takovým zákrokům stále dochází a medicína nedosáhla, co se týče přístupu k nim jasného konsenzu, je tato praxe v současné době považována mnohými mezinárodními orgány za nežádoucí a hovoří se v souvislosti s nimi o porušování lidských práv.¹⁹

Jedním z argumentů proti „normalizujícím“ zákrokům, který současně velmi dobře ilustruje problematičnost vnímání „pohlaví“ jako homogenního a čistě na biologii závislého, jsou případy, kdy se člověk v pozdějším životě neidentifikuje s „pohlavím“, do kterého byl normalizován.²⁰ Přestože takového člověka pohlavní znaky²¹ identifikovaly například jako muže, on se mužem být necítí, je přesvědčen že jím není, a být jím nechce.

---

¹⁴ KOTKOVÁ, Petra. *Právní aspekty změny pohlaví*. Online. Brno, 2022. Disertační práce. Masarykova univerzita. Dostupné z: <https://is.muni.cz/th/lqnhf/> [Citováno 2023-04-11]. s. 25-26.

¹⁵ DUŠKOVÁ, Šárka. *Sociální a právní aspekty života intersex lidí v Česku: Podkladová studie – právní aspekty života intersex lidí v Česku a v mezinárodním kontextu*. Online. Olomouc: Filozofická fakulta Univerzity Palackého, 2021. Dostupné z: <https://www.ochrance.cz/uploads-import/ESO/Lid%C3%A9%20s%20variace%C3%ADch%20znak%C5%AF%2054-21-KS-1%20P%C5%98%C3%8DLOHA%201%20Copy.pdf> [Citováno 2023-03-31]. s. 3.

¹⁶ *Ibid.*, s. 4-5.

¹⁷ KOTKOVÁ, Petra. *Právní aspekty změny pohlaví*. op.cit. s. 25.

¹⁸ OFFICE OF THE UNITED NATIONS HIGH COMMISSIONER FOR HUMAN RIGHTS. *Human Rights Violations Against Intersex People: A Background Note*. Online. 2019. Dostupné z: <https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Issues/Discrimination/LGBT/BackgroundNoteHumanRightsViolationsAgainstIntersexPeople.pdf> [Citováno 2023-04-04] s. 5.

¹⁹ DUŠKOVÁ, Šárka. *Sociální a právní aspekty života intersex lidí v Česku: Podkladová studie – právní aspekty života intersex lidí v Česku a v mezinárodním kontextu*. op.cit. s. 4-13.

²⁰ jako příklad poslouží třeba případ známý pod označením „John/Joan“, viz COLAPINTO, John. *The True Story of John/Joan*. Online. Rolling Stone Magazine, 1997, s. 54-97. Dostupné z: http://longevity3.stanford.edu/dci-portal/files/2015/02/Case-of-Joan_John.pdf [Citováno 2023-05-01].

²¹ Zde jsou myšleny jakékoliv tělesné znaky, které jsou spojovány s určitým „pohlavím“ a toto „pohlaví“ bývá podle nich určováno

V druhé situaci lze sice zmíněným tradičním způsobem jednoznačně určit příslušnost k jedné ze dvou kategorií „pohlaví“, tato příslušnost se ovšem neodráží v osobní identitě jedince. To je případ právě trans* lidí.

Obě tyto situace ilustrují, že biologická realita a žitá realita, do které se odráží identita člověka, nejsou nutně totožné. Tento fakt v současné době uznává odborná veřejnost napříč obory jak v zahraničí, tak v České republice. Část české odborné literatury tento fakt reflektuje dělením oné vlastnosti člověka, kterou nazývá „pohlaví“, převážně na tzv. pohlaví biologické, pohlaví sociální a pohlaví psychické.²² I když se ve své podstatě jedná o ekvivalentní koncepty, anglicky psaná literatura používá terminologii vážící se k teorii genderu.

Ta vnímá výraz „pohlaví“ (anglicky „sex“) striktně jako určitý „soubor biologických charakteristik“²³. Mezi ně patří například chromozomy, hormony, vnitřní i vnější reprodukční orgány nebo sekundární pohlavní znaky.²⁴ Na základě těchto charakteristik je lidská populace dělena většinou na muže a ženy. Zde je možné poznamenat, že vzhledem k výše uvedenému je tento přístup poněkud zjednodušující a bylo by vhodné reflektovat přirozený výskyt lidí s variacemi pohlavních znaků. Přesto tzv. binární model, tedy systém stojící na existenci dvou „pohlaví“, v západní společnosti výrazně převažuje.²⁵ Existence lidí s variacemi pohlavních znaků

---

²² WEISS, Petr. *Sexuologie*. Praha: Grada, 2010. ISBN 978-80-247-2492-8. DOLEŽAL, Adam; AGHA, Petr. *Translidé a otázky identity ve veřejném prostoru – slovo úvodem*. Časopis zdravotnického práva a bioetiky. Online. 2013, roč. 3, č. 1, s. 1-4. ISSN 1804-8137. Dostupné z: <http://medlawjournal.ilaw.cas.cz/index.php/medlawjournal/article/view/39> [Citováno 2023-03-21].;

ŽUFFOVÁ-KUNČOVÁ, Tereza. *Transgender osoby pohledem ústavního práva*. Online. Brno, 2021. Diplomová práce. Masarykova univerzita. Dostupné z: <https://is.muni.cz/th/ybnlk/> [Citováno 2023-03-31].

²³ HAVELKOVÁ, Barbara. Feminismus, gender a právo. In: ŠIMÁČKOVÁ, Kateřina; HAVELKOVÁ, Barbara; ŠPONDROVÁ, Pavla; ANDRESKA, Zuzana; BARŠOVÁ, Andrea et al. *Mužské právo. Jsou právní pravidla neutrální?* Praha: Wolters Kluwer ČR, 2020. ISBN 978-80-7598-761-7. s. 50.

²⁴ ILGA-EUROPE. *Our glossary*. Online. ILGA-Europe © 2023 Dostupné z: <https://www.ilga-europe.org/about-us/who-we-are/glossary/> [Citováno 2023-03-22].

²⁵ HYDE, Janet Shibley; BIGLER, Rebecca S.; JOEL, Daphne; TATE, Charlotte; VAN ANDERS, Sari M. *The Future of Sex and Gender in Psychology: Five Challenges to the Gender Binary*. American Psychologist. Online. 2019, vol. 74, n. 2, s. 171-193. DOI: <https://doi.org/10.1037/amp0000307>. Dostupné z: <https://www.semanticscholar.org/paper/The-Future-of-Sex-and-Gender-in-Psychology%3A-Five-to-Hyde-Bigler/ed0684c86058e9983a0e71f07d38333fae66096b> [Citováno 2023-04-24]. s. 17; MORGENROTH, Thekla; GUSTAFSSON SENDÉN, Marie; LINDQVIST, Anna; RENSTRÖM, Emma A.; RYAN, Michelle et al. *Defending the Sex/Gender Binary: The Role of Gender Identification and Need for Closure*. Social Psychological and Personality Science. Online. 2021, vol. 12, is. 5, s. 731–740. ISSN 19485514. DOI: <https://doi.org/10.1177/1948550620937188>. Dostupné z: <https://journals.sagepub.com/doi/epub/10.1177/1948550620937188> [Citováno 2023-04-28]. s. 731.

není popírána, ovšem pouze menšina států vnímá „intersex“ (či ekvivalentní termín) jako kategorii srovnatelnou s „muž“ a „žena“ a právně ji rozeznává například v rodných listech.²⁶

Ona k biologické kategorizaci se vážící společenská složka je označována jako „gender“. Tím je myšlen sociálně konstruovaný „soubor vlastností, které daná společnost spojuje se ženami a muži“²⁷. S výše popisovanou tradiční představou se zde rozchází v tom smyslu, že tento soubor vlastností nevidí jako přirozeně determinovaný pohlavím jako biologickou kategorií.²⁸ Barbara Havelková uvádí, že ony vlastnosti se mění v závislosti na čase a na konkrétní kultuře.²⁹ To znamená, že například normalizovaná představa o tom, jaké povahové vlastnosti má muž, jak se chová, jak se obléká, jaké má zájmy, pro jaké činnosti má vlohy atd. je uměle vytvořená a závislost na biologických charakteristikách je pouze domnělá. Co je v Evropě v roce 2023 vnímáno jako tzv. „maskulinní“ (s muži spojované) může být v jiné době a jiné kultuře vnímáno jako typicky ženské (tzv. „femininní“).

Přestože je gender považován za sociální konstrukt, v západní společnosti stejně jako u pohlaví převládá již zmíněné binární pojetí, tedy existence typicky dvou genderů odrážející existenci dvou (biologických) pohlaví.³⁰ Tento model však není univerzální. Do kontrastu k němu můžeme postavit některé světové kultury, jež uznávají genderů vícero. Jako příklad společností s genderovou rozmanitostí bývají uváděny některé země Jižní Asie (Indie, Pakistan)³¹ či některé kmeny původních obyvatel Severní Ameriky a Jižního Pacifiku³².

---

²⁶ COUNCIL OF EUROPE COMMISSIONER FOR HUMAN RIGHTS. *Human rights and intersex people*. Online. 2015. Dostupné z: <https://rm.coe.int/16806da5d4> [Citováno 2023-05-01] s. 37-40; BARŠOVÁ, Andrea. Člověk mimo ženství a mužství. (O regulačních modelech ne/uznání intersexuality). In: ŠIMÁČKOVÁ, Kateřina; HAVELKOVÁ, Barbara; ŠPONDROVÁ, Pavla; ANDRESKA, Zuzana; BARŠOVÁ, Andrea et al. *Mužské právo. Jsou právní pravidla neutrální?* Praha: Wolters Kluwer ČR, 2020, s. 977-993. ISBN 978-80-7598-761-7. s. 983-989.

²⁷ HAVELKOVÁ, Barbara. *Feminismus, gender a právo*, op. cit. s. 50.

²⁸ Ibid.

²⁹ Ibid.

³⁰ HYDE, Janet Shibley; BIGLER, Rebecca S.; JOEL, Daphne; TATE, Charlotte; VAN ANDERS, Sari M. *The Future of Sex and Gender in Psychology: Five Challenges to the Gender Binary*. op.cit. s. 171; MORGENROTH, Thekla; GUSTAFSSON SENDÉN, Marie; LINDQVIST, Anna; RENSTRÖM, Emma A.; RYAN, Michelle et al. *Defending the Sex/Gender Binary: The Role of Gender Identification and Need for Closure*. op. cit. s. 731.

³¹ RHUDE, Kristofer. *The Third Gender and Hijras*. In: Harvard.edu. Online. 2018. Dostupné z: <https://rpl.hds.harvard.edu/religion-context/case-studies/gender/third-gender-and-hijras> [Citováno 2023-04-05].

³² RENZETTI, Claire M.; GJURIČ, Lukáš; CURRAN, Daniel J. *Ženy, muži a společnost*. op.cit. s. 73-74.

Ačkoliv jsou pohlaví a gender dva odlišné koncepty, jsou spolu výrazně propojeny.³³ Jak již bylo výše řečeno, k oběma kategoriím „pohlaví“ se váže určitá zažitá představa o jejich příslušnicích/příslušnicích (gender) a člověk je po narození, ať chce či nechce, automaticky k jednomu z pohlaví přiřazen. Lze tedy říci, že gender se stejně jako pohlaví týká každého člověka a každý člověk (ať již více či méně vědomě) gender určitým způsobem prožívá a vnímá.

Organizace Gender spectrum hovoří o třech dimenzích takového prožívání. První je dimenze tělesná, jedná se tedy o vnímání podoby, funkcí a společenského zařazení vlastního těla. Druhá je právě již zmiňovaná „genderová identita“, která představuje vnímání vlastního genderu a způsob, jak vlastní gender pojmenovat. Jedná se o sebeidentifikaci, o niterné přesvědčení o tom, kým jsme, které je každému člověku vlastní. Přirozeně se formuje, nelze si ji vědomě zvolit a není tak možné ani uměle docílit její změny. Třetí dimenze genderu je sociální, pod kterou můžeme zařadit tzv. „genderovou expresi“, jinak řečeno „genderový projev“. Jedná se o sebe prezentaci, o způsob, jak svou identitu komunikujeme navenek, například prostřednictvím oblečení, účesu, tónu hlasu, gest atd. a také to, jak společnost vnímá nás a jak na naši genderovou identitu reaguje a jak s ní pracuje.³⁴

Čistě statisticky řečeno, ve velké většině případů je genderová identita s pohlavím tzv. v souladu.³⁵ To ve zkratce znamená, že člověk přijal společností na základě tělesných znaků přidělené pohlaví za své, cítí se v něm komfortně a osvojil si k němu náležející gender. Takový člověk se například narodil s „tradičně ženskými genitáliemi“, vnitřně ví, že je ženou, jako žena se navenek projevuje, ví že ho společnost jako ženu vnímá a tento stav mu plně vyhovuje. Můžeme se ovšem setkat také s případy, kdy to tak zcela není.

---

³³ WORLD HEALTH ORGANISATION. *Gender and health*. Online. World Health Organisation © 2023. Dostupné z: https://www.who.int/health-topics/gender#tab=tab_1 [Citováno 2023-03-31].

³⁴ GENDER SPECTRUM. *The Language of Gender*. Online. Gender Spectrum © 2019. Dostupné z: <https://genderspectrum.org/articles/language-of-gender> [Citováno 2023-04-01]; GENDER SPECTRUM. *Understanding Gender*. Online. Gender Spectrum © 2019. Dostupné z: <https://genderspectrum.org/articles/understanding-gender> [Citováno 2023-04-01]; QUEER GEOGRAPHY. *Terminologie*. Online. Queer Geography © 2021. Dostupné z: <https://lgbt-zdravi.cz/slovník-pojmu/> [Citováno 2023-04-01].

³⁵ Na příklad ve Spojených státech se s pohlavím přiděleným po porodu neidentifikuje kolem 1,6% dospělých osob, viz. BROWN, Anna. *About 5% of young adults in U.S. are transgender or nonbinary*. In: Pew Research Center.org. Online. 7.6. 2022. Dostupné z: <https://www.pewresearch.org/fact-tank/2022/06/07/about-5-of-young-adults-in-the-u-s-say-their-gender-is-different-from-their-sex-assigned-at-birth/> [Citováno 2023-04-01].

1.2 Trans (*), transgender, transsexuál

V případě, že genderová identita člověka neodpovídá jeho „pohlaví“, tzv. není s ním v souladu, je možné se setkat s dvěma možnými scénáři. V prvním takovém se člověk neidentifikuje s genderem mu přiděleným ale ani s opačným. Necítí se tedy být ani mužem, ani ženou a nevyhovuje mu projevovat se a být vnímán pouze jako maskulinní či femininní. Pro takové lidi se vžil termín „nebinární“.³⁶ V souvislosti s nebinaritou je možné setkat se i s dalšími specifickými identitami. Například tzv. „bigender lidé“ mezi mužskou a ženskou identitou volně přecházejí v závislosti na situaci, identita tzv. „genderfluid lidí“ je v čase proměnlivá atd.³⁷

Druhý možný scénář je, že se člověk identifikuje s jedním z binárních genderů (mužství/ženství), ovšem takový gender neodpovídá tomu, který společnost spojuje s jeho tělem, „pohlavím“. Člověk tedy například bytostně cítí, že je ženou, je komfortní v ženské roli, touží se jako žena prezentovat a chce být společností jako žena vnímán, a to zcela bez ohledu na fakt, že patří do části populace narozené s typem genitálií, které považujeme za „mužské“. Právě taková lidé bývají označováni jako „transgender lidé“ či „trans lidé“.³⁸

Tyto dva termíny mohou být vnímány jako synonyma (trans jako prostá zkratka slova transgender), ovšem tato zkrácená podoba může být vnímána také jako inkluzivnější, nebinární identity zahrnující.³⁹ Inkluzi nebinárních identit je každopádně možné ilustrovat přidáním asterisku („trans*“).⁴⁰

V neposlední řadě se můžeme setkat s termínem „transsexuál“ (popřípadě „transsexuální osoba/člověk“, „transsexualita“ apod.). Ten se používal především před rozšířením předchozích zmíněných. Pro jeho výraznou vazbu na tělesnost a touhu po medicínském řešení či sexualitu a sexuální orientaci se od něj postupně upouští. Dnes je tento termín z uvedených důvodů samotnými trans* lidmi většinou považovaný za nevhodný.⁴¹ Vyjímkou může být situace, kdy se tak konkrétní člověk sám označuje.

---

³⁶ NATIONAL CENTER FOR TRANSGENDER EQUALITY. *Understanding Nonbinary People: How to Be Respectful and Supportive*. Online. National Center for Transgender Equality © 2023. Dostupné z: <https://transequality.org/issues/resources/understanding-nonbinary-people-how-to-be-respectful-and-supportive> [Citováno 2023-04-27].

³⁷ TRANSPARENT. *Kdo jsou trans* lidé*. Online. Transparent z.s. © 2020-23. Dostupné z: <https://jsmettransparent.cz/o-translidech/kdo-jsme/> [Citováno 2023-03-22].

³⁸ Ibid.; ILGA-EUROPE. *Our glossary*. op.cit.

³⁹ GONZALEZ-SALZBERG, Damian A. *Sexuality and Transsexuality under the European Convention on Human Rights: A Queer Reading of Human Rights Law*. Hart Publishing, 2019. ISBN 978-15-0991-494-4. s. 51.

⁴⁰ TRANSPARENT. *Kdo jsou trans* lidé*. op.cit.

⁴¹ Ibid.

V této práci bude používána podoba „trans*“ jako inkluzivní zastřešující pojem a bude tak označen jakýkoliv člověk, který se neidentifikuje s pohlavím/genderem, které mu bylo určeno po porodu, a to bez ohledu na binaritu/nebinaritu. Výrazem „cis“ (případně „cisgender“) bude označen člověk, který je ztotožněn s a identifikuje se jako příslušník pohlaví/genderu, které mu bylo určeno po porodu. Tento termín je tedy používán jako opak „trans*“ a používá se jako alternativa označení, která příliš kladou důraz na biologickou stránku věci (např. „biologická žena“ v kontrastu k „trans* žena“) nebo označení stigmatizujících a urážlivých (např. „normální“).

1.3 Změna pohlaví?

Pokud člověk cítí, že se neztotožňuje s genderem, který mu byl určen, může dospět k rozhodnutí, že v takové roli již nechce dále pokračovat. V takové chvíli přichází na řadu proces tzv. tranzice, kdy trans* lidé (tedy binární i nebinární) začínají žít pod svým pravým genderem⁴². Průběh tohoto procesu je výrazně individuální a závisí na potřebách konkrétního člověka.⁴³ Přesto je možné ho v obecné rovině popsat a rozčlenit na několik fází či forem.

Dá se říci, že tranzice má podle toho, na jaké úrovni či vůči komu je gender deklarován, svou „oficiální“ a „neoficiální“ část. Část „neoficiální“ většinou probíhá jako první a je čistě soukromou záležitostí, která nijak nezahrnuje stát či jeho orgány a nemá žádné právní důsledky. V jejím rámci dá trans* člověk svou identitu najevo vůči svému okolí a projeví přání, aby byl nadále podle ní vnímán. Tato forma tranzice, někdy nazývaná „sociální“⁴⁴, může zahrnovat například změnu používaného jména (neoficiální), změnu rodu, kterým si člověk přeje být osloven, nejrůznější změny vizáže (účes, oblečení, práce s hlasem) atp.⁴⁵ Pokud se „sociální tranzice“ nejeví jako dostatečná, je možné projít také tranzicí „úřední“ či „lékařskou/medicínskou“.⁴⁶

„Úřední tranzicí“ (anglicky „legal gender recognition“), která již spadá do části „oficiální“, je zde myšlena procedura, jejímž výsledkem je uznání genderové identity trans* člověka ze strany státu. Rada Evropy jí rozumí „*právní uznání genderové identity osoby, včetně jména,*

---

⁴² V práci je zcela záměrně používán výraz „pravý gender“ a nikoliv například „zvolený gender“ či „nový gender“ (ve smyslu „původní“ a „nový“). Tento přístup vychází z myšlenky, že genderová identita není otázkou vědomé volby a není nově vytvořená, spíše projevená či objevená.

⁴³ TRANSPARENT. *Průvodce tranzicí pro trans* lidi*. Online. Transparent z.s. © 2020-23, 2021. Dostupné z: https://jsmetransparent.cz/wp-content/uploads/2021/04/Pruvodce_tranzici_pro_trans_lidi.pdf [Citováno 2023-03-21]. s. 5.

⁴⁴ Ibid., s. 10.

⁴⁵ Ibid., s. 11-14.

⁴⁶ Ibid., s. 10.

pohlaví/genderového markeru^[47] a dalších informací souvisejících s genderem, které se mohou odrážet v příjmeních, rodných číslech/osobních identifikačních číslech, titulech apod., ve veřejných registrech, záznamech, dokladech totožnosti (občanských průkazech, pasech, řidičských průkazech) a dalších podobných dokumentech (doklady o vzdělání atd.)⁴⁸ Taková procedura bývá upravena legislativně a její podoba či podmínky pro dosažení jejího cíle se mohou stát od státu výrazně lišit.

Státy je možné podle přístupu k „úřední tranzici“ rozdělit do tří skupin.⁴⁹ První skupina představuje tzv. „silně medikalizovaný model“, v jehož rámci státy podmiňují uznání genderové identity trans* lidí určitými chirurgickými zákroky, jako je například znemožnění reprodukční funkce.⁵⁰ Druhá skupina, tzv. „mírně medikalizovaný model“ je jeho liberálnější variantou, která již chirurgické zákroky nevyžaduje. Medicína zde ovšem stále hraje poměrně významnou roli, jelikož se lze často setkat s podmínkami jako potřeba doporučení jednoho či více lékařů, získání diagnózy či určité druhy neinvazivní medicínské terapie.⁵¹ Třetí model je tzv. „sebeidentifikační“, či „na právu sebeurčení založený“, kde je možné genderovou identitu uznat již na základě prohlášení trans* člověka samotného.⁵²

„Lékařskou/medicínskou“ tranzicí je pak myšlena především série medicínských řešení, která se trans* lidem nabízí, pokud si přejí podobu svého těla změnit takovým způsobem, aby odpovídala jejich pravému genderu (projít tranzicí „fyzickou“).⁵³ Do této série, která se v angličtině nazývá také „gender affirming healthcare“ neboli GAH⁵⁴ (možno přeložit jako „gender afirmující lékařská péče“, tento překlad bude pro účely práce používán), patří především

---

⁴⁷ Překlad anglického výrazu „gender marker“, písmeno v osobních dokumentech označující gender/pohlaví osoby (M/F)

⁴⁸ COUNCIL OF EUROPE. *Thematic Report on Legal Gender Recognition in Europe*. Online. 2022. Dostupné z: <https://rm.coe.int/thematic-report-on-legal-gender-recognition-in-europe-2022/1680a729b3> [Citováno 2023-04-26].

⁴⁹ DUŠKOVÁ, Šárka. *Pohlaví jako věc veřejná. Právo na uznání pohlavní identity trans lidí*. op.cit. s. 973; KOTKOVÁ, Petra. *Právní aspekty změny pohlaví*. op. cit. s. 53.

⁵⁰ DUŠKOVÁ, Šárka. *Pohlaví jako věc veřejná. Právo na uznání pohlavní identity trans lidí*. op. cit. s. 973–975.; KOTKOVÁ, Petra. *Právní aspekty změny pohlaví*. op.cit. s. 53-83.

⁵¹ DUŠKOVÁ, Šárka. *Pohlaví jako věc veřejná. Právo na uznání pohlavní identity trans lidí*. op. cit. s. 973–975.; KOTKOVÁ, Petra. *Právní aspekty změny pohlaví*. op.cit. s. 83-126.

⁵² DUŠKOVÁ, Šárka. *Pohlaví jako věc veřejná. Právo na uznání pohlavní identity trans lidí*. op.cit. s. 973–975.; KOTKOVÁ, Petra. *Právní aspekty změny pohlaví*, op. cit. s. 127-147.

⁵³ OUTREACH LGBTQ+ COMMUNITY CENTER. *Transition*. OutReach LGBTQ+ Community Center © 2020. Dostupné z: <https://www.transgenderservices.org/transition> [Citováno 2023-04-09].

⁵⁴ ROWLAND, R. *Integrity and rights to gender-affirming healthcare*. *Journal of Medical Ethics*. Online. 2022, roč. 48, s. 832-837. DOI: <https://doi.org/10.1136/medethics-2021-107325>. Dostupné z: <https://jme.bmj.com/content/48/11/832> [Citováno 2023-04-10].

hormonální terapie a chirurgické zákroky na pohlavních orgánech.⁵⁵ Hormonální terapie má za cíl podáváním estrogenu či testosteronu (u trans žen a některých nebinárních lidí také podáváním blokátorů testosteronu⁵⁶) získání určitých sekundárních pohlavních znaků.⁵⁷ Afirmující chirurgické zákroky na pohlavních orgánech jsou různého druhu a jsou cíleny na přiblížení vzhledu a funkce genitálií identitě konkrétního člověka (vaginoplastika, faloplastika, metoidioplastika atd.) či na odstranění orgánů identitě člověka neodpovídajících (se kterými je spojeno ukončení schopnosti reprodukce, jako je hysterektomie či orchiektomie).⁵⁸ Pod „lékařskou tranzicí“ je však také možné zařadit i další zákroky, jako je odstranění prsních žláz či naopak augmentace, operace hlasivek, zmenšení ohryzku, plastická feminizace obličeje atd.⁵⁹

Na tomto místě se zdá vhodné poznamenat, že podstatou tranzice je „svobodně definovat a projevat svou identitu“⁶⁰. Tělesná stránka tranzice je tak pouze doplněním, které může, ovšem nemusí, ke spokojenějšímu prožívání pravého genderu osoby přispět. Většinová společnost si tento fakt ovšem ne vždy uvědomuje. Jak uvádí Šárka Dušková: „Často se však tento nesoulad nesprávně chápe tak, že trans osoba se narodila takřkajíc do „špatného těla“, je to „žena v těle muže“ nebo „muž v těle ženy“. Předpokládá se proto, že hlavní snahou trans osoby je tento nesoulad odstranit, tedy uvést svůj gender do souladu se svým pohlavím.“⁶¹ Takové vnímání ovšem neodpovídá realitě a pro mnohé trans* lidi nejsou tělesné modifikace prioritou.⁶²

Na druhou stranu pro ty, co o ni stojí, může být gender afirmující lékařská péče zcela nepostradatelná. Pokud jedinec trpí tzv. genderovou dysforií (anglicky „gender dysphoria“), tedy stavem, kdy zažívá „pocit diskomfortu ve vlastním těle“⁶³ způsobený nesouladem mezi podobou

---

⁵⁵ PLANNED PARENTHOOD. *What Do I Need to Know About the Transitioning Process?*. Online. Planned Parenthood Federation of America Inc. © 2023. Dostupné z: <https://www.plannedparenthood.org/learn/gender-identity/transgender/what-do-i-need-know-about-transitioning> [Citováno 2023-04-09].

⁵⁶ TRANSPARENT. *Průvodce tranzicí pro trans* lidi*. op. cit. s. 16.

⁵⁷ Ibid.; PLANNED PARENTHOOD. *What Do I Need to Know About the Transitioning Process?* op.cit.

⁵⁸ RADIX, Asa E. Medical Transition for Transgender Individuals. In: ECKSTRAND Kristen L.; EHRENFELD, Jesse M.; BAKER, Kellan; BAU, Ignatius; FALLIN-BENNETT, Keisa et al. *Lesbian, Gay, Bisexual, and Transgender Healthcare*. A Clinical Guide to Preventive, Primary, and Specialist Care. Online. Springer, Cham, 2016, s. 351–361. ISBN: 978-3-319-19752-4. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-319-19752-4_19. Dostupné z: https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-3-319-19752-4_19 [Citováno 2022-04-29]. s. 352; TRANSPARENT. *Průvodce tranzicí pro trans* lidi*. op. cit. s. 18.

⁵⁹ Ibid.

⁶⁰ DUŠKOVÁ, Šárka. *Pohlaví jako věc veřejná. Právo na uznání pohlavní identity trans lidí*. op.cit. s. 963.

⁶¹ Ibid., s. 962.

⁶² Ibid., s. 963.

⁶³ ZHOŘEC, Antonín. *Vzít tranzicí z radostného konce: genderová euforie a její projevy*. In: JsmeTransparent.cz. Online. Transparent z.s. © 2020-23. Dostupné z: <https://jsmetransparent.cz/vzit-tranzici-z-radostneho-konce-genderova-euforie-a-jeji-projevy/> [Citováno 2023-05-02].

svého těla a genderovou identitou, a pokud takový stav dosáhne určité intenzity, hrozí nebezpečí vážných psychických problémů (úzkosti, deprese), které v nejhroších případech mohou vést až k sebepoškození či pokusům o sebevraždu.⁶⁴ V těchto případech může být medicínská tranzice na místě a vzhledem k možným dopadům na zdraví a kvalitu života je klíčové, aby byla gender afirmující péče dostupná.

Na tomto místě se nabízí otázka (mimo jiné také vzhledem k zaměření práce), jak do v této kapitole popsaných konceptů zapadá procedura „změny pohlaví“, jak jí zná právní řád České republiky a značná část odborné i laické veřejnosti.

Jak již bylo zmíněno, přístup států, potažmo jejich právních řádů, k tranzici (je-li na území státu vůbec legálně možná) se může značně lišit. Lišit se může také to, jakým způsobem stát k „pohlaví“ přistupuje. Jak uvádějí Petr Agha a Adam Doležal, právní řád potvrzuje přesvědčení společnosti o existenci určitých sociálních kategorií.⁶⁵ Tyto sociální kategorie se pak stávají kategoriemi právními, přestože třeba nepopisují společenskou realitu zcela přesně, nejsou „vyčerpávajícím popisem rozmanitosti společnosti“⁶⁶. Právní kategorií je také „pohlaví“. Státy údaj o „pohlaví“ z úřední moci zaznamenávají a pracují s ním, především jako s jedním z nástrojů identifikace a mnohdy jako se součástí civilního statusu fyzické osoby. Podle Andrey Baršové dnes pravděpodobně neexistuje právní řád, který by tuto kategorii žádným způsobem povinně neevidoval.⁶⁷

Poprvé je „pohlaví“ evidováno po narození na základě tělesných charakteristik. Z toho lze vyvodit, že státy obecně nejprve (poměrně logicky) ve vztahu k této kategorii přebírají biologické vnímání. Klíčové je, zda u takového vnímání zůstávají.

V současné době je již možné setkat se s právními řády, které sice na počátku života člověka zaznamenávají údaj o jeho „pohlaví“ na základě podoby těla, ovšem pracují (byť třeba ne výslovně) s koncepty genderu a genderové identity. V rámci takových právních řádů je člověku dána možnost svobodně rozhodnout, jak chce být v tomto směru evidován, a to bez ohledu na tělesné charakteristiky. Je tedy (i z hlediska práva) kladen větší důraz na sociální rozměr „pohlaví“

---

⁶⁴ AMERICAN PSYCHIATRIC ASSOCIATION. What is Gender Dysphoria?. op.cit; CHERRY, Kendra. *Gender Dysphoria: Definition, Symptoms, Traits, Causes, Treatment*. In: Verywell Mind.com. Online. 21.9. 2022. Dostupné z: <https://www.verywellmind.com/gender-dysphoria-5085081> [Citováno 2023-05-02].

⁶⁵ DOLEŽAL, Adam a Petr AGHA. *Translidé a otázky identity ve veřejném prostoru – slovo úvodem*. op. cit. s. 2.

⁶⁶ Ibid.

⁶⁷ BARŠOVÁ, Andrea. *Člověk mimo ženství a mužství. (O regulačních modelech ne/uznání intersexuality)*. op.cit. s. 983.

(gender), biologická stránka je zcela upozaděna. Podle informací dostupných v rámci projektu Trans Rights Map organizace Transgender Europe v roce 2022 používalo „sebeidentifikační model“ již 9 evropských států.⁶⁸ V průběhu roku 2022 a 2023 se tento seznam rozšířil dále například o Finsko⁶⁹ či Španělsko⁷⁰.

Oproti tomu Česká republika je příkladem právního řádu, který stojí na výše popsané tradiční představě o „pohlaví“. Podle komentářové literatury k občanskému zákoníku tzv. „právní pohlaví“ vychází z toho, že „*pohlaví je striktně binární (muž-žena) a určované na základě lékařských (tedy „objektivních“) kritérií, na jejichž hodnocení se shodnou prakticky všichni vnější pozorovatelé*“⁷¹. S konceptem genderu česká právní úprava vůbec nepracuje, na genderovou identitu se též nebere ohled.

Co se prvotního určení pohlaví týče, upravuje ho zákon tzv. „matriční zákon“⁷². Jeho § 15 stanoví, že narození dítěte (spolu s informací o jeho určeném pohlaví⁷³) se matričnímu úřadu oznamuje do 3 dnů po porodu. Oznamovací povinnost má buď poskytovatel zdravotních služeb, či jeden z rodičů/zákonný zástupce/opatrovník. Pohlaví dítěte po porodu tedy určí výše popsaným způsobem jedna z těchto osob. Na základě této informace přidělí matriční úřad dítěti rodné číslo, ze kterého je určené pohlaví také patrné.

Vzhledem k pojetí „pohlaví“ v českém právním řádu je proces tranzice vnímán poněkud odlišně, než bylo popsáno výše. Koncept, který zákonná úprava nazývá „změna pohlaví“, je možné popsat výrazem „buď, a nebo“. Člověk je biologicky buď mužem, nebo ženou. Pokud je mužem/ženou biologicky, je mužem/ženou také právně. Pokud se jako muž/žena neidentifikuje a

---

⁶⁸ TGEU. *Trans Rights Map Europe and Central Asia 2023*. Online. TGEU © 2023. Dostupné z: <https://transrightsmatp.tgeu.org/> [Citováno 2023-05-03].

⁶⁹ AMNESTY INTERNATIONAL. *Finland: New gender recognition law 'a major step towards protecting trans rights'*. Online. Amnesty International © 2023. 1.2. 2023. Dostupné z: <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2023/02/finland-new-gender-recognition-law-a-major-step-towards-protecting-trans-rights/> [Citováno 2023-05-03].

⁷⁰ BBC NEWS. *Spain approves divisive transgender bill*. Online. BBC News.com. 22.12. 2022. Dostupné z: <https://www.bbc.com/news/world-europe-64069974> [Citováno 2023-05-03].

⁷¹ ČUHELOVÁ, Kateřina. § 29: Změna pohlaví. In: PETROV, Jan; VÝTISK, Michal; BERAN, Vladimír; BAJER, Jan; BALARIN, Jan et al. *Občanský zákoník. Komentář*. Online. 2. vyd. Praha: C.H. Beck, 2019. Aktualizováno: 2022. Dostupné z: <https://www-beck-online-cz.ezproxy.is.cuni.cz/bo/document-view.seam?documentId=nnptembsgipw2nrql4ys443cl4zdamjlsl44dsx3qmyzds> [Citováno 2023-03-26].

⁷² Zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů.

⁷³ KOTKOVÁ, Petra. *Česká právní úprava změny pohlaví ve světle evropských lidskoprávních standardů*. Právník. Online. 2021, č. 12/2021, s. 1071-1082. ISSN 1071-1082. Dostupné z: https://www.ilaw.cas.cz/upload/web/files/pravnik/issues/2021/12/5_Kotkova_1071-1082_12_2021.pdf [Citováno 2023-04-09].

přeje si tento fakt reflektovat v právu, je nutná také „biologická změna“. Biologickou výbavu člověka nelze změnit kompletně (například z hlediska chromozomů apod.). Moderní medicína ovšem nabízí možnosti, jak se opačnému biologickému pohlaví výrazně přiblížit (viz afirmující péče). Český právní řád požaduje, aby trans* člověk takových možností využil.

Právní úpravu „změny pohlaví“ popisuje Petra Kotková jako dvoukolejnou.⁷⁴ Základ úpravy představuje občanský zákoník⁷⁵, jehož § 29 odst. 1 stanoví, že „změna pohlaví“ člověka nastává chirurgickým zákrokem při současném znemožnění reprodukční funkce a přeměně pohlavních orgánů. Dle odst. 2 nemá tato změna vliv na většinu právních poměrů člověka, ovšem manželství či registrované partnerství zaniká.

Onu pomyslnou druhou kolej právní úpravy představuje zákon o specifických zdravotních službách⁷⁶, konkrétně § 21-23. Odst. 1 § 21 definuje, komu je možné takový zákrok provést (tzv. transsexuálnímu pacientovi, tzn. osobě, u níže je „trvalý nesoulad mezi psychickým a tělesným pohlavím“). Následující ustanovení blíže popisují podmínky, které je třeba pro přístup k tomuto typu zákroku splnit. Takových podmínek je celá řada. Je třeba, aby „pacientovi“ byla diagnostikována tzv. porucha sexuální orientace a byla prokázána schopnost žít trvale jako osoba opačného pohlaví (§ 21 odst. 2a). Jak již bylo výše naznačeno, „pacient“ nesmí být toho času v manželství či registrovaném partnerství (§ 21 odst. 2b). Dále musí být starší 18 let a obdržet kladné stanovisko odborné komise (§ 21 odst. 3). Osoba, která je nějakým způsobem omezena na svéprávnosti, může „změnit pohlaví“ pouze s přivolením soudu (§ 21 odst. 4).

Již několik let se vede diskuse o vhodnosti úpravy jak na celospolečenské, tak na odborné úrovni. Co se týče samotných trans* lidí, kteří v České republice žijí, není pochyb o tom, že jim tento stav nevyhovuje. Z nedávného výzkumu vyplynulo, že až 90% trans* lidí si přeje zrušení nutnosti zneplodňující zákrok podstoupit.⁷⁷

Adam Doležal současnou právní úpravu komentuje takto: „*Určení vlastní identity se v současném znění občanského zákoníku a zákona o specifických zdravotních službách posunuje mimo rozhodování subjektu a mimo jeho autonomní vůli. Zdá se, že tento přístup je v rozporu s*

---

⁷⁴ Ibid., s. 1072.

⁷⁵ Zákon č. 89/2012 Sb., Občanský zákoník.

⁷⁶ Zákon č. 373/2011 Sb., o specifických zdravotních službách.

⁷⁷ PITOŇÁK, Michal; MACHÁČKOVÁ, Marcela. *Být LGBTQ+ v Česku 2022*. Online. Klecany: Národní ústav duševního zdraví, 2023. ISBN: 978-80-87142-52-3. Dostupné z: http://lgbt-zdravi.cz/WEB/wp-content/uploads/2023/02/BytLGBTQvCesku2022_report.pdf [Citováno 2023-04-23]. s. 260.

bioetickými principy, u kterých naopak vše směřuje k uplatnění dominance principu autonomie (zahrnující lidskou důstojnost).“⁷⁸ Dále dodává: „Domnívám se, že kritérium biologického pohlaví pro identifikaci zákonného pohlaví je již překonaným kritériem, který jen konzervativně reflektuje osvícenecké právní myšlenkové konstrukty a nereaguje na vývoj recentního společenského diskursu.“⁷⁹

Autorka se s tímto plně ztotožňuje a je toho názoru, že samotná konstrukce „pohlaví“ v českém právním řádu je problematická a založená na již překonaných tezích a přístupech. Od tohoto faktu se pak odvíjí také problematičnost přístupu k tranzici a koncept „změny pohlaví“. Damian Gonzalez-Salzberg k „právnímu pohlaví“ (jak o něm mluví komentářová literatura k občanskému zákoníku) jako konceptu, který „pouze“ odráží biologickou realitu uvádí: „(...) *chápání práva jako něčeho, co pouze uznává existující realitu má samo o sobě následky. Je důležité zdůraznit, že právo není pouze diskurz, který popisuje realitu, ale také zdroj vytváření pravdy.*“⁸⁰ Příhodně odkazuje právě na slova jednoho ze soudců ESLP, který v odlišném stanovisku k jednomu z níže diskutovaných případů uvádí: „*Nevidím žádný důvod, proč je nutné, aby k právnímu uznání změny pohlaví muselo dojít také ke (kompletní) biologické změně; právo může dát konceptu „pohlaví“ autonomní význam, stejně jako tak činí u konceptů jako je „osoba“, „rodina“, „domov“, „vlastnictví“ atd.*“⁸¹ Je nezpochybnitelným faktem, že určité termíny mají v právu poněkud odlišný význam, než v běžné řeči. Právo má moc pro své účely koncepty definovat a redefinovat.⁸² Vzhledem k výše uvedenému se zdá, že český právní řád by měl ke změně vnímání „pohlaví“ potažmo pak jeho „změny“ přistoupit.

Z dostupných zdrojů vyplývá, že odborný diskurz (nejen) v oblasti práva si je nedostatků konceptu „změny pohlaví“ vědom. Mezinárodní instituce včetně ESLP namísto toho v naprosté většině případů obecně hovoří o „právním uznání genderu“ (legal gender recognition). Tento výraz bude používán také ve zbytku práce, jelikož lépe reflektuje současný stav poznání v oblasti vztahu pohlaví, genderu a genderové identity.

---

⁷⁸ DOLEŽAL, Adam. *Konstrukce identity v právním diskursu. Dvojí pojetí bytí. Časopis zdravotnického práva a bioetiky.* Online. 2013, roč. 3, č. 1, s. 11–21. ISSN 1804-8137. Dostupné z: <http://medlawjournal.ilaw.cas.cz/index.php/medlawjournal/article/view/42> [Citováno 2023-05-03]. s. 19.

⁷⁹ Ibid.

⁸⁰ GONZALEZ-SALZBERG, Damian A. *Sexuality and Transsexuality under the European Convention on Human Rights: A Queer Reading of Human Rights Law.* op.cit. s. 56.

⁸¹ ESLP, *Sheffield a Horsham v. Spojené království* (31-32/1997/815-816/1018-1019), rozsudek z 30.7.1998. Odlišné stanovisko soudce Van Dijka. odst. 8.

⁸² GONZALEZ-SALZBERG, Damian A. *Sexuality and Transsexuality under the European Convention on Human Rights: A Queer Reading of Human Rights Law.* op.cit. s. 56.

Je možné uzavřít, že ne všechny právní řády uspokojivě reflektují realitu a potřeby lidí, jejichž životy regulují. V některých případech to může dojít tak daleko, že mohou být ze strany státu porušována základní lidská práva. Lze se domnívat, že v případě trans* lidí by v takové situaci mohla být i Česká republika. V rámci ochrany takových lidských práv není (naštěstí) nutné spoléhat se pouze na vnitrostátní legislativu. Významným nástrojem mohou být mezinárodní lidskoprávní systémy. Systém Rady Evropy, potažmo Úmluvy, je bezpochyby jedním z nich.

2 Právní základ ochrany práv trans* lidí v EÚLP

V této části práce bude popsán právní základ, ze kterého Evropský soud pro lidská práva při svém rozhodování o případech týkajících se práv trans* lidí vychází. Úvodem je třeba říci, že Úmluva trans* lidi konkrétně nezmiňuje a neobsahuje tak ani ustanovení, která by se týkala ochrany práv specifických pro jejich žitou zkušenost. Přesto jsou, jak vyplývá z judikatury ESLP, tato práva Úmluvou chráněna. Cílem následující kapitoly bude přiblížit ustanovení Úmluvy, která jsou pro ochranu práv trans* lidí relevantní.

Jak bude ilustrováno v kapitole, zabývající se samotnou judikaturou ESLP, jedná se především o právo na respektování soukromého a rodinného života zakotveného článkem 8, neboť je v rámci stížností nejužívanější, a to napříč tematickým zaměřením a předměty stížností. Soud o něm také nejčastěji rozhoduje. Dále se pak jedná o právo na uzavření manželství (článek 12), zákaz diskriminace (článek 14), právo na spravedlivý proces (článek 6) a zákaz mučení (čl. 3).

Těchto pět článků Úmluvy není jedinými, které byly v průběhu let v souvislosti s právy trans* lidí vznášeny. Teoreticky by tak na tomto místě šlo polemizovat také o ochraně například z hlediska článků 9, 13 nebo 17. Ovšem vzhledem k tomu, že je jejich porušování tvrzeno pouze ojediněle a Soud nejenže nerozhodoval o jejich porušení, nýbrž jim nepřikládal v rozhodnutích a odlišných stanoviscích ani větší význam, je jejich relevance pro ochranu práv trans* lidí skutečně pouze diskutabilní a nebude jim tak zde věnována bližší pozornost.

Relevantní práva vyplývající z Úmluvy jsou níže seřazena od nejčastěji řešeného článku sestupně.

V rámci právního základu relevantního pro ochranu práv trans* lidí je nejprve vhodné stručně představit některé základní principy, kterými se ESLP v rámci rozhodování řídí. Přestože si je autorka vědoma faktu, že je nelze považovat za rozhodující specificky v případě ochrany práv trans* lidí, pokusí se v následující části vysvětlit, proč jsou pro toto téma klíčová. Vzhledem k tomu, že s těmito principy zkoumaná judikatura hojně pracuje, považuje jejich osvětlení za důležité pro lepší pochopení toho, jak Soud o případech souvisejících s tématem práce rozhoduje, což je koneckonců jedním z cílů této práce.

2.1 Některá východiska rozhodovací praxe ESLP

Prvním konceptem, který bude představen, je takzvaný **prostor pro uvážení**, nebo také doktrína prostoru pro uvážení (margin of appreciation). ESLP obecně považuje vnitrostátní orgány jednotlivých smluvních států Úmluvy za nejpovolanejší pro rozhodování v domácích

záležitostech.⁸³ V judikatuře vyjádřil myšlenku, že tyto orgány jsou nejlépe schopny zhodnotit potřeby konkrétní společnosti a Soud by v rámci své činnosti neměl unáhleně nahrazovat jejich názory svými.⁸⁴ Je tedy toho názoru, že smluvní státy by měly být schopny také v záležitostech spojených s Úmluvou rozhodovat primárně autonomně. Na druhou stranu mohou vyvstat situace, kdy se přístup státu k dané otázce odlišuje od přístupu Soudu natolik, že si vyhrazuje do onoho autonomního rozhodovacího prostoru států vstoupit.

Jak uvádí v komentáři k Úmluvě Jiří Kmec a kolektiv, Soud „*ponechává státům určitý prostor ve výkladu a aplikaci Úmluvy na konkrétní skutkové okolnosti*“⁸⁵. Pokud dojde k závěru, že není nutné do tohoto prostoru vstupovat a konkrétní záležitost bude ponechána v rukou státu, bude tzv. široký. Pokud ovšem shledá, že je nutné prostor pro uvážení určitým způsobem omezit, dojde k tzv. zúžení. Zúžení má za následek větší intenzitu přezkumu a lze dokonce někdy mluvit o změně důkazního břemene, tedy o nutnosti státu prokázat, že k porušení Úmluvy nedošlo. Šíře prostoru pro uvážení je klíčová například v situaci, kdy Soud porovnává zájmy stěžovatele a zájmy státu z hlediska proporcionality. Pokud je úzký, bude možný zásah do daného práva stěžovatele posuzován o něco přísněji.⁸⁶

Prostor pro uvážení je koncept dovozený judikaturou a není tedy přímo Úmluvou zakotven, definován ani popsán. Neexistují ani žádná obecně platná pravidla, která by jeho šíři plošně určovala. Jeho určení je na úvaze Soudu a bude se lišit v závislosti na konkrétním kontextu případu.⁸⁷

Na druhé straně je třeba říci, že existují faktory, které mohou šíři prostoru pro uvážení ovlivnit.⁸⁸ Jedním z takových faktorů, který je významný také pro téma práce, je tzv. **evropský konsenzus**. Princip prostoru pro uvážení je určitým odrazem respektu Soudu k rozdílným socio-kulturním poměrům v rámci států Rady Evropy. Soud v rámci procesu determinace, jak široký prostor pro uvážení udělit, zjišťuje, jak se na řešenou záležitost dívá právní úprava a praxe jednotlivých států a zda je možné pozorovat určitou shodu v přístupu k ní. Pokud takovou shodu

---

⁸³ REID, Karen. *A practitioner's guide to the European Convention on Human Rights*. 4 vyd. London: Sweet & Maxwell, 2011. ISBN 978-0-41404-242-1. s. 59.

⁸⁴ ESLP, *Schalk a Kopf v. Rakousko* (30141/04) rozsudek z 24.6. 2010, § 62.

⁸⁵ KMEC, Jiří; KOSAŘ, David; KRATOCHVÍL, Jan; BOBEK, Michal. *Evropská úmluva o lidských právech*. Komentář. C. H. Beck, 2012. ISBN 978-80-7400-365-3. s. 90.

⁸⁶ Ibid.

⁸⁷ REID, Karen. *A practitioner's guide to the European Convention on Human Rights*. op.cit. s. 59-60.

⁸⁸ KMEC, Jiří; KOSAŘ, David; KRATOCHVÍL, Jan; BOBEK, Michal. *Evropská úmluva o lidských právech*. Komentář. op. cit. s. 91.

(která se pak nazývá právě evropským konsenzem) nalezne, může jí ospravedlnit zúžení prostoru pro uvážení a deklarovat tak, že tento přístup považuje za určitý standard, kterým se hodlá ve svém rozhodování řídit. Naopak pokud konsenzus neshledá, může tak opět záležitost ponechat prostřednictvím širokého prostoru v rukou států.⁸⁹

Jako další faktory relevantní pro téma práce je možné zmínit také ochranu morálky jako jeden z možných instrumentů podle článků 8-11 Úmluvy nebo případy, kdy má smluvní stát povinnost dosáhnout rovnováhy mezi dvěma protichůdnými zájmy. V těchto situacích má Soud tendenci omezit se a ve větší míře ponechat řešení v rukou států.⁹⁰ Naproti tomu další relevantní situace, signalizující úzký prostor pro uvážení, jsou například následující: jedná-li se o otázky identity či samotné existence jednotlivce, o zásah do absolutních práv podle článků 2 a 3 Úmluvy a o tzv. intimní aspekty soukromého života.⁹¹

S prostorem pro uvážení a evropským konsenzem souvisí také další důležitý princip, jímž je „**Úmluva jako živoucí instrument**“. Ve zkratce tento princip představuje myšlenku, že Úmluva by měla být vykládána tzv. evolutivně. To znamená, že její interpretace by měla reflektovat sociální a jiné změny, které ve společnosti proběhly od jejího přijetí.⁹² Jinak řečeno, její obsah by měl být vnímán očima současné doby a v kontextu současného společenského vývoje.⁹³

Tento způsob výkladu je klíčový k naplnění jednoho z hlavních účelů Úmluvy, tedy k efektivní ochraně základních lidských práv v ní zakotvených.⁹⁴ Mimo to je možné vyzdvihnout jeho důležitost pro témata, na která nebylo autory a původními smluvními stranami Úmluvy pamatováno nebo jejichž vnímání se od 50. let minulého století (kdy byla Úmluva přijata) výrazně posunulo. Téma práv LGBTQ+ osob jsou dle autorčina názoru typickým příkladem.

---

⁸⁹ DZEHTSIAROU, Kanstantsin. *European Consensus and the Evolutive Interpretation of the European Convention on Human Rights*. German Law Journal. Online. 2011, roč. 12, č. 10, s. 1730–1745.

DOI: <https://doi.org/10.1017/s2071832200017533>. [Citováno 2022-12-01]. s. 1733-1734; KMEC, Jiří; KOSAŘ, David; KRATOCHVÍL, Jan; BOBEK, Michal. *Evropská úmluva o lidských právech*. Komentář. op. cit. s. 91.

⁹⁰ KOPA, Martin. *Doktrína prostoru pro uvážení (Doktrína margin of appreciation)*. Online. Olomouc, 2014. Disertační práce. Univerzita Palackého. Dostupné z: <https://theses.cz/id/86myh9/> [Citováno 2023-01-06]. s. 57-58.

⁹¹ Ibid., s. 60–62.

⁹² DZEHTSIAROU, Kanstantsin. *European Consensus and the Evolutive Interpretation of the European Convention on Human Rights*. op.cit. s. 1731.

⁹³ KMEC, Jiří; KOSAŘ, David; KRATOCHVÍL, Jan; BOBEK, Michal. *Evropská úmluva o lidských právech*. Komentář. op. cit. s. 81; REID, Karen. *A practitioner's guide to the European Convention on Human Rights*. op.cit. s. 69-70.

⁹⁴ DZEHTSIAROU, Kanstantsin. *European Consensus and the Evolutive Interpretation of the European Convention on Human Rights*. op.cit. s. 1731-1732.

Soud se k potřebě evolutivního výkladu vyjádřil v tom smyslu, že pokud ve společnosti registruje výše zmíněné změny, jedná se o situaci, kdy je ospravedlnitelné odchýlit se od ustálené rozhodovací praxe.⁹⁵ To, zda může k takovému posunu přistoupit, determinuje mimo jiné právě pomocí nalézání evropského konsenzu.

Třetím konceptem jsou tzv. **pozitivní závazky**. Obecně státům mohou vyplývat z Úmluvy dva typy závazků: pozitivní a negativní. Negativní závazky představují povinnost státu „*zdržet se určitého jednání*“⁹⁶, to znamená nezasahovat do autonomní sféry člověka a jeho Úmluvou garantovaných práv. Naproti tomu prostřednictvím závazků pozitivních požaduje Úmluva k ochraně práv v ní zakotvených po státech určitou aktivitu.⁹⁷

Podle Karen Reid vyplývají státům z Úmluvy v první řadě závazky negativní (tedy zdržet se zásahů).⁹⁸ Přesto, jak podotýká, jsou „*stále častěji práva [zakotvená Úmluvou] interpretována tak, aby ukládala státům pozitivní závazky podniknout kroky k ochraně požívání práv před zásahy z ostatních zdrojů*“⁹⁹.

Povinnost států za účelem ochrany svobodného požívání Úmluvou garantovaných práv je u některých z nich možné vyčíst již ze samotného znění článku. Mezi takové patří například článek 6. U ostatních je jejich existence dovozována judikatorně. K takovým patří mimo jiné pro téma práce klíčový článek 8.¹⁰⁰ Co se týče zjišťování, zda je takový závazek přítomen, ESLP „*posuzuje, zda bylo dosaženo spravedlivé rovnováhy mezi zájmy jednotlivce a zájmy komunity*“¹⁰¹. Existence pozitivního závazku bude shledána, pokud zájem jednotlivce nad tím veřejným převážil.¹⁰²

V neposlední řadě bude zmíněn také princip **podstaty práva**. V některých případech, kde je zjišťováno, jak závažný je dopad omezení či zásahu do Úmluvou zakotveného práva, Soud hodnotí, zda bylo zasaženo do samé podstaty takového práva. To znamená, zda byla narušena podstata a tím porušeno právo jako takové nebo zde stále přetrvává prostor pro jeho výkon.¹⁰³

---

⁹⁵ ESLP. *Christine Goodwin v. Spojené království* (28957/95). rozsudek Velkého senátu ze 11.7. 2002. § 74.

⁹⁶ KMEC, Jiří; KOSAŘ, David; KRATOCHVÍL, Jan; BOBEK, Michal. *Evropská úmluva o lidských právech*. Komentář. op. cit. s. 82.

⁹⁷ Ibid.

⁹⁸ REID, Karen. *A practitioner's guide to the European Convention on Human Rights*. op.cit. s. 68.

⁹⁹ Ibid.

¹⁰⁰ KMEC, Jiří; KOSAŘ, David; KRATOCHVÍL, Jan; BOBEK, Michal. *Evropská úmluva o lidských právech*. Komentář. op. cit. s. 83.

¹⁰¹ REID, Karen. *A practitioner's guide to the European Convention on Human Rights*. op.cit. s. 68.

¹⁰² KMEC, Jiří; KOSAŘ, David; KRATOCHVÍL, Jan; BOBEK, Michal. *Evropská úmluva o lidských právech*. Komentář. op. cit. s. 84.

¹⁰³ REID, Karen. *A practitioner's guide to the European Convention on Human Rights*. op.cit. s. 62.

Tento princip je využíván v souvislosti s trans* tematikou ve věcech manželství, čili ve stížnostech na porušení článku 12 Úmluvy.

2.2 Ochrana prostřednictvím článku 8 Úmluvy

Článek 8 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod, který zakotvuje právo na ochranu soukromého a rodinného života, stanoví:

„1. Každý má právo na respektování svého soukromého a rodinného života, obydlí a korespondence.

2. Státní orgán nemůže do výkonu tohoto práva zasahovat kromě případů, kdy je to v souladu se zákonem a nezbytné v demokratické společnosti v zájmu národní bezpečnosti, veřejné bezpečnosti, hospodářského blahobytu země, ochrany pořádku a předcházení nepokojům a zločinnosti, ochrany zdraví nebo morálky nebo ochrany práv a svobod jiných.“

Ze samotné formulace článku lze vyčíst, že v rámci ochrany práva na soukromý a rodinný život mají smluvní státy Úmluvy povinnost zdržet se zásahů, kromě některých ospravedlnitelných případů. Požadavky pro legalitu ingerence jsou vypočteny v druhém odstavci. Je třeba, aby zásah byl proveden (i) v souladu se zákonem (na základě zákona chceme-li), (ii) sledoval určitý legitimní cíl a (iii) byl nezbytný v demokratické společnosti. K závěru, že zde pro stát vyvstávají primárně negativní závazky, dochází také judikatura ESLP když tvrdí, že „*esenciálním objektem článku 8 chránit jedince proti svévolnému zásahu veřejné moci*¹⁰⁴.

Jak již bylo zmíněno výše, i když o jejich existenci Úmluva přímo nehovoří, bývají u některých práv judikatorně dovozovány pozitivní závazky. To je případ také článku 8.¹⁰⁵ Je tedy pravdou, že podstata článku 8 spočívá v požadavku respektovat určitou autonomní sféru člověka a pokud možno se zdržet zásahů do ní. Na druhou stranu Úmluva po státech požaduje činit k ochraně této autonomní sféry také aktivní kroky. Důraz na pozitivní závazky vyplývající z práva na soukromý a rodinný život je v rozhodovací činnosti ESLP patrný. William Shabas k tomu konstatuje, že

---

¹⁰⁴ ESL. *P. a S. v. Polsko* (57375/08). rozsudek z 30. 10. 2012. § 94.

¹⁰⁵ ESLP. *Lozovyye v. Rusko* (4587/09). rozsudek z 24.4. 2018. §36.

přestože znění článku „naznačuje silně negativní „právo být nechán na pokoji“, většina judikatury se soustředí na pozitivní dimenzi tohoto práva“¹⁰⁶.

V souvislosti s požadavkem na aktivní jednání států je na místě zmínit také tzv. závazky procedurální, které představují požadavek na existenci „určité procedury ve vnitrostátním právu pro účinné zajištění práv“¹⁰⁷. Jednotlivci tak musí být k dispozici proces, jehož prostřednictvím lze ochrany práva na soukromý a rodinný život dosáhnout.

Dále lze ze samotné formulace článku (konkrétně ze znění prvního odstavce, který právo a jeho obsah definuje) vyčíst, že můžeme chráněné objekty rozdělit na 4 základní: soukromý život, rodinný život, obydlí a korespondenci. Pro otázky spojené s genderovou identitou jsou pak zvláště důležité první dva zmíněné.

Co se týče významu pojmu „soukromý život“, judikatura ESLP ho příliš nepřibližuje.¹⁰⁸ Soud ho naopak popsal jako „široký koncept“¹⁰⁹ a vyjádřil se v tom smyslu, že „nepovažuje za možné ani nutné pokoušet se o vyčerpávající definici“¹¹⁰. Určit, zda je možné konkrétní záležitost do sféry soukromého života zařadit tak není vždy snadné. Na druhou stranu v současné době již v souvislosti se článkem 8 existuje bohatá rozhodovací praxe, v jejímž rámci jsou prvky soukromého života blíže konkretizovány.

V obecné rovině lze shrnout, že právem na soukromý život je myšleno nejen právo rozhodovat o vlastní osobě (jak na úrovni tělesné, tak osobnostní), ale také navazovat a udržovat vztahy s ostatními lidmi.¹¹¹ Konkrétní oblasti, u kterých již Soud rozhodl, že pod ochranu článku 8 ve spojitosti se soukromým životem spadají, a jsou relevantní pro téma práce, jsou například následující: fyzická či morální integrita osoby¹¹² (William Shabas výslovně zmiňuje také integritu

---

¹⁰⁶ SCHABAS, William A. *The European Convention on Human Rights*. A commentary. Oxford: Oxford University Press, 2015. ISBN 978-0-19-981362-0. op. cit. s. 366.

¹⁰⁷ KMEC, Jiří; KOSAŘ, David; KRATOCHVÍL, Jan; BOBEK, Michal. *Evropská úmluva o lidských právech*. Komentář. op. cit. s. 887.

¹⁰⁸ Ibid., s. 867.

¹⁰⁹ ESLP. *Peck v. Spojené království* (44647/98). rozsudek z 28.1.2003. § 57.

¹¹⁰ ESLP. *Niemietz v. Německo* (13710/88). rozsudek z 16.12. 1992. § 29.

¹¹¹ KMEC, Jiří; KOSAŘ, David; KRATOCHVÍL, Jan; BOBEK, Michal. *Evropská úmluva o lidských právech*. Komentář. op. cit. s. 867-869; SCHABAS, William A. *The European Convention on Human Rights*. A commentary. op.cit. 369-370.

¹¹² ESLP. *Von Hannover v. Německo* (40660/08 a 60641/08). rozsudek Velkého senátu z 07.2. 2012. § 95.

psychologickou¹¹³), zdraví¹¹⁴ a v některých případech také zdravotní péče (například s integritou spojené udělování souhlasu k zahájení léčby¹¹⁵) či aspekty fyzické a sociální identity jedince¹¹⁶.

Co se „rodinného života“ týče, obecně by se dalo říci, že se jedná o stav, kde mezi jedinci existují blízké osobní vazby a tito jedinci fungují jako rodina. Zmíněný rodinný život pak společně vytvářejí vzájemnými vztahy a interakcemi. Stejně jako koncept soukromého života není ten rodinný zcela přesně definován a přiblížení poskytuje až judikatura ESLP.

Jak upozorňuje William Shabas, „*existence rodinného života předpokládá existenci rodiny*“¹¹⁷. Ovšem ani definici pojmu rodina Úmluva nenabízí. Určité přiblížení je možné vyčíst z Všeobecné deklarace lidských práv, která popisuje rodinu jako „*přirozenou a základní jednotku společnosti*“, která „*má nárok na ochranu ze strany společnosti a státu*“¹¹⁸. Ovšem ani zde není mezinárodní právo příliš konkrétní.

Judikatura ESLP popisuje rodinný život jako koncept, jehož přítomnost či nepřítomnost v konkrétním případě záleží na reálné a praktické existenci již zmíněných blízkých osobních vazeb.¹¹⁹ Tradiční představě navzdory Soud tyto vazby již notnou řadu let nevztahuje pouze na rodinu nukleární (otec, matka, dítě). Již v poměrně ranné judikatuře rozeznal jako rodinu ve smyslu článku 8 například svobodnou matku a její dítě.¹²⁰ Rodinný život podle Soudu existuje také například mezi sourozenci¹²¹ nebo prarodiči a vnoučaty¹²².

Je důležité zdůraznit, že ESLP neomezuje rodinný život pouze na vazby mezi pokrevními příbuznými či takové, které vznikají uzavřením manželství. Soud akceptuje také existenci tzv. „*de facto rodinných vazeb*“, jsou-li takové vazby dostatečně konzistentní.¹²³ Soud bere při zjišťování existence takových vazeb v potaz celou řadu faktorů, jako je například délka vzájemného vztahu, zda a jak dlouho spolu lidé žijí a podobně.¹²⁴

---

¹¹³ SCHABAS, William A. *The European Convention on Human Rights*. A commentary. op.cit. s. 370.

¹¹⁴ ESLP. *Nada v. Švýcarsko* (10593/08), rozsudek Velkého senátu z 12.9. 2012. § 151.

¹¹⁵ ESLP. *Glass v. Spojené království* (61827/00). rozsudek z 9.3.2004. § 70.

¹¹⁶ ESLP. *Mikulić v. Chorvatsko* (53176/99). rozsudek z 7.2. 2002. § 53.

¹¹⁷ SCHABAS, William A. *The European Convention on Human Rights*. A commentary. op.cit. s. 389.

¹¹⁸ Valné shromáždění OSN. *Všeobecná deklarace lidských práv*, 10.12.1948, 217 (III).

¹¹⁹ ESLP. *Paradiso a Campanelli v. Itálie* (25358/12). rozsudek Velkého senátu z 24.1. 2017. § 140.

¹²⁰ ESLP. *Marckx v. Belgie* (6833/74). rozsudek z 13.6. 1979. § 31.

¹²¹ ESLP. *Mustafa a Armağan Akin v. Turecko* (4694/03). rozsudek z 6.4. 2010. § 19.

¹²² ESLP. *Bronda v. Itálie* (40/1997/824/1030). rozsudek z 9.6. 1998. § 51.

¹²³ ESLP. *Krušković v. Chorvatsko* (46185/08). rozsudek z 21.6. 2011. § 18.

¹²⁴ EDEL, Frédéric. *Case law of the European Court of Human Rights relating to discrimination on grounds of sexual orientation or gender identity*. Online. Council of Europe, 2015. Dostupné z: <https://book.coe.int/en/human-rights-and-democracy/6472-case-law-of-the-european-court-of-human-rights-relating-to-discrimination-on-grounds-of-sexual-orientation-or-gender-identity.html> [Citováno 2022-11-29]. s. 16.

Také v rámci práva na respektování rodinného života mají státy jak negativní, tak pozitivní závazky. Soud se v judikatuře vyjádřil v tom smyslu, že „*stát má povinnost jednat takovým způsobem, který si klade za cíl dovolit těm, kterých se to týká, vést normální rodinný život*“¹²⁵.

Ve zkratce lze tedy říci, že ačkoliv by se mohlo na první pohled zdát, mimo jiné vzhledem k formulaci a výkladu článku 12 (viz dále), že rodinou je myšlena typická „tradiční“ rodina (tzn. heterosexuální pár a jejich potomci), rozhodovací praxe Soudu o tom nevyovídá. Soud v průběhu času rozšířil koncept rodinného života také na LGBT+ lidi. V současné době již rozeznává, že právo na respektování rodinného života chrání také stabilní vztahy mezi osobami stejného genderu¹²⁶ či situace jako je soužití partnerů stejného genderu a biologického potomka jednoho z nich ve společné domácnosti¹²⁷.

2.3 Ochrana prostřednictvím článku 12 Úmluvy

Článek 12 Úmluvy, který zakotvuje právo uzavřít manželství, stanoví: „*Muži a ženy, způsobilí věkem k uzavření manželství, mají právo uzavřít manželství a založit rodinu v souladu s vnitrostátními zákony, které upravují výkon tohoto práva.*“¹²⁸

Již ze samotného znění článku se zdá, že Úmluva považuje manželství za svazek muže a ženy a úzce jej spojuje se založením rodiny. Soud tento pohled nejen potvrdil, nýbrž se vyjádřil v tom smyslu, že považuje manželství přímo za základ rodiny a článek 12 se týká především ochrany manželství jako takového základu.¹²⁹ Stalo se tak mimochodem v jednom z ranných případů řešícím uznání genderové identity trans* člověka.

William Shabas poukazuje na fakt, že přestože článek 12 neobsahuje kritéria pro situace, kdy může stát do práva zasáhnout, právo uzavřít manželství není absolutní. Smluvní stát teoreticky může právo na uzavření manželství určitým způsobem omezit, to znamená nastavit kdo, kdy, za jakých podmínek a podobně smí do manželství vstoupit.¹³⁰ Ovšem i tato omezení mají svoji hranici. Prostor pro uvážení, který Soud k nastavení konkrétních podmínek pro uzavření manželství poskytuje, je limitován zásahem do esence práva. Soud se vyjádřil v tom smyslu, že

---

¹²⁵ ESLP. *Marckx v. Belgie* (6833/74). rozsudek z 13.6. 1979. § 31.

¹²⁶ *Schalk a Kopf v. Rakousko*. § 94-95

¹²⁷ ESLP. *X. a ostatní v. Rakousko* (19010/07). rozsudek Velkého senátu z 19.2. 2013. § 95-96.

¹²⁸ *Evropská úmluva o ochraně lidských práv*. op. cit.

¹²⁹ ESLP. *Rees v. Spojené království*. rozsudek z 17. 10. 1986. § 49.

¹³⁰ SCHABAS, William A. *The European Convention on Human Rights*. A commentary. op.cit. s. 533.

„představená omezení nesmí omezit nebo redukovat právo takovým způsobem nebo v takovém rozsahu, že by byla narušena samotná podstata práva“¹³¹. Není bez zajímavosti, že i tento princip byl vysloven v jednom z případů týkajících se trans* lidí.

Článek 12 je kvůli svému zaměření na rodinu poměrně úzce svázán s článkem 8 a nezřídka je možné setkat se s případy, kde stěžovatelé namítají obě tato ustanovení (případ je řešen z pohledu možného porušení práva uzavřít manželství i práva na respektování rodinného života). Za povšimnutí stojí, že tento fakt potvrzuje také rozhodovací praxe související s uznáním genderové identity. S ohledem na tuto provázanost Soud ustanovil několik principů, jak se se zmíněnými případy vypořádat. Shledá-li, že zásah do stěžovatelova práva podle odstavce 2 článku 8 je odůvodněný, nemůže se jednat současně o porušení článku 12. Pokud shledá porušení článku 8 z pohledu rodinného života, může se rozhodnout posuzováním z hlediska článku 12 již nezabývat.¹³²

Stížnosti zabývající se genderovou identitou přispěly také k dalšímu výkladu práva na uzavření manželství v souvislosti se založením rodiny. Soud je toho názoru, že právo založit rodinu existuje pouze ve spojitosti s manželstvím.¹³³ To znamená, že ačkoliv i nesezdaní lidé mohou vytvářet rodinný život ve smyslu čl. 8 Úmluvy (viz výše), konkrétní garantované právo rodinu založit nemají. Na druhou stranu se právo uzavřít manželství nijak neváže na schopnost reprodukce či reálný úmysl rodinu založit.¹³⁴

Lze shrnout, že právo uzavřít manželství podle EÚLP svědčí páru, muži a ženě, určitého věku. Podmínka věku nebývá považována za příliš problematickou. V naprosté většině států Rady Evropy panuje shoda na hranici 18 let.¹³⁵ Co se druhého požadavku, tedy genderu/pohlaví partnerů týče, je situace poněkud komplexnější. Jak bude blíže popsáno v kapitole věnované judikatuře, je zřejmé, že výrazy „muž“ a „žena“ vnímá v současné době Soud vzhledem k trans* lidem inkluzivně. Jeden či oba partneři tak mohou být jak cis, tak trans*¹³⁶, čistě biologická kritéria již nejsou pro uzavření manželství relevantní.¹³⁷ Co ovšem z hlediska požívání práva zakotveného v článku 12 stále relevantním zůstává, je požadavek, aby manželé byli opačného genderu (aby bez

---

¹³¹ ESLP. *Rees v. Spojené království* (9532/81). rozsudek ze dne 17.10. 1986, § 50.

¹³² SCHABAS, William A. *The European Convention on Human Rights. A commentary.* op.cit. s. 534.

¹³³ *Rees v. Spojené království.* § 49.

¹³⁴ *Christine Goodwin v. Spojené království.* § 98.

¹³⁵ SCHABAS, William A. *The European Convention on Human Rights. A commentary.* op.cit. s. 537.

¹³⁶ Je potřeba ovšem poznamenat, že Soud rozhodoval v této věci pouze v souvislosti s post operativními trans osobami.

¹³⁷ *Christine Goodwin v. Spojené království.* § 80.

ohledu na biologickou realitu zastávali opačnou společenskou roli na binárním spektru muž-žena). Relevantní je zde právně uznaný gender. Jinak řečeno, ESLP tedy dosud nepovažuje svazky dvou osob stejného genderu (bez ohledu na to, zda cis či trans*) za chráněné článkem 12. Ačkoliv je třeba mít na paměti, že otázka genderu a otázka sexuální orientace jsou dva nezávislé koncepty, tento závěr ve velké míře dopadá na problematiku existence práva na uzavření manželství neheterosexuálními páry. V roce 2010 neshledal Soud ve věci tzv. „rovného manželství“ dostatečný evropský konsenzus a rozhodl, že smluvní státy nemají povinnost poskytnout stejnopohlavním párům k institutu manželství přístup.¹³⁸ Tento závěr byl od té doby již několikrát potvrzen a v současném stavu rozhodovací praxe přetrvává.¹³⁹

2.4 Ochrana prostřednictvím článku 14 Úmluvy

Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod chrání proti diskriminaci na dvou různých rovinách.¹⁴⁰ Jednak je zákaz diskriminace upraven v původním rozsahu Úmluvy z roku 1950 ve článku 14, který zní:

„Užívání práv a svobod přiznaných touto Úmluvou musí být zajištěno bez diskriminace založené na jakémkoli důvodu, jako je pohlaví, rasa, barva pleti, jazyk, náboženství, politické nebo jiné smýšlení, národnostní nebo sociální původ, příslušnost k národnostní menšině, majetek, rod nebo jiné postavení.“¹⁴¹

Dále je pak zákaz diskriminace upraven v článku 1 Protokolu 12 z roku 2000. Ten však nebyl ratifikován ani zdaleka všemi státy Rady Evropy. Tyto dvě roviny ochrany před diskriminací se liší především rozsahem uplatnění. Článek 14 se uplatní na požívání práv garantovaných úmluvou, článek 1 Protokolu 12 se uplatní na požívání jakéhokoliv práva, které je garantováno zákonem, to znamená i pokud nemá žádný vliv na práva vyplývající z Úmluvy.¹⁴²

---

¹³⁸ *Schalk a Kopf v. Rakousko*. § 61-63.

¹³⁹ EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS. *Guide on Article 12 of the European Convention on Human Rights*. Online. Council of Europe/European Court of Human Rights ©2022, 2022. Dostupné z: https://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_12_ENG.pdf [Citováno 2022-12-15]. s. 7.

¹⁴⁰ EDEL, Frédéric. *Case law of the European Court of Human Rights relating to discrimination on grounds of sexual orientation or gender identity*. op. cit. s. 29.

¹⁴¹ *Evropská úmluva o ochraně lidských práv*.

¹⁴² EDEL, Frédéric. *Case law of the European Court of Human Rights relating to discrimination on grounds of sexual orientation or gender identity*. op.cit. s. 29.

Vzhledem k tomu, že se článek 14 váže na práva vyplývající z Úmluvy, není možné jeho porušení namítat samostatně, ovšem pouze v souvislosti s jiným „substantivním“ právem. Má tedy tzv. akcesorickou povahu. Přesto není nutné, aby bylo ono substantivní právo, o které se stížnost opírá, porušeno.¹⁴³ Je třeba zdůraznit, že článek 14 je aplikovatelný také „horizontálně“, to znamená, že princip zákazu diskriminace se uplatní i v soukromoprávních situacích.¹⁴⁴

Ani v případě diskriminace Úmluva v rámci článku 14 definici tohoto pojmu neposkytuje.¹⁴⁵ Z judikatury ESLP jsou ovšem identifikovatelné její dva hlavní „typy“, které jsou blíže popsány.

Tzv. „přímou diskriminaci“ popsal Soud jako „*rozdíl v zacházení s osobami v obdobné či podstatně podobné situaci*“¹⁴⁶, který je založen na „*identifikovatelné charakteristice nebo statusu*“¹⁴⁷. Nejedná se automaticky o každé takové zacházení, ale pouze to, kde chybí „*objektivní a rozumné odůvodnění*“¹⁴⁸. To znamená, že ustanovení požaduje, aby bylo s osobami v obdobném (nikoliv naprosto identickém) postavení zacházeno stejně. Rozdílně pak s takovými osobami může být zacházeno pouze v případě, že pro to existuje objektivní důvod, tedy rozdílné zacházení je ospravedlnitelné.

Nepřímá diskriminace pak byla vymezena jako „*nepřiměřeně předsudečné následky obecné politiky či opatření, která byt' neutrálně formulovaná, diskriminují proti určité skupině*“¹⁴⁹.

Soud identifikoval také existenci tzv. „asociační diskriminace“, kdy je s osobou zacházeno rozdílně „*na základě statusu nebo chráněné charakteristiky jiné osoby*“¹⁵⁰.

Zmíněné „charakteristiky“, v souvislosti s nimiž Úmluva diskriminační chování výslovně zakazuje, jsou vypočteny v prvním odstavci. Co se genderové identity týče, ta mezi nimi explicitně zmíněna není. Soud ovšem judikatorně vyvodil, že ve článku 14 se jedná o příkladný výčet, nikoliv taxativní.¹⁵¹

---

¹⁴³ KMEC, Jiří; KOSAŘ, David; KRATOCHVÍL, Jan; BOBEK, Michal. *Evropská úmluva o lidských právech*. Komentář. op. cit. s. 1213.

¹⁴⁴ EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS. *Guide on Article 14 of the European Convention on Human Rights and on Article 1 of Protocol No. 12 to the Convention*. Online. Council of Europe/European Court of Human Rights ©2022, 2022. Dostupné z: https://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_14_Art_1_Protocol_12_ENG.pdf [Citováno 2022-12-15]. s. 8.

¹⁴⁵ Ibid., s. 11.

¹⁴⁶ ESLP. *Biao v. Dánsko* (38590/10). rozsudek Velkého senátu z 24.5. 2016 § 89.

¹⁴⁷ Ibid.

¹⁴⁸ ESLP. *D.H. a ostatní v. Česká republika*. rozsudek Velkého senátu z 13.11. 2007. § 184.

¹⁴⁹ Ibid.

¹⁵⁰ ESLP. *Guberina v. Chorvatsko* (23682/13). rozsudek z 22.3. 2016. § 78.

¹⁵¹ ESLP. *Engel a ostatní v. Nizozemsko* (5100/71; 5101/71; 5102/71; 5354/72; 5370/72). rozsudek z 8.6. 1976. § 72.

Porušení článku 14 je snad kromě článku 8 nejčastěji namítaným v záležitostech týkajících se genderové identity.¹⁵² Paradoxně mezi judikaturou Evropského soudu pro lidská práva rozhodnutí, která by se zabývala přezkumem stížností s trans* tematikou z pohledu článku 14 jako takového, v současné době stále chybí. Jak bude diskutováno v třetí části práce, Soud zde téměř pokaždé využil možnosti již záležitost v tomto směru nepřezkoumávat, jelikož shledal porušení substantivního práva, které bylo v souvislosti s článkem 14 namítáno.

2.5 Ochrana prostřednictvím článku 6 Úmluvy

Článek 6 Úmluvy, který zakotvuje právo na spravedlivý proces, stanoví:

„1. Každý má právo na to, aby jeho záležitost byla spravedlivě, veřejně a v přiměřené lhůtě projednána nezávislým a nestranným soudem zřízeným zákonem, který rozhodne o jeho občanských právech nebo závazcích nebo o oprávněnosti jakéhokoli trestního obvinění proti němu. Rozsudek musí být vyhlášen veřejně, avšak tisk a veřejnost mohou být vyloučeny buď po dobu celého nebo části procesu v zájmu mravnosti, veřejného pořádku nebo národní bezpečnosti v demokratické společnosti, nebo když to vyžadují zájmy nezletilých nebo ochrana soukromého života účastníků, anebo v rozsahu považovaném soudem za zcela nezbytný, pokud by, vzhledem ke zvláštním okolnostem, veřejnost řízení mohla být na újmu zájmům spravedlnosti.

2. Každý, kdo je obviněn z trestného činu, se považuje za nevinného, dokud jeho vina nebyla prokázána zákonným způsobem.

3. Každý, kdo je obviněn z trestného činu, má tato minimální práva: a. být neprodleně a v jazyce, jemuž rozumí, podrobně seznámen s povahou a důvodem obvinění proti němu; b. mít přiměřený čas a možnost k přípravě své obhajoby; c. obhajovat se osobně nebo za pomoci obhájce podle vlastního výběru nebo, pokud nemá prostředky na zaplacení obhájce, aby mu byl poskytnut bezplatně, jestliže to zájmy spravedlnosti vyžadují; d. vyslyšet nebo dát vyslyšet svědky proti sobě a dosáhnout předvolání a výslechu svědků ve svůj prospěch za stejných podmínek, jako svědků proti sobě; e. mít bezplatnou pomoc

---

¹⁵² EDEL, Frédéric. *Case law of the European Court of Human Rights relating to discrimination on grounds of sexual orientation or gender identity*. op. cit. s. 29.

tlumočníka, jestliže nerozumí jazyku používanému před soudem nebo tímto jazykem nemluví.“¹⁵³

Právo na spravedlivý proces má specifické postavení v tom smyslu, že kromě důležitosti coby základní lidské právo samo o sobě je klíčové také k ochraně a prosazování ostatních lidských práv. Bez práva na spravedlivý proces by nemohly být naplněny některé esenciální teoretické principy, na kterých systém Úmluvy jako celek stojí, jako je vláda práva a podobně.¹⁵⁴

Právo na spravedlivý proces se teoreticky váže na všechny typy řízení, kromě judikurně vymezených výjimek.¹⁵⁵ Je možné je tedy uplatnit jak na záležitosti týkající se civilního (a správního řízení), tak trestního řízení. Odstavec 1, který zakotvuje právo na spravedlivé a veřejné projednání před soudem v přiměřené době, se vztahuje na všechny typy řízení. Odstavce 2 a 3, které zakotvují presumpci nevinny a minimální záruky práv obviněného, se pak vztahují pouze na řízení trestní.¹⁵⁶

Co se pro účely článku 6 rozumí věcmi trestního řízení je vymezeno široce a za hlavní kritérium je považována na jednu stranu povaha skutku, což v tomto kontextu znamená „*porušení obecného pravidla, jehož účel je odrazující i represivní*“¹⁵⁷ a na druhou stranu závažnost uloženého trestu. Předběžné kritérium, které v některých případech může stačit, je klasifikace v domácím právu.¹⁵⁸ Evropský soud pro lidská práva se trestním řízením z pohledu článku 6 v souvislosti s ochranou práv trans* lidí nezabýval, pro tuto práci tedy není tento rozměr článku 6 příliš podstatný.

Civilní záležitosti vymezuje opět široce a to jako „*všechna řízení, jejichž výsledek je rozhodující pro soukromoprávní práva a povinnosti*“¹⁵⁹. Pro potřeby článku 6 tak není důležité ani odvětví práva (zda se jedná o občanské, obchodní atd.) a charakter úpravy ani typ orgánu, který je k řešení dané záležitosti příslušný. Pro otázky spojené s genderovou identitou je důležité, že judikatura Soudu vymezila, že pod článek 6 spadají také například záležitosti rodinného práva¹⁶⁰.

---

¹⁵³ *Evropská úmluva o ochraně lidských práv.*

¹⁵⁴ SCHABAS, William A. *The European Convention on Human Rights. A commentary.* op.cit. s. 265

¹⁵⁵ EDEL, Frédéric. *Case law of the European Court of Human Rights relating to discrimination on grounds of sexual orientation or gender identity*, s. 23-24.; SCHABAS, William A. *The European Convention on Human Rights: a commentary*, s. 271.

¹⁵⁶ SCHABAS, William A. *The European Convention on Human Rights: a commentary*, s. 271.

¹⁵⁷ EDEL, Frédéric. *Case law of the European Court of Human Rights relating to discrimination on grounds of sexual orientation or gender identity*, s. 24.

¹⁵⁸ *Ibid.*, s. 23–24.

¹⁵⁹ ESLP. *König v. Německo* (6232/73). rozsudek z 28.6. 1978. § 90.

¹⁶⁰ ESLP. *Keegan v. Irsko* (16969/90). rozsudek z 26.5. 1994. § 57.

2.6 Ochrana prostřednictvím článku 3 Úmluvy

Zákaz mučení a nelidského či ponižujícího zacházení nebo trestu je považováno za jedno z nejzákladnějších lidských práv. Přestože Evropská Úmluva práva a svobody, které v sobě obsahuje, formálně nehierarchizuje, není náhodou, že zákaz mučení zaujímá čestné místo na samotném začátku.¹⁶¹

Článek 3 Úmluvy stanoví, že:

„nikdo nesmí být mučen nebo podrobován nelidskému či ponižujícímu zacházení anebo trestu.“¹⁶²

Lze tedy říci, že Úmluva a potažmo Evropský soud pro lidská práva po smluvních státech žádá, aby na jednu stranu nepůsobily na osoby, které spadají do jejich jurisdikce způsobem, který by mohl být považován za mučení, nelidské či ponižující zacházení/trestání, a to jak v případě bezprostředních zásahů, tak i trestů za porušení zákona. Jedná se tedy o povinnost zdržet se, tedy závazek negativní. Na druhou stranu pak mají státy také povinnosti pozitivního charakteru, a to mimo jiné aktivně chránit osoby před nebezpečím takového zacházení.¹⁶³

Zde máme na mysli především situace, kdy určitá osoba, která má povinnost zasáhnout jménem státu, nezasáhne. Jedná se například o případy týrání dětí. Stát má dále povinnost případy, kde se objeví podezření z mučení či nelidského nebo ponižujícího zacházení, vyšetřovat a stíhat.¹⁶⁴

Zákaz mučení je v Úmluvě zakotven absolutně, tudíž nepovoluje výjimky. K mučení či obdobnému zacházení dle Soudu není možné přistoupit ani v krajních situacích, jako je boj proti terorismu nebo organizovanému zločinu a podobně.¹⁶⁵ Na absolutním zákazu nic nemění také povaha činů, které dotyčná osoba spáchala či spáchat měla.¹⁶⁶ Co se absolutního působení článku týče, je také na místě zdůraznit, že patří do množiny Úmluvou zakotvených práv, od kterých nelze dle čl. 15 odstoupit ani v případě ohrožení státu.¹⁶⁷

---

¹⁶¹ SCHABAS, William A. *The European Convention on Human Rights: a commentary*, s. 164.

¹⁶² *Evropská úmluva o ochraně lidských práv*.

¹⁶³ EDEL, Frédéric. *Case law of the European Court of Human Rights relating to discrimination on grounds of sexual orientation or gender identity*, s. 27.

¹⁶⁴ SCHABAS, William A. *The European Convention on Human Rights: a commentary*. op.cit. s. 191.

¹⁶⁵ ESLP. *Selmouni v. Francie* (25803/94). rozsudek Velkého senátu z 28.7. 1999. § 95.

¹⁶⁶ ESLP. *Gäffgen v. Německo* (22978/05). rozsudek Velkého senátu z 1.6. 2010. § 87.

¹⁶⁷ *Evropská úmluva o ochraně lidských práv*.

Co se rozdílu mezi mučením a nelidským či ponižujícím zacházením nebo trestem týče, spočívá v intenzitě jednání.¹⁶⁸ Podle komentářové literatury k Úmluvě každé mučení bude také nelidským či ponižujícím zacházením nebo trestem, ovšem nikoliv naopak.¹⁶⁹

Vzhledem k tomu, že „nelidské či ponižující zacházení“ je poměrně obecný výraz, snaží se judikatura Soudu vymezit určitou minimální hranici intenzity, které musí špatné zacházení dosáhnout. Vymezení takové hranice, která by působila plošně, není dobře možné, a proto se posuzuje konkrétně a velmi záleží na okolnostech daného případu. Mezi faktory, které bere Soud při takovém posuzování v potaz, patří například to, jak dlouho bylo s osobou takto zacházeno, jaké následky (fyzické i mentální) na ní takové zacházení zanechalo a podobně. Vlastnosti oběti také mohou rozhodovat, například pohlaví, věk nebo zdravotní stav. Co se týče úmyslu (jednat s osobou nelidsky či ponižujícím způsobem), jeho absence není pro vyloučení porušení článku 3 rozhodující.¹⁷⁰

Pro trans* lidi je významná především problematika nucených medicínských zákroků, která pod článek 3 také spadá. Obecně Soud vyvodil, že „opatření, které je z hlediska zavedených principů medicíny terapeutickou nutností, nelze v zásadě považovat za nelidské a ponižující“¹⁷¹. Na druhou stranu musí být lékařská nutnost přesvědčivě prokázána a musí existovat a být dodržovány procesní záruky pro takové rozhodnutí.¹⁷² To znamená, že za určitých podmínek může být také lékařská „péče“ nelidským či ponižujícím zacházením.

---

¹⁶⁸ ESLP, *Irsko v. Spojené království* (5310/71), rozsudek z 18.1. 1978, § 167

¹⁶⁹ SCHABAS, William A. *The European Convention on Human Rights: a commentary*, s. 169.

¹⁷⁰ EDEL, Frédéric. *Case law of the European Court of Human Rights relating to discrimination on grounds of sexual orientation or gender identity*, s. 27; SCHABAS, William A. *The European Convention on Human Rights: a commentary*. op. cit. s. 171.

¹⁷¹ ESLP, *Jalloh v. Německo* (54810/00). rozsudek z 11.6. 2006. § 69.

¹⁷² Ibid.

3 Analýza judikatury ESLP v oblasti práv trans* lidí a diskuze

V této části bude představena rozhodovací praxe ESLP v oblasti práv trans* lidí a konkrétní případy, kterými se v souvislosti s tímto tématem zabýval.

V průběhu let je možné v případech, které před ESLP končí a týkají se práv trans* lidí, možné vyzorovat některá opakující se témata. Literatura například vyděluje právní uznání genderu jako nejvýraznější z nich. V jeho rámci pak pozoruje nejprve zaměření na změnu genderového markeru v rodném listě a poté na podmínky, které je potřeba splnit, jako je podmínka rozvodu manželství, podmínka podstoupení medicínské tranzice či podmínka sterility. Dalšími výraznými tématy jsou pak manželství, rodičovství a špatné zacházení s trans* sexuálními pracovníci/pracovnicí.¹⁷³

Pro účely této práce bude pro větší přehlednost téma právního uznání genderu, které je skutečně nejvýraznější a je do jisté míry provázáno s naprostou většinou diskutovaných případů, rozděleno a judikatura bude třízena následujícím způsobem: (i) právní uznání genderu, (ii) manželství, (iii) rodičovství a (iv) význam fyzické tranzice. Oblasti se v některých případech dají ještě sekundárně rozdělit například podle podobnosti skutkových stavů či otázky, na kterou Soud hledá v rozhodnutí odpověď apod.

S ohledem na rozsah práce a její zaměření nebude věnován prostor problematice zacházení s trans* sexuálními pracovníci/pracovnicí. Přesto považuje autorka za nutné poznamenat, že se jedná o téma, které není nijak méně závažné či hodné diskuse.

Každé z výše zmíněných oblastí bude věnována jedna kapitola. Bude stručně popsán skutkový stav a poté také úvaha Soudu a jeho závěr. Poté bude zhodnocen význam daných rozhodnutí případně nabídnuto zamyšlení nad jejich kvalitou či legitimitou. Dále bude (pokud je to na místě) přístup Soudu porovnán s přístupem České republiky a případně bude zhodnocena kompatibilita s Úmluvou.

---

¹⁷³ VAN DER VLEUTEN, Anna. *Contestations of transgender rights and/in the strasbourg court*. Cogitatio Press. Online. 2020, vol. 8, no. 3, s. 278–289. ISSN 2183-2463. DOI: <https://doi.org/10.17645/pag.v8i3.2876>. Dostupné z: <https://www.cogitatiopress.com/politicsandgovernance/article/view/2876/2876> [Citováno 2023-05-05].

3.1 Právní uznání genderu (legal gender recognition)

ESLP se vůbec poprvé zabýval možným porušením práv trans* člověka právě v případě, ve kterém šlo o změnu údaje o genderu v osobních dokumentech: **Van Oosterwijck proti Belgii**¹⁷⁴ z počátku 80. let minulého století.

Přestože se Soud v případě Van Oosterwijck z důvodu nevyčerpání opravných prostředků nezabýval meritem stížnosti, otevřel jím problematiku, kterou v souvislosti s trans* osobami řešil dalších přibližně dvacet let. Za povšimnutí stojí, že Soud sám již v tomto (v rámci tématu) raném rozhodnutí identifikuje právní ne/uznání genderové identity jako otázku pro trans* jedince zcela zásadní.¹⁷⁵ S tímto tvrzením nelze než souhlasit. Na uznání genderové identity stojí z části také téma trans* manželství (stát odmítá vnímat osobu jako příslušníka/příslušnici „opačného pohlaví“ pro účely sňatku, stát odmítá genderovou identitu uznat bez rozvodu manželství) a téma podmínky podstoupení tělesných změn (stát odmítá genderovou identitu uznat například bez podstoupení zneplodňujícího zákroku atd.).

Případ Van Oosterwijck považuje autorka za hodný zmínky také z důvodu, že nastavuje určitý první (byť opravdu velmi nesmělý) standard ochrany, když vyjadřuje názor, že pouhá změna jména neřeší hlubší problém, před který jsou trans* lidé postaveni (tedy že registrovaný gender neodpovídá objektivní realitě) a neřeší ani jeho společenské důsledky (údaj neplní svou funkci a staví tak jedince před mnoho problematických situací).¹⁷⁶ V jednom ze separátních stanovisek je také možné setkat se s myšlenkou, že „*Muž či žena, kteří nejsou schopni získat uznání jeho či její sexuální identity což je aspekt neoddělitelný od jeho či její osoby, nebudou schopni zaujmout jeho či její plnou roli ve společnosti. Jak bylo řečeno, právo na takové uznání je obecným principem práva.*“¹⁷⁷

V meritu věci na toto téma ovšem rozhodoval ESLP až v průběhu osmdesátých a devadesátých let v sérii případů především proti Spojenému království. Tyto případy jsou si skutkově, a nakonec také přístupem Soudu a jejich řešením, velice podobné, je možné je tedy shrnout společně. Jedná se o rozhodnutí Rees proti Spojenému království, Cossey proti Spojenému království a Sheffield a Horsham proti Spojenému království.

---

¹⁷⁴ ESLP. *Van Oosterwijck v. Belgie* (7654/76). rozsudek z 6.11.1980.

¹⁷⁵ *Ibid.*, § 29.

¹⁷⁶ *Ibid.*, § 29.

¹⁷⁷ *Van Oosterwijck v. Belgie*. odlišné stanovisko soudce Ganshof Van der Meersch. s. 22, § 22.

V případě **Rees proti Spojenému království**¹⁷⁸ se jednalo o trans* muže se zahájenou hormonální terapií a po odstranění prsů. Na základě žádosti byla panu Rees změněna křestní jména na typicky mužská. Tato změna se promítla v průběhu času také do všech osobních dokumentů stěžovatele. Žádaná změna informace o genderu se ovšem nepromítla do rodného listu, kde byl i přes rozpor s objektivní realitou a žitou skutečností veden stále jako žena.¹⁷⁹

V případě **Cossey proti Spojenému království**¹⁸⁰ se jednalo o trans ženu, která podstoupila navíc také „operativní změnu pohlaví“ tzn. gender afirmující chirurgické zákroky na pohlavních orgánech. Stav osobních dokumentů zůstal i přes žádost stejný jako u pana Reese výše, v rodném listě byla stále zapsána jako muž.¹⁸¹

Trans žen se týkal také případ **Sheffield a Horsham proti Spojenému království**¹⁸². Paní Sheffield prošla tranzicí včetně operativní, následně jí na žádost byla změněna jména, informace o genderu v rodném listě nikoliv. Obdobně tomu bylo také v případě druhé stěžovatelky, paní Horsham.¹⁸³

Všichni tito stěžovatelé si přáli provést změnu ve svém rodném listu a upravit genderový marker. Přestože stěžovatelé žili (i mnoho let) ve svých pravých genderových rolích, jejichž tradičnímu pojetí odpovídal v těchto případech i jejich fyzický vzhled a díky poměrně neformální proceduře v britském právu také jména a osobní dokumenty včetně pasů¹⁸⁴, z pohledu práva zůstávali pro mnoho životních situací příslušníky toho pohlaví, které jim bylo určeno po porodu.

Tento fakt stavěl stěžovatele do velmi nepříjemné pozice, jak z hlediska osobního, tak čistě praktického. Stěžovatelé uváděli, že nesoulad je zcela očividný kdykoliv je pro administrativní či jiné potřeby třeba předložit rodný list. Je tak zcela nemožné, aby se o podstoupené tranzici nedozvěděly třetí osoby. Opakované odhalování této zásadně osobní a intimní informace působí stěžovatelům pocity trapnosti, ponížení a jsou vystavováni předsudkům a dalšímu strádání¹⁸⁵.

Všichni výše uvedení stěžovatelé namítali porušení článku 8 Úmluvy. Uznání genderové identity jako takové nebyl jediný rozměr této skupiny případů. Stěžovatelé dále namítali porušení

---

¹⁷⁸ ESLP. *Rees v. Spojené království*. rozsudek z 17. 10. 1986.

¹⁷⁹ *Rees v. Spojené království*. § 11-17.

¹⁸⁰ ESLP. *Cossey v. Spojené království*. rozsudek z 27.9. 1990.

¹⁸¹ *Cossey v. Spojené království*. § 9-12.

¹⁸² ESLP. *Sheffield a Horsham v. Spojené království* (31-32/1997/815-816/1018-1019). rozsudek z 30.7.1998.

¹⁸³ *Sheffield a Horsham v. Spojené království*. § 21-27.

¹⁸⁴ Ve spojeném království neexistuje obdoba občanských průkazů.

¹⁸⁵ *Rees v. Spojené království*. § 34.

článku 12 v souvislosti s nemožností uzavřít manželství. Vzhledem k tomu, že tématu trans* manželství je věnována samostatná kapitola, bude tento rozměr diskutován tam.

Co se článku 8 týče, v případě Rees, který se před Evropským soudem pro lidská práva objevil jako první, Soud poprvé řešil otázku, zda ve věci změny civilního statusu z uvedených důvodů vyplývají smluvnímu státu ze zmíněného článku pozitivní závazky.¹⁸⁶ Jak bude možné pozorovat dále, zkoumání prostřednictvím pozitivních závazků je přístup, který Soud uplatňuje v naprosté většině „trans* případů“.

Soud poukázal na fakt, že přestože existuje skupina smluvních států, která umožňuje „transsexuálům“ upravit civilní status podle genderové identity, neexistuje v této věci evropský konsenzus a rozhodl, že prostor pro uvážení je proto v tomto případě široký.¹⁸⁷

Ke zjištění existence oněch pozitivních závazků považoval za nutné vyvážit individuální zájem jednotlivce a kolektivní veřejný zájem, mezi nimiž musí být dosažena spravedlivá rovnováha.¹⁸⁸

Soud považoval fakt, že Spojené království umožňuje „transsexuálům“ upravit genderový marker na každodenně využívaných osobních dokumentech¹⁸⁹ a změnu jména, za dostačující.¹⁹⁰ Změny v systému registrace občanů státem a nové povinnosti pro většinovou veřejnost by podle Soudu byly natolik výrazné, že je ze své pozice nemůže po Spojeném království tímto způsobem vyžadovat.¹⁹¹ Soud odmítl také řešení pomocí poznámky o změně v rodném listě. Pokud by byla tato poznámka zjištělná třetími stranami, nijak by neřešila problém stěžovatele. Variantu, kde by byl stav před takovou poznámkou třetími stranami nezjistitelný, Soud odmítl s odůvodněním, že na tuto informaci mají v mnohých případech třetí strany legitimní nárok. Soud se dále obával komplikací, které by tato změna fungování registrů narození mohla způsobit v dědickém a rodinném právu.¹⁹² Soud po provedení testu došel k závěru, že veřejný zájem zde převážil nad zájmem jednotlivce a k porušení článku 8 Úmluvy tedy nedošlo.¹⁹³

Lze tedy říci, že ESLP v rozhodnutí ve věci Rees uznal, že pokud si trans* osoba přeje deklarovat svou genderovou identitu také právně, mělo by jí to být umožněno, ovšem pouze

---

¹⁸⁶ *Rees v. Spojené království*. § 35.

¹⁸⁷ *Ibid.*, § 36.

¹⁸⁸ *Ibid.*, § 37.

¹⁸⁹ Jako je řidičský průkaz či cestovní pas.

¹⁹⁰ *Rees v. Spojené království*. § 40.

¹⁹¹ *Ibid.*, § 42.

¹⁹² *Ibid.*, § 42-43.

¹⁹³ *Ibid.*, § 44.

v některých ohledech a pouze za předpokladu, že to nezpůsobí státu přílišné komplikace. Nastavil tak určitou hranici toho, co lze po státu v tomto smyslu žádat.

K argumentaci Soudu se zde nabízí hned několik poznámek. Vzhledem k tomu, že trans* identita je v roce 2023 stále mnohdy považována za nové téma, lze do určité míry pochopit obezřetnost Soudu a rozhodnutí ponechat otázky právního uznání genderu trans* osob (prozatím) v rukou států Úmluvy. Na druhou stranu je autorka toho názoru, že v rámci vyvažování zájmů klade Soud přílišný důraz na zájem státu a na „nepříjemnosti“, které by ze změny systému vyplývaly většinové společnosti.

Přínejmenším problematické jsou také argumenty podporující tezi, že by změna systému registrů byla příliš komplikovaná a nelze ji dobře po státu žádat. Za okomentování stojí především argument rodinným a dědickým právem, který naznačuje, že v těchto odvětvích hraje gender podstatnou roli. Ten je možné použít pouze za předpokladu existence norem, které podmiňují určitá práva, řekněme například právo dědit, příslušností k některému z genderů. Takový přístup je bezpochyby diskriminační. O významu genderu v rodinném právu lze diskutovat v rámci otázky rodičovství, například v situaci, kdy osoba právně vnímaná jako muž otěhotní. S takovými situacemi se již v současné době můžeme setkat a mohou představovat pro rodinné právo jistou komplikaci. Pravdou je, že takovou situaci nešlo v případě Rees zcela vyloučit, jelikož toho času nepodstoupil žádný ze zákroků na pohlavních/ reprodukčních orgánech. Na druhou stranu se nezdá jako příliš pravděpodobná, jelikož pan Rees podstupoval hormonální terapii a byl ve vztahu se ženou. Autorka je toho názoru, že zde měl být Soud v každém případě konkrétnější. Dále stojí za to podotknout, že stejný argument byl zopakován také v dalších rozhodnutích (Cossey, Sheffield a Horsham), kde je i tato rovina zcela irelevantní, jelikož stěžovatelky podstoupily také operativní tranzici.

V případě Cossey, který následoval v roce 1990, se Soud rozhodl neodchýlit se od postoje, který v případě Rees zaujal.¹⁹⁴ Povolením poměrně neformálního procesu změny jmen a genderového markeru na identifikačních dokumentech stát i zde dle názoru Soudu vyhověl požadavkům trans* lidí o úřední uznání jejich genderové identity jak nejlépe mohl, aniž by bylo nutné kompletně měnit systém registrů narození.¹⁹⁵

---

¹⁹⁴ Soud shledal, že skutkový stav není od případu *Rees* materiálně odlišitelný. Viz *Cossey v. Spojené království*. § 32-34.

¹⁹⁵ *Cossey v. Spojené království*. § 36-42.

Přestože se v případě *Cossey* většina rozhodla opět pro neporušení článku 8, přineslo toto rozhodnutí zajímavá odlišná stanoviska, a to především vyčerpávající, více než dvacetistránkový komentář soudce Martense, který byl přesvědčen, že Soud měl o porušení rozhodnout již v případě *Rees*. S tímto závěrem se vzhledem k výše uvedenému ztotožňuje také autorka. Soudce se odvolává na jednu ze základních myšlenek Úmluvy a teorie lidských práv obecně, myšlenku respektu k lidské důstojnosti a svobody a konceptu svobody každého člověka určovat svůj osud.¹⁹⁶ Poprvé je tak v rámci činnosti ESLP vyjádřena myšlenka, že o tom, jak bude trans* člověk nejen státem a právem vnímán, by měl mít možnost rozhodovat sám na základě své genderové identity.

Poměrně ostře argumentuje faktem, že po všem, čím jsou trans* osoby nuceny si projít (je zde myšlena především tranzice), neumožnit „alespoň“ uznání jejich genderové identity se zdá jako kruté a neshledává k tomu relevantní důvody. Tento argument je možné pohledem roku 2023 považovat za problematický z toho důvodu, že se příliš soustředí na význam lékařské tranzice a implicitně naznačuje, že právo na uznání genderové identity je třeba „vykoupit“ určitou mírou utrpení.

Kritizuje dále přehnaně technickou povahu rozhodnutí a neschopnost se soustředit na hlubší, esenciální problémy případu, jako je naprostá faktická nemožnost v očích práva gender skutečně, „kompletně“ změnit. Tento bod považuje autorka za zásadní, jelikož se domnívá, že soudy (nejen ESLP) mají k tomuto přístupu tendenci v případech zabývajících se otázkami, které jsou považovány za kontroverzní.

Soud se ovšem také v případě *Sheffield a Horsham*, který se k Soudu dostal v roce 1998, rozhodl zabývat pozitivními závazky v tomto ohledu. Dá se říci, že opět plně potvrdil svá předchozí rozhodnutí.¹⁹⁷ Rozdíl oproti předchozím rozhodnutím a význam případu z hlediska celkové rozhodovací praxe spočíval v tom, že kromě článku 8 bylo poprvé namítáno také porušení zákazu diskriminace dle článku 14 Úmluvy.

Stěžovatelky uvedly, že trans lidé jsou jako jediná skupina nuceny prezentovat se na veřejnosti jako příslušníci/příslušnice genderu nekorespondujícího s jejich vzhledem. Diskriminace, kterou v důsledku tohoto zakoušejí, je obtěžující a působí jim pocity „hlubokého studu a utrpení“¹⁹⁸. Vzhledem k tomu, že je v některých případech právo stále považováno za muže, namítaly diskriminaci na základě pohlaví v tom smyslu, že ostatní cisgender muži netrpí nutností

---

¹⁹⁶ ESLP. *Cossey v Spojené království* (10843/84). rozsudek z 27.9. 1990. Odlišné stanovisko soudce Martens. § 2.7.

¹⁹⁷ *Sheffield a Horsham v. Spojené království*. § 51-61.

¹⁹⁸ *Ibid.*, § 72.

prokazovat svou „předchozí“ identitu. Dle stěžovatelek to byli právě muži, kteří tranzicí neprocházeli, kteří by měli být považováni za skupinu ve srovnatelném postavení.¹⁹⁹ Soud se rozhodl pouze odkázat na svoji argumentaci související s článkem 8.²⁰⁰

Tento závěr považuje autorka za nedostatečný. Přestože diskriminace s právním uznáním genderu souvisí, je podle názoru autorky tento problém širší a zasluhuje si, aby se mu ESLP komplexně věnoval. Autorka se domnívá, že Soud měl minimálně výslovně adresovat argument vlády přirovnávající situaci stěžovatelek k ostatním trans* lidem, jelikož se snaží zakrýt fakt, že negativní zážitky stěžovatelek mají nepochybně příčinu v jejich trans* identitě. V tomto smyslu měla být srovnávanou skupinou většinová společnost, tedy cisgender lidé, kteří nejsou nuceni na základě své identity podstupovat to, co stěžovatelky.

K opačnému závěru, tedy porušení práva na respektování soukromého života došel Soud v rozhodnutí **B. proti Francii**²⁰¹, a to přestože skutkový stav byl obdobný, jako v předchozích případech. Stěžovatelka argumentovala, že se její případ odlišuje od rozhodnutí ve věcech Rees a Cossey ve dvou základních faktorech. Zaprvé, vzhledem k uplynulé době se její stížnost zakládá na nových vědeckých, právních a společenských faktech a zadruhé, mezi Francií a Spojeným královstvím je podstatný rozdíl, co se týče legislativy i postojů orgánů státu.²⁰²

Co se prvního bodu týče, Soud sice uznal, že k určitému pokroku došlo, ovšem byl přesvědčen, že povaha a příčina trans* identity nejsou dosud dostatečně vědecky vysvětleny a odůvodněnost afirmativní lékařské péče bývá zpochybňována. Ani zde neshledal dostatečný posun a dostatečně široký evropský konsenzus, aby se odchýlil od svých předchozích rozhodnutí.²⁰³

Soud ovšem při porovnání Francie a Spojeného království našel rozdíl v povaze registrů narození. Zatímco ve Spojeném království bylo cílem registru převážně zaznamenávání historických faktů, ve Francii zmíněné registry mohly být měněny a doplňovány v průběhu života. Francie by tedy nemusela k vyhovění stěžovatelčině požadavku na rozdíl od Spojeného království měnit zásadním způsobem systém a povahu registrů.²⁰⁴

Dalšími relevantními faktory pro odlišení byl přístup ke změně jmen, který byl v případě Francie výrazně rigidnější, a fakt, že pohlaví určené po narození bylo lehce seznatelné z většiny

---

¹⁹⁹ Ibid., § 72.

²⁰⁰ Ibid., § 76.

²⁰¹ ESLP. *B. v. Francie* (13343/87). rozsudek z 25.3. 1992.

²⁰² Ibid., § 45.

²⁰³ Ibid., § 43-48.

²⁰⁴ Ibid., § 51-55.

osobních dokumentů a mimo jiné také z podoby čísla používaného pro identifikaci pojištěnce. Nebylo tak prakticky možné projít jakýmkoliv procesem identifikace bez jeho odhalení.²⁰⁵ Soud tedy na základě výše uvedených rozdílů shledal případ B. proti Francii hodný odlišení od případů Rees a Cossey a rozhodl, že Francie porušila článek 8 Úmluvy.²⁰⁶

Přestože zde již bylo shledáno porušení Úmluvy, Soud se přidržel stejné argumentační linie, jako v předchozích případech a drží se nastavené hranice, která by se dala popsat heslem „jméno a každodenní dokumenty“. Rozhodující pro shledání porušení čl. 8 tak nebyla změna přístupu Soudu, ale fakt, že podmínky ve Francii neodpovídaly v případě Rees nastavenému standardu.

Zásadním způsobem se Soud rozhodl přehodnotit svůj postoj ke změně civilního statusu v rámci tranzice v roce 2002 v rozhodnutí **Christine Goodwin proti Spojenému království**²⁰⁷. Pro analýzu rozhodovací praxe je poměrně příhodné, že se tento přelom odehrál v případě vedeném opět proti Spojenému království, jelikož zde lze pozorovat, jak se vyvíjelo posouzení ESLP jednoho konkrétního systému v průběhu přibližně 10 let.

Stěžovatelka namítala (stejně jako v předchozích zmíněných případech) porušení článku 8 Úmluvy, jelikož byla ze strany státu ve spojitosti s odmítnutím uznat oficiálně její gendrovou identitu vystavena „*mnoha diskriminačním a ponižujícím zážitkům*“²⁰⁸, ke kterým by nedocházelo, byla-li by ze stran britského práva vnímána jako žena.²⁰⁹

Stejně jako v předchozích případech se i zde Soud zabýval pozitivními závazky vyplývajícími ze článku 8 Úmluvy, totiž jestli stát neumožněním změny rodného listu nezanedbal povinnost respektovat stěžovatelčin soukromý život. Výraznou změnou zde ovšem bylo zdůraznění konceptu osobní identity člověka a pravidlo, že „*závažný zásah do soukromého života může nastat, když se stav vnitrostátního práva střetne s důležitým aspektem osobní identity*“²¹⁰. Soud tím tak poprvé uznal, že genderová identita patří mezi důležité aspekty osobní identity, stejně jako například sexuální orientace. Podle názoru Soudu pak potíže, které z nesouladu zapříčineném neuznáním genderové identity trans* lidí vyvstávají, nemohou být dále považovány za marginální. Vzniká

---

²⁰⁵ Ibid., § 59-62.

²⁰⁶ Ibid., § 63.

²⁰⁷ ESLP. *Christine Goodwin v. Spojené království* (28957/95). rozsudek Velkého senátu ze 11.7. 2002.

²⁰⁸ Ibid., § 60.

²⁰⁹ Ibid., § 60-63.

²¹⁰ Ibid., § 77.

zde konflikt mezi společenskou realitou a právem, který činí zasažené osoby zranitelnými a vystavuje je psychickému strádání, ponížení či úzkosti.²¹¹

Zvláštní pozornost Soud opět věnoval vědeckému vývoji poznání v oblasti příčin a povahy trans* identity. Stejně jako v předchozích rozhodnutích, i zde je shledal neprůkaznými. Zásadní změna ovšem nastala v přístupu Soudu k důležitosti této neprůkaznosti. Zatímco v předchozích rozhodnutích sloužil tento fakt spíše jako argument pro zdrženlivost a pochybnosti o motivaci stěžovatelů/ek, v diskutovaném rozhodnutí považuje Soud za důležitější, že je „transsexualita“ či „porucha genderové identity“ mezinárodně rozeznávána jako nepříznivý zdravotní stav („medical condition“). Vzhledem k náročnosti a rizikům tranzice Soud zastává názor, že rozhodnutí tento proces podstoupit nemůže být vnímáno jako „svévolné“ či „z rozmaru učiněné“.

Zatímco se tedy zdálo, že v předchozích letech soud vyčkával na určitý zásadní vědecký či lékařský průlom, který by mu problematiku trans identity do podrobnosti vysvětlil, v rozhodnutí Christine Goodwin pro Soud nejsou samotné příčiny existence trans* identity více důležité.²¹² Navíc zde Soud poprvé vyslovuje myšlenku, že chromozomální pohlaví, jako prakticky jediný biologický aspekt, který v rámci tranzice nelze změnit, by nemělo být nutně rozhodující při přisuzování genderové identity z hlediska práva. Argumentace Soudu se tak z pohledu vývoje ve vědě zdá opačná, než tomu bylo v předchozí rozhodovací praxi.²¹³

Přestože Soud potvrdil široký prostor pro uvážení co se týče konkrétních řešení problémů vyvstávajících z uznání genderové identity, zdůrazňuje existenci výrazného mezinárodního trendu přívětivějšího přístupu k úřední změně pohlaví a trans* identitě obecně.²¹⁴

Soud tentokrát shledal, že spravedlivé rovnováhy mezi kolektivními a individuálními zájmy nebylo dosaženo. V očích Soudu nebyla prokázána konkrétní újma veřejnému zájmu, která by uznáním genderové identity po operativní změně pohlaví nastala.²¹⁵

Velmi zajímavý je fakt, že k takto podstatné změně rozhodovací praxe v podstatě neexistují odlišná stanoviska.²¹⁶ Velký senát Soudu zde tedy byl opravdu vcelku ve výjimečné shodě.

---

²¹¹ Ibid., § 77.

²¹² Ibid., § 80-81.

²¹³ Ibid., § 82.

²¹⁴ Ibid., § 85.

²¹⁵ Ibid., § 90-93.

²¹⁶ Ty, která k rozsudku připojena jsou, se týkají „pouze“ odškodnění, viz *Christine Goodwin v. Spojené království*. s. 36-39.

Postoj autorky k rozhodnutí ve věci Christine Goodwin je rozporuplný. Rozhodnutí se ve značné míře opírá o fakt, že stěžovatelka podstoupila afirmující zákroky (včetně operace pohlavních orgánů), tedy přizpůsobila své tělo tradiční představě ženy. Oním zmíněným konfliktem mezi společenskou realitou a právem zde Soud bohužel nerozumí nesoulad mezi registrovaným údajem a pravým genderem osoby, nýbrž nesoulad mezi registrovaným údajem a fyzickou podobou osoby. Soud tak v podstatě zakotvuje, že pouze těla, která jsou přizpůsobena tradiční představě o daném genderu, mají na jeho právní uznání nárok. Vzhledem k tomu, že ne všichni trans* lidé touží svá těla měnit, je tento přístup z dnešního pohledu problematický.

Na druhou stranu rozhodnutí ve věci Christine Goodwin přineslo několik zásadních posunů. Poprvé bylo ze strany ESLP vysloveno, že trans* lidem (toho času bohužel pouze těm post operativním) z Úmluvy vyplývá právo na uznání genderové identity, a to v plném rozsahu. Stát má tedy povinnost rozeznávat jedince jako příslušníka/příslušnici nově registrovaného genderu v rámci celého právního řádu, včetně práva rodinného a dědického a pro tyto účely je třeba zakotvit adekvátní proceduru.²¹⁷

Tyto závěry potvrdil ESLP také v rozhodnutích s obdobnými skutkovými stavy, **I. proti Spojenému království**²¹⁸ a **Grant proti Spojenému království**²¹⁹.

Problematika změny civilního statusu obecně, tedy bez užšího zaměření na některou z podmínek, není záležitostí přelomu tisíciletí a s otázkami uznání genderové identity trans* lidí ze strany státu se můžeme ve štrasburské judikatuře setkat také v posledních letech.

Případ **Rana proti Maďarsku**, kterým se Evropský soud pro lidská práva zabýval v roce 2020, je ve srovnání s výše zmíněnými specifický svou skutkovou situací. Stěžovatelem je totiž osoba v postavení uprchlíka. Trans muž íránského původu v tomto případě opět namítal porušení článku 8 Úmluvy. Ze strany státu azylu mu byla odepřena změna genderového markeru v rodném listě s odůvodněním, že k takové změně nemá pravomoci, jelikož rodný list byl vydán stěžovatelovou domovskou zemí.²²⁰

Soud řešil otázku, zda stát dostal svým pozitivním závazkům, které mu vyplývají z Úmluvy, když nebyl schopen zajistit stěžovateli příslušnou proceduru vedoucí ke změně jména a úředního

---

²¹⁷ DUŠKOVÁ, Šárka; MATIAŠKO, Maroš. *Právo na uznání identity trans lidí v České republice*. Forum for Human Rights ve spolupráci s Transparent z.s. Materiál poskytl Maroš Matiaško v rámci přednášky Právní aspekty uznání genderové identity v ČR pořádané 24. 11. 2022 na PF UK. s. 21-22.

²¹⁸ ESLP. *I. v. Spojené království* (25680/94). rozsudek z 11.7. 2002.

²¹⁹ ESLP. *Grant v. Spojené království* (32570/03). rozsudek z 23.5. 2006.

²²⁰ ESLP. *Rana v. Maďarsko* (40888/17). rozsudek z 16.7. 202. § 1-13.

uznání genderové identity i v případě absence domácího rodného listu. Soud se odkázal především na fakt, že státům v otázkách esenciálních aspektů intimní identity, mezi které otázky genderové identity také patří, náleží úzký prostor pro uvážení.²²¹ V rámci zdůvodnění zúžení prostoru pro uvážení se prostřednictvím rozhodnutí ve věci A.P., Garçon and Nicot z roku 2017 odkazuje převážně na fakt, že genderová identita je základním aspektem práva na respektování soukromého života.²²² Zajímavé je, že v A.P., Garçon and Nicot byly pro zúžení prostoru pro uvážení uvedeny dva důvody, genderová identita jako základní aspekt a fakt, že je zasahováno do tělesné integrity (řešila se podmínka podstoupení afirmativních chirurgických zákroků, viz níže).²²³ V roce 2020 již k zúžení Soudu stačil pouze argument první. Ačkoliv tedy principálně autorka se zúžením prostoru pro uvážení souhlasí, lze polemizovat o tom, zda je v případě Rana dostatečně odůvodněn.

Každopádně zde lze vidět, jak výrazně se změnil přístup Soudu k tomu, do jaké míry mohou státy zasahovat do možnosti úředně potvrdit svou identitu, přibližně od roku 2006 do roku 2020. Vzhledem k provázanosti témat bude k tomu, jak k tomuto vývoji došlo, přiblíženo v dalších kapitolách.

V tomto případě nebyl Soud spokojen primárně s nedostatečným zhodnocením konkrétní situace stěžovatele a absencí provedení jakéhokoliv testu soupeřících zájmů. Dále maďarský stát ignoroval fakt, že stěžovateli byl udělen status uprchlíka právě z důvodů perzekuce na základě genderové identity, a tudíž se nedá od stěžovatele očekávat jednání o změně právě se státem původu. Vzhledem k tomu a k úzkému prostoru pro uvážení nebyla podle Soudu spravedlivá rovnováha dosažena a článek 8 byl porušen.²²⁴ Tímto rozhodnutím tak ESLP dává jasně najevo, že status uprchlíka nesmí bránit tomu, aby byla situaci věnována konkrétní pozornost, která vezme v potaz specifika případu a nesmí také z povahy věci bránit právnímu uznání genderové identity uprchlíka v zemi pobytu.

V roce 2022 byla v případě **Y. proti Polsku** otázka změny záznamu v rodném listu v rámci tranzice posuta ještě o kus dál. V předchozích zmíněných případech Soud řešil převážně, zda má smluvní stát povinnost genderovou identitu trans* člověka úředně uzнат. Zde Soud identifikoval jako klíčové zodpovědět, zda má smluvní stát v rámci pozitivních závazků podle článku 8

---

²²¹ *Rana v. Maďarsko*. § 38.

²²² *Ibid.*, § 39.

²²³ ESLP. *A. P., Garçon a Nicot v. Francie* (79885/12, 52471/13 a 52596/13). rozsudek z 6.4. 2017. § 123.

²²⁴ *Rana v. Maďarsko*. § 40-42.

povinnost zajistit proceduru, jejímž výsledkem by bylo obdržení rodného listu bez jakékoliv reference na pohlaví přidělené po porodu.²²⁵

Přestože Soud uznal, že zjistitelnost stěžovatelovy identity z rodného listu může mít negativní vliv na jeho psychickou pohodu, byl přesvědčen, že stěžovatel není nucen tyto intimní detaily odhalovat v každodenních situacích a nesnáze, kterým čelí tak nepřesahují snesitelnou míru. Stejně jako ve výše popisovaných případech proti Spojenému království i zde poukázal na historickou povahu záznamů o narozeních a byl přesvědčen, že je ve veřejném zájmu, aby alespoň omezený počet osob měl přístup k informaci o tom, že stěžovatel podstoupil tranzici. Tento přístup odůvodnil možnou potřebou dokázat některá fakta, která tranzici předcházejí.²²⁶ Soud zde proto neshledal porušení článku 8.²²⁷

Na rozhodnutí Y. proti Polsku je vidět, že ESLP se sice v průběhu své rozhodovací praxe týkající se trans* lidí názorově posouvá, neplatí to ale vždy. Jedním z takových názorů je i přesvědčení o zájmu státu na zaznamenávání údaje o genderu. Y. proti Polsku pro ESLP otevřel nové dílčí „trans* téma“. Soud se zde zabýval nikoliv právem na uznání genderové identity samotným, nýbrž tím, jakou podobu toto uznání má.²²⁸ Jak již bylo zmíněno v teoretickém úvodu, naprostá většina právních systémů údaj o genderu registruje a pracuje s ním, mnohdy je součástí civilního statusu osoby. Jak již bylo možné se přesvědčit, z judikatury vyplývá, že Úmluva garantuje právo za určitých podmínek tento údaj změnit. Některé státy ovšem promítají změnu do rodných listů „pouze“ prostřednictvím poznámky, pohlaví/gender určený člověku po porodu je tak v některých (byť omezených) situacích stále zjistitelný.²²⁹

Je zajímavé, že pro Soud je v roce 2022 stále poměrně důležitá historická povaha registrů. Kritiku si dle autorky zaslouží provedené vyvažování zájmů, jelikož Soud bagatelizuje psychické utrpení, které je stěžovateli působeno, a to pouze proto, že podle Soudu není „každodenní“. Soud se i zde výrazně staví na stranu státu.

Co se týče stížnosti na porušení zákazu diskriminace (čl. 14), také v tomto případě Soud nepřijal přirovnání stěžovatelovy pozice k pozici adoptovaných dětí a neshledal porušení.²³⁰ Na

---

²²⁵ ESLP. *Y. v. Polsko* (74131/14). rozsudek z 17.2. 2022. § 74.

²²⁶ *Ibid.*, § 78-80.

²²⁷ *Ibid.*, § 83.

²²⁸ CANOOT, Pieter. *Y. v. Poland: ECtHR case law on gender recognition remains embedded in cisnormativity*. In: Strasbourg Observers. Online. 2022. Dostupné z: <https://strasbourgobservers.com/2022/04/07/y-v-poland-ecthr-case-law-on-gender-recognition-remains-embedded-in-cisnormativity/> [Citováno 2023-05-05].

²²⁹ *Ibid.*

²³⁰ *Y. v. Polsko*. § 85-89.

tomto místě si autorka dovolí mírně kritizovat stěžovatele. Vzhledem k tomu, že namítal diskriminaci z důvodu své trans* identity, nejsou onou skupinou ve srovnatelném postavení adoptované děti, nýbrž stejně jako v ostatních případech diskriminace v trans* judikatuře cis lidé. Tento názor zastává také například Pieter Canoot, který zdůrazňuje, že v době vydání rozhodnutí již byla genderová identita Soudem vnímána jako charakteristika, na základě které Úmluva diskriminaci zakazuje.²³¹

3.1.1 Dílčí závěr

Právní uznání genderové identity je téma, kterým rozhodovací praxe Soudu v souvislosti s trans* lidmi začíná. V jeho rámci se ESLP věnuje uznání obecně, nikoliv konkrétním podmínkám, které pro něj státy stanoví. Soud se jím zabýval převážně od 80. let minulého století do roku 2006. Téma ovšem není ještě zcela vyčerpáno, jak dokládá poslední případ z roku 2022.

Všechny řešené případy se týkaly ne/možnosti zanést informaci o svém pravém genderu do rodného listu, a tím ho „kompletně“ právně potvrdit. V případě Rees proti Spojenému království, kde bylo namítáno porušení článku 8 Úmluvy, Soud nastavil praxi, která se poté několik let držela. Poukázal na nedostatek shody mezi státy v přístupu k právnímu uznávání genderové identity, neshledal evropský konsenzus a udělil proto státům široký prostor pro uvážení.

Ke stejným závěrům docházel Soud také v pozdějších rozhodnutích. Přidržel se argumentace, že z důvodu nedostatku evropského konsenzu je na smluvních státech, zda právní uznání genderu prostřednictvím změny v rodném listu povolí. Ve všech případech tak shledal neporušení článku 8. Výjimkou byl pouze případ B. proti Francii, kde ovšem důvodem nebyla změna přístupu Soudu, nýbrž specifika francouzského systému registrů narození.

Svůj přístup Soud poměrně zásadním způsobem přehodnotil v roce 2002 v případě Christine Goodwin proti Spojenému království, když vyslovil názor, že genderová identita patří mezi důležité aspekty osobní identity, uznal závažnost problémů, které trans* lidem vznikají a upozornil na existenci výrazného mezinárodního trendu v přiznávání možnosti informaci o genderu změnit. Těmito faktory odůvodnil názor, že otázka uznávání genderové identity již nepatří do prostoru uvážení států. Tento závěr pak potvrdil ve dvou dalších rozhodnutích.

---

²³¹ CANOOT, Pieter. *Y. v. Poland: ECtHR case law on gender recognition remains embedded in cisnormativity*. op.cit.

Na druhou stranu podobu změny záznamu o pohlaví/genderu Soud na státech ponechává. Z pohledu Úmluvy je v pořádku, je-li z rodného listu v omezených případech zjistitelné, že údaj byl upraven. Soudu postačí, že k této informaci nemají třetí strany přístup na bázi každodenního života.

Soud měl v rámci tohoto tématu také příležitost zabývat se právním postavením trans* uprchlíků. Došel k závěru, že status uprchlíka není důvodem k odepření právního uznání genderové identity.

Všechny případy týkající se právního uznání genderové identity byly řešeny z pohledu pozitivních závazků státu a článku 8 Úmluvy.

Obecně lze uzavřít, že co se týče otázky promítnutí pravého genderu trans* osob, státům z Úmluvy vyplývá povinnost zakotvit ve svém právním řádu proces, který by kompletní úřední uznání umožnil. V opačném případě by se jednalo o porušení článku 8 Úmluvy. Podoby praktických řešení ponechává Soud na státech.

3.2 Trans* lidé a manželství

Jak již bylo naznačeno, další oblastí, kterou se musel ESLP v souvislosti s trans* lidmi zabývat, je manželství. Na to téma je v rámci judikatury možné podívat se ze dvou různých rovin.

Stejně jako členové většinové společnosti, samozřejmě také trans* lidé navazují partnerské vztahy a není tak příliš překvapující, že také určité procento z nich bude chtít tyto partnerské vztahy právně potvrdit vstupem do manželství. Pomyslnou první rovinou je situace, kdy partneři, ze kterých alespoň jeden je trans*, v manželství doposud nejsou, ovšem přejí si do něj vstoupit. V této situaci se pak řeší, zda jim domovský stát toto umožňuje, za jakých podmínek a podobně.

Vzhledem k tomu, jak nesmírně komplexní lidská genderová identita obecně je, jak složité a psychicky náročné může být její poznávání, a vzhledem k přetrvávajícímu negativnímu přístupu k trans* identitě ve společnosti, se mohou někteří lidé rozhodnout začít fungovat v pravé genderové roli až v pozdějším stádiu života. Takoví lidé mohou mít z jakéhokoliv důvodu tendenci nejprve se pokusit začlenit do role tradičně náležející k pohlaví, které jim bylo určeno po narození, což může zahrnovat také vstup do manželství a založení rodiny. Existuje tedy určité procento lidí, kteří v momentě, když se pro tranzici rozhodnou, již v manželství jsou. Tato stávající manželství a jak k nim přistupuje právo (potažmo ESLP) jsou druhou rovinou otázky trans* manželství.

3.2.1 Rovina první: právo vstoupit do manželství

Otázce vstupu do manželství se ESLP věnuje ve své „trans* judikatuře“ hned od počátku, tedy od osmdesátých let minulého století. Porušení článku 12 Úmluvy, který právo uzavřít manželství zakotvuje, se pokoušela namítat již paní Van Oosterwijk²³². Jak bylo naznačeno výše, na článku 12 stavěli také stěžovatelé v dalších již diskutovaných případech proti Spojenému království.

V případě **Rees** (jehož skutkový stav je popsán výše), se sice dá říci, že článek 12 nebyl jádrem stížnosti a Soud se k němu vyjádřil pouze stručně, ovšem jednalo se o první případ tohoto typu rozhodovaný v meritu věci. Rozporován byl obecně fakt, že za daného stavu legislativy není trans* mužům umožněno vstoupit do manželství se ženou. Jedná se totiž o jeden z případů, kdy je trans* člověk z pohledu práva vnímán stále jako příslušník pohlaví určeného po porodu.

ESLP se vyjádřil v tom smyslu, že: „(...) *právo uzavřít manželství garantované článkem 12 odkazuje na tradiční manželství mezi osobami opačného biologického pohlaví. To vyplývá také z formulace zmíněného článku, ze které je jasné, že článek 12 se soustředí na ochranu manželství jako základu rodiny.*“²³³ Tím celkem jasně podpořil postoj vlády, která argumentovala zakotvením manželství jako svazku cis muže a cis ženy, jelikož pohlaví potenciálních manželů je posuzováno na základě chromozomálního a gonadálního testování, stejně tak prohlídky genitálií.²³⁴ Soud uzavřel, že dle formulace daného článku je úprava manželství v rukou vnitrostátní legislativy.²³⁵

Tento závěr není vzhledem k argumentaci k namítanému porušení článku 8 (viz kapitola 3.1) příliš překvapivý, jelikož Soud jasně podpořil tezi, že je v pořádku, aby stát vnímal trans* člověka v některých sférách života jako příslušníka genderu pravého a v některých určeného. Zajímavé ovšem je, že vnímání „biologie“ jako určující pro oblast manželství dovodil přímo z Úmluvy. Soud se zde vůbec nezabýval evropským konsenzem ani prostorem pro uvážení.

V případě **Cossey** Soud tyto argumenty zopakoval. Na druhou stranu se oproti případu Rees již zabýval situací ve smluvních státech. Vzhledem k vnímané absenci širšího upuštění od „tradičního“ pojetí manželství (jako svazku muže a ženy za účelem založení rodiny) v rámci smluvních států, nepovažoval za vhodné vykládat článek 12 odlišně. Shledal, že rozšířenost a hluboké kořeny onoho tradičního pojetí manželství ve státech Úmluvy jsou samy o sobě

---

²³² *Van Oosterwijk v. Belgie*. § 22-23.

²³³ *Rees v. Spojené království*. § 49.

²³⁴ *Ibid.*, § 26-27.

²³⁵ *Ibid.*, § 50-51.

dostatečným důvodem, proč by měla být biologická kritéria pro zjištění „pohlaví“ osoby v souvislosti s úmyslem vstoupit do manželství určující. I zde rozhodl pro neporušení.²³⁶

Ke stejným závěrům došel Soud také v případě **Sheffield a Horsham** a opět v souvislosti s článkem 12 rozhodl v neprospěch stěžovatelek.²³⁷

Také v případě otázky nově uzavíraných trans* manželství se ukázalo jako přelomové rozhodnutí **Christine Goodwin**. Soud zde dospěl k závěru, že je potřeba vzít v potaz, že od rozsudku Rees (který směr rozhodování v souvislosti s článkem 12 nastavil) uplynulo již 16 let a je potřeba na případ pohlížet optikou roku 2002.²³⁸ Soud zde tedy naznal, že se společenská situace změnila natolik, že si případ žádá tzv. evolutivní výklad Úmluvy.

Velmi důležitou tezí, kterou Soud představil, je, že vůle či schopnost založit rodinu (ve smyslu stát se biologickým rodičem) není a nemůže být podmínkou pro požívání práva vstoupit do manželství. Byl přesvědčen, že od přijetí Úmluvy došlo k výrazným společenským změnám v nahlížení na instituci manželství, stejně tak došlo ke změnám ve vnímání „transsexuality“ z hlediska vědeckého a lékařského. Uznal, že v rámci článku 12 Úmluvy se stále hovoří o svazku muže a ženy. Stejně jako u článku 8 však striktní test souladu biologických prvků pohlaví s genderovou identitou již neobstojí. Biologické faktory tedy nemohou být v souvislosti s „pohlavím“ manželů určující.²³⁹ Rozhodnutí ve věci Christine Goodwin se tak stalo prvním v rozhodovací praxi Soudu, které výslovně opustilo striktně biologické pojetí pohlaví/genderu.²⁴⁰

Co se týče již v předchozích rozhodnutích vymezené otázky, zda současný stav zasahuje do samotné esence práva, i zde se Soud rozhodl svůj pohled přehodnotit. Svůj dřívější argument považuje za realitu neodrážející a poukazuje na fakt, že pokud je stěžovatelka ve vztahu s mužem, těžko si prakticky může vzít ženu. Fakt, že to vnitrostátní právo teoreticky umožňuje, zde není relevantní.²⁴¹

Soud byl toho názoru, že tyto záležitosti nemohou být kompletně ponechány smluvním státům v rámci jejich prostoru pro uvážení, aniž by tak prakticky byl dán prostor opatřením, která některým osobám vstoupit do manželství kompletně brání. Argument možného zásahu do samotné

---

²³⁶ *Cossey v. Spojené království*. § 43-48.

²³⁷ *Sheffield a Horsham v. Spojené království*. § 62-70.

²³⁸ *Christine Goodwin v. Spojené království*. § 97-98.

²³⁹ *Ibid.*, § 98-100.

²⁴⁰ KORKIAMÄKI, Ina Sofia. *Legal Gender Recognition and (Lack of) Equality in the European Court of Human Rights*. The Equal Rights Review. Online. 2014, vol. 13, s. 20–50. Dostupné z: https://www.equalrightstrust.org/ertdocumentbank/ERR_13_-_Korkiamaki.pdf [Citováno 2023-05-05].

²⁴¹ *Christine Goodwin v. Spojené království*. § 101.

podstaty práva zde byl pro soud natolik významný, že se vzhledem ke článku 12 blíže nezabýval existencí evropského konsenzu. „*I když je na smluvním státě, aby mimo jiné určil podmínky, za kterých osoba, která se domáhá úřední změny, prokáže, že změna pohlaví byla řádně provedena nebo za kterých minulá manželství pozbývají platnosti a jaké formality se vztahují na budoucí manželství (včetně například toho, aby informace o tomto faktu byla budoucím manželům poskytnuta), Soud neshledává žádné ospravedlnění pro kompletní odepření transsexuálům požívat jejich práva uzavřít sňatek*“ uzavřel.²⁴²

V případě Christine Goodwin bylo z uvedených důvodů porušení článku 12 Úmluvy jednomyslně shledáno.²⁴³ Stejně závěry byly zopakovány také v současně vydaném rozhodnutí **I. proti Spojenému království**.²⁴⁴

Stejně jako v části rozhodnutí zabývající se článkem 8 není případ Christine Goodwin z hlediska práva na uzavření manželství trans* lidmi bez problematických prvků. Lena Holzer k tomu uvádí, že případ Goodwin „*odhalil vztah mezi právním uznáním genderu a heteronormativitou*“²⁴⁵ na úrovni Úmluvy. Článek 12 sice podle Soudu garantuje právo uzavřít manželství, ale pouze s osobou opačného genderu.

3.2.2 Rovina druhá: zachování stávajících manželství

Jak již bylo zmíněno výše, je možné se v případech týkajících se manželství trans* lidí setkat ještě s druhým typem situací, kdy manželství mezi stěžovateli již existuje.

V roce 2006 bylo rozhodnuto o přijatelnosti dvou „*sesterských*“²⁴⁶ stížností. V případě stížnosti **R. a F. proti Spojenému království** byly stěžovatelkami cis a trans žena (opět postoperativní), které již před započítím tranzice žily společně v manželství. Cis stěžovatelka o tranzici své partnerky věděla, stavěla se k ní aktivně a poskytovala „*jak emoční, tak praktickou podporu*“²⁴⁷. Podle slov stížnosti se jejich vztah nijak nezměnil (na fyzické ani emoční úrovni) a stěžovatelky nevyloučily založení rodiny. Cílem paní F. byla opět změna genderového markeru v rodném listu. Specifickou překážkou zde bylo ovšem trvajících manželství stěžovatelek.

---

²⁴² *Christine Goodwin v. Spojené království*. § 103.

²⁴³ *Ibid.*, § 104.

²⁴⁴ *I. v. Spojené království*. § 74-84.

²⁴⁵ HOLZER, Lena. *Legal gender recognition in times of change at the European Court of Human Rights*. ERA Forum. Online. 2022, vol. 23, n. 2, s. 165–182. ISSN 18639038. Dostupné z: <https://doi.org/10.1007/s12027-022-00710-z> [Citováno 2023-05-06].

²⁴⁶ Skutkově velice podobných, obě proti Spojenému království, obě vydána v ten samý den

²⁴⁷ *ESLP. R. a F. v. Spojené království* (35748/05). rozhodnutí o přijatelnosti z 28.11. 2006. str. 2.

K naplnění podmínky vytyčené pro plné úřední uznání genderové identity vnitrostátním právem by bylo třeba manželství rozvést. To stěžovatelky kategoricky odmítaly.²⁴⁸ Namítaly, že podmínka rozvodu pro plné uznání genderové identity představuje porušení jak článku 8, tak článku 12 Úmluvy.²⁴⁹

Co se článku 8 týče, postupoval Soud i zde jako v případech zmiňovaných v kapitole 3.1 soustředících se (pouze) na otázku změny genderových markerů. Oné, v předchozí kapitole zmíněné, spravedlivé rovnováhy mezi obecným zájmem a zájmem jednotlivce bylo podle Soudu v tomto případě dosaženo, jelikož vnitrostátní úprava nabízela manželům prakticky hned po rozvodu možnost uzavřít civilní partnerství. Soud byl přesvědčen, že právní postavení v takovém partnerství by bylo „*podobné, neřku-li identické*“²⁵⁰ tomu v manželství a stěžovatelky tak mohou ve vztahu „*ve všech jeho náležitostech*“²⁵¹ pokračovat.

V souvislosti s článkem 12 Soud opět podpořil výklad, že Úmluva zakotvuje právo uzavřít manželství pouze mezi mužem a ženou. Připomněl princip zákazu zásahu do samotné podstaty práva. Ovšem vzhledem k existenci institutu registrovaného partnerství takový zásah neshledal.²⁵² Stížnost shledal ze zmíněných důvodů zjevně neopodstatněnou a tedy nepřijatelnou.²⁵³ V podstatě identická byla situace také v případě **Wena a Anita Parry proti Spojenému království**²⁵⁴ a to včetně argumentace a konečného rozhodnutí Soudu.²⁵⁵

Meritorně o porušení rozhodoval Soud až o přibližně 8 let později. Přestože již finskou stížnost neshledal zjevně neopodstatněnou, v přístupu a argumentaci Soudu se příliš neliší. Paní **Hämäläinen** namítala, že Finsko porušilo její práva zakotvená v člancích 8 a 12 Úmluvy tím, že jí neumožnilo změnu civilního statusu a identifikačního čísla na základě existující podmínky, která vyžadovala, aby osoba, která o změnu usiluje, nebyla v manželství. I zde si stěžovatelka i její partnerka přály manželství zachovat.²⁵⁶

Soud neshledal v rámci států Rady Evropy potřebný konsenzus, a to jak v otázce manželství „stejnopohlavních párů“, tak v otázce vlivu uznávání genderové identity na stávající manželství.²⁵⁷

---

²⁴⁸ Ibid., s. 2-3.

²⁴⁹ Ibid., s. 7-8.

²⁵⁰ Ibid., str. 12.

²⁵¹ Ibid.

²⁵² Ibid. s. 14 a 15.

²⁵³ Ibid., s. 15.

²⁵⁴ ESLP. *Wena a Anita Parry v. Spojené království* (42971/05). rozhodnutí o přijatelnosti z 28.11. 2006. s. 6.

²⁵⁵ Ibid.

²⁵⁶ ESLP. *Hämäläinen v. Finsko* (37359/09). rozsudek z 16.7. 2014. § 14-15.

²⁵⁷ Ibid., § 73-74.

Byl i zde přesvědčen, že civilní partnerství je dostatečnou alternativou k manželství a automatickou „přeměnou“ institutů, kterou Finsko nabízelo, by nedošlo ke zkrácení stěžovatelských práv, a to ani těch rodičovských.²⁵⁸ Soud zde tedy rozhodl o neporušení článku 8 Úmluvy.²⁵⁹ V souvislosti se stěžovaným článkem 12 došel k závěru, že pod ním nevyvstávají žádné separátní otázky.²⁶⁰ ESLP tak v roce 2014 znovu potvrdil, že Úmluva chrání pouze manželství osob opačného genderu, a to i v případě, že manželství začalo jako „tradiční“, tedy mezi mužem a ženou.

Stěžovatelka namítala také porušení článku 14 (ve spojení se články 8 a 12), zákazu diskriminace, a to tím, že jí finský stát odmítl přiznat ženské identifikační číslo. Soud shledal, že článek 14 nebyl v tomto případě porušen, jelikož stěžovatelka nebyla ve srovnatelném postavení se skupinou osob, kterou ve své žádosti uvedla, tedy cis lidí.²⁶¹ I zde bylo bohužel odůvodnění velmi stručné a z pohledu autorky nedostatečné, Soud se k důvodům, proč v tomto případě nejsou osoby ve srovnatelném postavení, nijak nevyjádřil.²⁶²

V odlišném stanovisku soudců Sajó, Kellera a Lemmense je možné se setkat s několika argumenty, které z pohledu autorky stojí za zmínku. Disentující soudci zdůraznili z případu Christine Goodwin vyvstávající zásadu, že pokud v souvislosti s uznáním genderové identity trans* osoby nevznikají společnosti žádné „konkrétní a značné strasti či škoda“, je možné od společnosti rozumně očekávat určité strpění tím způsobených nepříjemností.²⁶³

Druhý bod kritiky, se kterým se ztotožňuje i autorka, se týkal absence evropského konsenzu.²⁶⁴ Již v rozhodnutí Christine Goodwin soud uznal význam nastupujícího trendu v liberálnějším přístupu k trans* osobám a uznávání jejich genderové identity a vyslovil názor, že otázka práva na uznání obecně již přestala spadat do prostoru pro uvážení států.²⁶⁵ Nezodpovězenou otázkou zůstává, proč by tomu mělo být v případě Hämäläinen jinak. Přístup Soudu tak v rozhodnutí Hämäläinen nebyl dle autorky v tomto směru v souladu s předchozí judikaturou.

---

²⁵⁸ Ibid., § 83-86.

²⁵⁹ Ibid., § 88-89.

²⁶⁰ Ibid., § 92 a 97.

²⁶¹ Ibid., § 107-113.

²⁶² Ibid., § 110-113.

²⁶³ ESLP. *Hämäläinen v. Finsko* (37359/09). rozsudek z 16.7. 2014. Odlišné stanovisko soudců Sajó, Keller a Lemmens. § 2.

²⁶⁴ Ibid., § 5.

²⁶⁵ *Christine Goodwin v. Spojené království*. § 85 a 93.

Autorka se dále ztotožňuje také s názorem, že stěžovatelka byla postavena před volbu (mezi uznáním genderové identity a zachováním civilního statusu), jejímž výsledkem byl v každém případě zásah do práva na soukromý a rodinný život. Podle disentujících soudců je tato praxe „štvání“ dvou lidských práv proti sobě zásadně problematická.²⁶⁶

Stejně jako disentující menšina je autorka toho mínění, že zde bylo na místě přezkoumat případ z pohledu článku 12 a to primárně z důvodu potřeby výslovného zodpovězení otázky, zda článek 12 Úmluvy grantuje nejenom právo uzavřít manželství, ale také právo v manželství setrvat. Autorka si je vědoma, že vzhledem k stále narůstajícímu počtu států, které povolují manželství osobám stejného genderu, je méně a méně pravděpodobné, že se tento typ stížností před ESLP objeví. Stále však existují státy, kde rovné manželství uzákoněné není (Česká republika je příkladem) a proto by bylo dobré tuto otázku v detailu zodpovědět a nepokračovat v trendu velmi stručných odůvodnění.

Vzhledem k tomu, že v České republice existuje podmínka, aby byl zájemce o uznání genderové identity svobodný a případ *Hämäläinen* reprezentuje aktuální rozhodovací praxi v oblasti přístupu k existujícím trans* manželstvím, jeví se vhodné zhodnotit soulad vnitrostátní úpravy s takto ESLP nastaveným standardem, potažmo s Úmluvou. Autorka je toho názoru, že pokud by se Soud zabýval stížností ve vztahu k České republice, shledal by úpravu jako porušující článek 8. Soud ve své argumentaci odkazuje na fakt, že nedochází k zániku právního vztahu mezi partnery. Onen vztah se „pouze“ přemění. V České republice ovšem (jak bylo uvedeno v kapitole 1.3) podstoupením „změny pohlaví“ dochází k automatickému zániku manželství. Autorka považuje tyto situace za natolik rozdílné, že zasluhují odlišný přístup. Také Adam Doležal upozorňuje na fakt, že zánik manželství zde má obdobné následky jako rozvod, a trans* člověk žijící v České republice je tak v podstatě k rozvodu nucen, což může být vnímáno jako zásah do rodinného života.²⁶⁷

---

²⁶⁶ ESLP. *Hämäläinen v. Finsko* (37359/09). rozsudek z 16.7. 2014. Odlišné stanovisko soudců Sajó, Keller a Lemmens. § 6.

²⁶⁷ DOLEŽAL, Adam. *Právní otázky související s problematikou translidí pod zorným úhlem rozhodnutí Velkého senátu ESLP ve věci Hämäläinen vs Finsko*. Časopis zdravotnického práva a bioetiky. Online. 2014, roč. 4, č. 3, s. 44–60. ISSN 1804-8137. Dostupné z: <http://medlawjournal.ilaw.cas.cz/index.php/medlawjournal/article/view/82> [Citováno 2023-05-06]. s. 56-57.

3.2.3 Dílčí závěr

Druhým tématickým okruhem, který je s právním uznáním pravého genderu trans* osob výrazně propojen, je otázka manželství. V rozhodovací praxi Soudu je možné pozorovat její dvě roviny: otázku ne/umožnění vstupu do manželství a otázku manželství stávajících. Základ rozhodovací praxe položil Soud opět v rozsudku Rees proti Spojenému království, když vyjádřil myšlenku, že článek 12, jehož porušení bylo namítáno, chrání manželství muže a ženy „opačného biologického pohlaví“ a to z důvodu jejich reprodukčního potenciálu a ponechal úpravu uzavírání manželství trans* osob v rukou států. Tento závěr několikrát potvrdil v pozdějších rozhodnutích.

Změnu v přístupu Soudu přineslo opět rozhodnutí ve věci Christine Goodwin. Soud zde shledal natolik výrazný posun v celospolečenském vnímání, že přistoupil k evolutivnímu výkladu Úmluvy. Biologické faktory již nemohou být k určení „pohlaví“ manželů rozhodující. Soud zde zúžil nastavený prostor pro uvážení, jelikož se obával, že v opačném případě budou přijímána opatření, která budou zasahovat do samé podstaty práva. Státy tak mají povinnost umožnit trans* lidem vstoupit do manželství, ale pouze s osobou opačného právně uznaného genderu.

Tento problém se projevil v rovině stávajících manželství, kde se Soud vyjadřoval v tom smyslu, že je-li k dispozici institut registrovaného partnerství, mají manželé k dispozici uspokojivou alternativu. Potřebný konsenzus k zúžení prostoru pro uvážení neshledal, na rozdíl od otázky právního uznání genderové identity nepoužil evolutivní výklad a neshledal nastupující trend.

3.3 Trans* lidé a rodičovství

Případem s tematikou trans* rodičovství se Soud zabýval poprvé v roce 1997, kdy otevřel téma uznávání trans* lidí jako rodičů v roli odpovídající jejich genderové identitě, tedy trans* mužů jako otců a trans* žen jako matek.

V případě **X, Y a Z proti Spojenému království** byli stěžovateli trans* muž, jeho cis partnerka a její potomek počatý prostřednictvím umělého oplodnění za využití anonymního dárce. O umělé oplodnění žádali stěžovatelé společně, stěžovatel se identifikoval pro administrativní účely nemocnice jako otec dítěte a účastnil se celého procesu. Po narození dítěte ovšem nebylo

stěžovateli umožněno být zapsán jako otec do rodného listu s odůvodněním, že mohou být zapsáni pouze „biologičtí muži“.²⁶⁸

Soud s odkazem na zásady z předchozí judikatury²⁶⁹ týkající se výkladu pojmu „rodinný život“ uzavřel, že tři stěžovatelé mají mezi sebou de facto rodinné vztahy, na případ se namítaný článek 8 Úmluvy vztahuje a Soud ho bude z hlediska práva na ochranu rodinného života přezkoumávat.²⁷⁰

Vzhledem k chybějícímu evropskému konsenzu byl v tomto případě státům dán k dispozici široký prostor pro uvážení.²⁷¹ Soud dospěl k závěru, že vzhledem ke komplexnosti problému a možnosti řešit těžkosti ze situace vyplývající jinak než zapsáním otcovství, nelze po státu požadovat, aby oficiálně rozeznával jako otce člověka, který biologickým otcem není. Z hlediska článku 8 porušení neshledal.²⁷² Částí stížnosti týkající se možného porušení článku 14 Úmluvy se Soud rozhodl nezabývat kvůli absenci separátních otázek.²⁷³

Rozhodnutí je důležité v tom smyslu, že Soud zde poprvé výslovně deklaruje, že trans* lidé stejně jako cis lidé vytvářejí plnohodnotné rodiny a jejich rodinný život je Úmluvou chráněn. Na druhou stranu zde vyslovil obavu, že by situace mohla mít „nežádoucí nebo nepředvídané důsledky“ pro děti v postavení jednoho ze stěžovatelů.²⁷⁴ O jaké konkrétní důsledky by se mělo jednat ovšem příliš nepřiblížil. Dále by podle Soudu mohly nastat komplikace v rodinném právu. Legislativa by mohla být nekonzistentní v situacích, kdy by považovala například trans* muže za otce dítěte (tedy muže), ovšem v jiných sférách života za ženu. Autorka je toho názoru, že tento fakt nemluví pro stát. Právě naopak, slouží jako další argument k nutné změně systému, kde je trans* osoba považována (a to i po podstoupení veškeré dostupné afirmativní péče) v některých situacích za příslušníka pohlaví, které jí bylo určeno po porodu.

Za úvahu by zde také stálo posouzení z hlediska možné diskriminace. Soud se v rozhodnutí zabývá těžkostmi, které současná situace stěžovatelům působí, a vyhodnocuje je jako překonatelné.²⁷⁵ To samo o sobě je diskutabilní. Soud se ovšem již nevěnuje podstatě případu, která dle autorčina názoru spočívá v tom, že tyto těžkosti vyvstávají stěžovateli pouze z důvodu, že je trans* mužem. Na rozdílný přístup upozorňují také disentující soudci. Soudce Vilhjálmsson

---

²⁶⁸ ESLP. *X. Y. a Z. v. Spojené království* (21830/93). rozsudek z 22.4. 1997. § 12-17.

²⁶⁹ *Ibid.*, § 36.

²⁷⁰ *Ibid.*, § 36-37 a 42.

²⁷¹ *Ibid.*, § 44.

²⁷² *Ibid.*, § 52.

²⁷³ *Ibid.*, § 53-56.

²⁷⁴ *Ibid.*, § 47.

²⁷⁵ *Ibid.*, § 48.

je přesvědčen, že zde lze shledat porušení článku 14 ve spojení se článkem 8, a to z důvodu diskriminace na základě pohlaví.²⁷⁶

Další případy trans* rodičovství před ESLP se zabývaly situací poněkud odlišnou. V rozhodnutích **P. V. proti Španělsku** z roku 2010 a **A.M. a ostatní proti Rusku**²⁷⁷ z roku 2021 se totiž jednalo přímo o biologické potomky trans* stěžovatelek.

V roce 2010 Soud neshledal porušení článku 8 ve spojení s článkem 14 v případě trans* ženy, které byl (podle jejích slov) výrazně omezen kontakt s jejím biologickým dítětem v souvislosti s tranzicí a s ní spojenou údajnou emocionální nestabilitou. Soud zde zdůraznil, že „transsexualita“ spadá pod neuzavřený výčet zakázaných důvodů diskriminace zakotvený v článku 14 Úmluvy. Byl ovšem přesvědčen, že důvod pro omezení kontaktu byl v souladu s nejlepším zájmem dítěte a nebyl spojen se stěžovatelčinou probíhající tranzicí, ale pouze s lékařsky potvrzenými psychickými problémy.²⁷⁸

Kontakt s biologickými dětmi a rodičovská práva byly výrazně omezeny také trans* ženě v případě **A.M. a ostatní proti Rusku**. Podle stěžovatelky byla důvodem takového rozhodnutí její genderová identita a probíhající tranzice.²⁷⁹

Tento případ byl jako jeden z mála posuzován z hlediska negativních závazků státu. Soud kritizoval jak přílišnou tvrdost opatření, tak psychiatrický posudek, na kterém vnitrostátní orgány založily své rozhodnutí. Zmíněný posudek totiž došel k závěru, že bližší seznámení se stěžovatelčinou identitou by mělo negativní vliv na vývoj a mentální zdraví dětí, ovšem nijak nespecifikoval, v čem spočívá škodlivost stěžovatelčina stavu.²⁸⁰ Soud byl toho názoru, že ruské soudy se nedržely pokynů, které mnohé mezinárodněprávní prameny požadují pro přístup k omezování rodičovských práv především tím, že neposoudily expertní posudek kriticky s ohledem na konkrétní rodinnou situaci.²⁸¹ Z hlediska článku 8 (ochrana rodinného života) dospěl k závěru, že opatření soudu nebylo nutné v demokratické společnosti a shledal porušení.²⁸²

---

²⁷⁶ Např. ESLP. *X. Y. a Z. v. Spojené království* (21830/93). rozsudek z 22.4. 1997. Odlišné stanovisko soudce Vilhjálmsson. s. 23.

²⁷⁷ ESLP. *A.M. a ostatní v. Rusko* (47220/19). rozsudek z 6.7. 2021

²⁷⁸ REGISTRAR OF THE EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS. *Restriction of contact arrangements between a transsexual and her six-year-old son was in the child's best interests*. Press Release. Online. no. 910. 30.11. 2010. Dostupné z: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=003-6744721-8998303>. [Citováno 2022-09-20].

²⁷⁹ *A. M. a ostatní v. Rusko*. § 1.

²⁸⁰ *Ibid.*, § 17 a 54.

²⁸¹ *Ibid.*, § 56-57.

²⁸² *Ibid.*, § 58-62.

Stěžovatelka dále namítala, že se stala obětí diskriminace na základě genderové identity.²⁸³ Soud jí dal za pravdu, když uznal, že její genderová identita skutečně byla klíčovým faktorem pro rozhodnutí o omezení rodičovských práv. Uznal, že se stěžovatelkou bylo zacházeno jinak než s ostatními rodiči v podobné situaci. Přestože byl Soud přesvědčen, že vnitrostátní orgány postupovaly v souladu s legitimním cílem, ochranou práv dítěte v řízení, vzhledem k absenci odůvodnění tohoto rozdílu v zacházení zde nebyla dosažena rovnováha mezi legitimním cílem a prostředky jeho dosažení. Soud shledal porušení článku 14 ve spojení se článkem 8 Úmluvy.²⁸⁴

3.3.1 Dílčí závěr

Také v rámci tématu trans* rodičovství je možné pozorovat dva typy situací. První řešená otázka se týkala uznání trans* muže jako otce dítěte počatého prostřednictvím umělého oplodnění za využití anonymního dárce. Soud zde přiznal rodinám, kde jeden z partnerů je trans*, ochranu pod článkem 8 Úmluvy. Vzhledem k chybějícímu evropskému konsenzu a komplexnosti situace Soud ponechává nadále státům k dispozici široký prostor pro uvážení.

V dalších případech v rámci tohoto tématu se Soud zabýval biologickým rodičovstvím a vlivem tranzice na výkon rodičovských práv. Klíčové bylo vyjádření, že „transsexualita“, tedy identita postoperativních trans* osob spadá pod neuzavřený výčet zakázaných důvodů diskriminace zakotvených v článku 14 Úmluvy. V pozdějších rozhodnutích pak soud hovoří již o genderové identitě obecně.²⁸⁵

Porušení bylo shledáno v případě, kdy vnitrostátní orgány nekriticky potvrdily výsledek posudku, který explicitně stanovil trans* identitu jako důvod vhodnosti omezení rodičovských práv.

3.4 Otázky spojené s fyzickou tranzicí

Jak již bylo řečeno v teoretickém úvodu práce, proces tranzice je velmi osobní a individuální záležitostí. Každý trans* člověk má specifickou představu o tom, čeho by měla jeho tranzice docílit

---

²⁸³ Ibid., § 67.

²⁸⁴ Ibid., § 75-81.

²⁸⁵ ESLP. *Identoba a ostatní v. Gruzie* (73235/12). rozsudek z 12.5. 2015. § 96; *A. M. a ostatní v. Rusko*. § 72-73.

a jak by měla probíhat. Některým lidem jde primárně o společenskou roli, někteří lidé si přejí využít možností, které jim nabízí moderní medicína a změnit své tělo takovým způsobem, aby lépe odpovídalo jejich genderové identitě. Gender afirmující lékařská péče, která je schopna takové změny docílit, by tak měla být dostupná, ovšem pouze těm, kteří o ni stojí.

Další tématickou oblastí, kterou lze v judikatuře ESLP v souvislosti s právy trans* lidí identifikovat, je tak problematika fyzické tranzice a jejího významu. Stížnosti k ESLP, které se fyzické tranzice nějakým způsobem dotýkají, lze rozdělit do dvou základních skupin.

První skupina se zabývá otázkou dostupnosti afirmující lékařské péče. Řešená ne/dostupnost může být dvojího typu. První typ je možné popsat jako dostupnost finanční. Jedná se o stížnosti, jejichž podstatou jsou náhrady výdajů spojených s podstoupením medicínských zákroků a terapie využívaných v souvislosti s tranzicí. Druhým typem je dostupnost obecná, kde je otázkou nikoliv to, zda má být jednotlivci gender afirmující péče uhrazena, nýbrž to, zda je v rámci konkrétního státu vůbec možné se k právnímu uznání genderové identity a v souvislosti s tím také k afirmující péči dostat, a jak na tento stav případně reaguje Úmluva.

Druhá skupina se zabývá fyzickou tranzicí jako podmínkou pro právní uznání genderové identity. Řeší tak otázku, zda smluvní stát může z pohledu Úmluvy právní uznání genderové identity trans* osoby podmínit podstoupením určitých afirmativních zákroků.

3.4.1 Dostupnost gender afirmující péče

Poprvé se otázka hrazení afirmující lékařské péče dostala před ESLP v roce 2003 v případě **Van Kück proti Německu**²⁸⁶. Post operativní trans* žena se zde dožadovala proplacení soukromou pojišťovnou jak hormonální terapie, tak části výdajů vynaložených na podstoupené chirurgické zákroky.

Tento požadavek byl vnitrostátními orgány zamítnut s odůvodněním, že se nejedná o esenciální léčbu, jelikož měla stěžovatelka nejprve podstoupit méně radikální způsoby, jako je například psychoterapie. Dále nebyly přesvědčeny, že by operativní tranzice přinesla stěžovatelce potřebnou úlevu.²⁸⁷ Podstoupení „operativní změny pohlaví“ bylo jednou z podmínek pro změnu údajů v registru narození.²⁸⁸ Kromě obvyklého článku 8 a 14 namítala stěžovatelka také porušení

---

²⁸⁶ ESLP. *Van Kück v. Německo* (35968/97). rozsudek z 12.6. 2003.

²⁸⁷ *Ibid.*, § 8-28.

²⁸⁸ *Ibid.*, § 31.

článku 6 Úmluvy, tedy práva na spravedlivé řízení, jelikož vnitrostátní soudy podle jejího názoru neprovedly posouzení faktu, že podstoupená afirmující péče není esenciální léčbou, řádně. Soud uzavřel, že: „(...) *genderová identita je jedna z nejintimnějších sfér soukromého života osoby. Břímě dokázat medicínskou nezbytnost léčby, včetně nevratné operace, které je v takové situaci na osobu kladeno, se proto nezdá proporcionální.*“²⁸⁹ Podle Soudu mělo být nařízené expertní posouzení, ve kterém byly medicínské gender afirmující kroky jasně doporučeny, dostačující pro jejich uznání jako esenciální léčby. Z těchto důvodů soud shledal porušení článku 6 Úmluvy.²⁹⁰

Porušení bylo shledáno také v souvislosti s článkem 8. Soud vyjádřil názor, že svoboda definovat svojí genderovou identitu je jedním ze základů práva na sebeurčení.²⁹¹ Vzhledem k nedostatku rozhodujících vědeckých informací o příčině existence „transsexuality“ neměly vnitrostátní soudy po stěžovatelce chtít dokázat ani nezbytnost léčby, ani validitu její identity. Podle Soudu v tomto případě stát překročil svůj prostor pro uvážení a nebyla dosažena spravedlivá rovnováha mezi soupeřícími zájmy.²⁹² Vzhledem k namítanému porušení článku 14 se Soud rozhodl, že všechny vyvstávající otázky již prakticky posoudil z hlediska článků 6 a 8.²⁹³

K podobnému závěru (tedy porušení článku 6 a 8 Úmluvy) došel Soud také o tři roky později v případě **Schlumpf proti Švýcarsku**²⁹⁴, kde se jednalo o odmítnutí proplacení výdajů spojených s lékařskou tranzicí z toho důvodu, že stěžovatelka nedodržela čekací lhůtu předepsanou vnitrostátním právem.

Soud v případě Van Kück zcela neopustil medicínské vnímání trans* identity, které představil v rozhodnutí Christine Goodwin. Na druhou stranu zde poprvé ve své rozhodovací praxi vyjádřil myšlenku, že trans* identitu je třeba chápat jako oblast sebeurčení a člověk, který si přeje afirmativní zákroky podstoupit, nemá povinnost prokazovat jejich nezbytnost. Stát má povinnost těm, kteří si to přejí, zajistit možnost takové zákroky podstoupit v rámci systému zdravotního pojištění. Poměrně trefně se ve svém souhlasném stanovisku vyjadřuje soudce Ress když říká, že je třeba respektovat „*svobodnou vůli transsexuálů a rozhodnutí jimi učiněné*“²⁹⁵. Přestože vnímá

---

²⁸⁹ Ibid., § 56.

²⁹⁰ Ibid., § 63.

²⁹¹ Ibid., § 73.

²⁹² Ibid., § 76-86.

²⁹³ Ibid., § 91 a 92.

²⁹⁴ ESLP. *Schlumpf v. Švýcarsko* (29002/06). rozsudek z 8.1. 2009.

²⁹⁵ ESLP. *Van Kück v. Německo* (35968/97). rozsudek z 12.6. 2003. Podpurné stanovisko soudce Ress. s. 23.

trans* identitu jako diagnózu a afirmativní zákroky jako léčbu, je toho názoru, že přání „pacienta“ by mělo být rozhodujícím prvkem.

Co se proplácení péče týče, Česká republika by požadavky ESLP nejspíše splnila. Veřejné pojištění sice nepokrývá veškerou představitelnou péči, která může genderovou identitu trans* osoby afirmovat (mezi výjimky, které si lidé v rámci tranzice hradí sami, patří například zákroky v rámci plastické chirurgie, epilace atp.), ovšem obě procedury, které byly v rámci rozhodnutí řešeny (hormonální terapie a operativní zákroky na pohlavních orgánech), veřejným pojištěním kryty jsou.²⁹⁶

L. proti Litvě z roku 2007 se zabývá primárně otázkou uznání genderové identity, ovšem sekundárně také přístupu k gender afirmující péči, když chybí její legislativní zakotvení. Pan L. byl v souladu s tehdejší lékařskou praxí diagnostikován jako „transsexuál“ a byla mu doporučena hormonální terapie s vyhlídkou na další možné afirmující zákroky. Po zahájení hormonální terapie a odstranění prsů se na radu lékaře rozhodl v dalších afirmujících zákrocích nepokračovat, dokud nebude proces uznání genderové identity legislativně nastaven. Přestože se mu nakonec podařilo změnit údaje v pase a rodném listu tak, aby reflektovaly jeho genderovou identitu, osobní identifikační kód (ekvivalent českého rodného čísla) zůstal v ženském tvaru.²⁹⁷ Jeho genderová identita tak nebyla plně uznána.

Stěžovatel v tomto případě namítal kromě obvyklých článků také porušení článku 3 Úmluvy, který garantuje zákaz mučení, jelikož tvrdil, že mu byla způsobena silná (nejen) psychická újma, která vyústila až v sebevražedné tendence. Soud ovšem uzavřel, že způsobené strádání nedosahuje předchozí judikaturou vymezené intenzity a „*mimořádných život ohrožujících okolností*“²⁹⁸ a rozhodl se proto přezkoumávat případ z pohledu článku 8.

Připomněl existenci pozitivního závazku státu poskytnout (prozatím postoperativním) trans* lidem uznání jejich genderové identity.²⁹⁹ V tomto případě ho ovšem stát poskytl pouze teoreticky. Právo na uznání genderové identity bylo sice jako takové zakotveno (v tomto případě za podmínky podstoupení operace na pohlavních orgánech), ovšem zákon neposkytoval jakoukoliv oficiální proceduru, pomocí které by se dalo na takový zákrok legálně dosáhnout. Za takto právně nejasné situace se zdá jen logické, že lékař panu L. doporučil zákrok nepodstupovat. Soud tedy uzavřel, že

---

²⁹⁶ KOTKOVÁ, Petra. *Česká právní úprava změny pohlaví ve světle evropských lidskoprávních standardů*. op. cit. s. 1076.

²⁹⁷ ESLP. *L. v. Litva* (27527/03). rozsudek z 11.9. 2007. § 5-21.

²⁹⁸ *Ibid.*, § 47.

²⁹⁹ *Ibid.*, § 56.

podstoupení afirmujících zákroků nebylo z důvodu této mezery v legislativě v Litvě skutečně možné. Úřední uznání genderové identity bez nutnosti podstoupení operace ovšem také možné nebylo. Soud zde shledal nenaplnění pozitivního závazku státu a porušení článku 8 Úmluvy.³⁰⁰ Vzhledem k tomu, že jádrem případu byla absence legislativy, Soud se rozhodl nepřezkoumávat námitky z hlediska článku 12 a 14.³⁰¹

ESLP zde tedy opět potvrdil, že státy mají povinnost umožnit uznání genderové identity trans* lidí. Je třeba zaručit, aby takového uznání bylo v praxi skutečně možné dosáhnout. Existencí práva trans* osob na podstoupení afirmativních zákroků se nezabýval. Podle autorky je ovšem třeba zdůraznit, že stěžovateli bylo mezerou v legislativě zabráněno nejenom ve fungování pod svou pravou genderovou identitou v právních vztazích, ale také v podstoupení afirmativních operativních zákroků.

Zajímavý je případ L. proti Litvě také z toho důvodu, že se zde Soud poprvé blíže (byť bohužel velice stručně) zabývá zákazem mučení. Psychické strádání stěžovatele nepovažoval za dostatečně závažné a život ohrožující. Z rozhodnutí vyplývá, že Soud zde nastavil určitou „hranici závažnosti“ a to za pomoci případů *Pretty* proti Spojenému království³⁰² a *D.* proti Spojenému království³⁰³. V obou těchto případech byli stěžovatelé v terminálním stádiu nemoci a přímo jim hrozila smrt za podmínek, které Soud popsal jako hroživé („distressing“). Z toho lze vyčíst, že pro ochranu prostřednictvím článku 3 Soud požaduje, aby byl přímo ohrožen život následkem závažného fyzického onemocnění. Sebevražedné tendence v důsledku psychického strádání způsobeného nemožností plně existovat ve své pravé genderové roli tento požadavek nenaplnují. To lze považovat za problematické, jelikož současný diskursz spěje k destigmatizaci psychických onemocnění a staví je na roveň těch fyzických. Autorka je toho názoru, že zde měl ESLP stav stěžovatele přinejmenším blíže diskutovat a lépe odůvodnit, v čem vidí rozdíl oproti uvedenému kritériu závažnosti.

V případě **Y.Y. proti Turecku** trans* muž, který si přál podstoupit gender afirmující lékařské zákroky, namítal porušení článku 8 Úmluvy, jelikož byla jeho žádost ze strany vnitrostátních orgánů zamítnuta s odůvodněním, že je stále schopen reprodukce.³⁰⁴

---

³⁰⁰ Ibid., § 57-60.

³⁰¹ Ibid., § 61-68.

³⁰² ESLP. *Pretty v. Spojené království* (2346/02). rozsudek z 29.4.2002.

³⁰³ ESLP. *D. v. Spojené království* (30240/96). rozsudek z 2.5.1997.

³⁰⁴ ESLP. *Y. Y. v. Turecko* (14793/08). rozsudek z 10.3.2015. § 44.

I zde se Soud přidržel vnímání „transgenderismu“ jako diagnózy, která vyžaduje léčbu, jejíž jsou zmíněné zákroky součástí. Většina smluvních států toho času tuto diagnózu rozeznávala a léčbu poskytovala. Soud vnímal v tomto případě odmítnutí přístupu k zákroku jako zásah do stěžovatelova práva garantovaného článkem 8 Úmluvy, jelikož mělo bezpochyby vliv na stěžovatelovo právo na uznání genderové identity a osobní sebezvojev.³⁰⁵

Soud došel k závěru, že zásah měl základ v domácím právu³⁰⁶ a sledoval legitimní cíl³⁰⁷. Podmínku být sterilní ještě před lékařskými zákroky spojenými s tranzicí ovšem Soud považoval za nesmyslnou. Vyjádřil se v tom smyslu, že „*náležitý respekt k jeho fyzické integritě vylučoval jakoukoli povinnost podstoupit takový [ke sterilitě vedoucí] typ zákroku*“³⁰⁸. Soud také pozoroval vyvíjející se mezinárodní trend signalizující přívětivější přístup k dostupnosti gender afirmující péče napříč smluvními státy.³⁰⁹ Vzhledem k tomuto a k faktu, že se zásah týkal stěžovatelovy genderové identity jako zásadní složky práva na sebeurčení, Soud rozhodl, že nebyl nutný v demokratické společnosti a článek 8 byl porušen.³¹⁰

Turecký případ je poněkud specifický v tom, že většina států, které sterilitu jako podmínku uznání genderové identity požadují, předpokládá, že to je právě daná operace, která sterility dosáhne.³¹¹ Soud ve svém odůvodnění zmiňuje, že v některých státech se již objevuje tendence k ustupování od této podmínky a upozorňuje na některé prameny, které k ustoupení od uznání genderové identity podmíněné fyzickými změnami vybízejí³¹². V případě Y. Y. se však věnuje spíše nadbytečnosti a nelogičnosti podmínky než její legitimitě.

V separátním stanovisku soudci poukazují na dvojí možnou interpretaci odůvodnění. Interpretace je možná užší, kdy Soud v tomto konkrétním případě na základě jeho specifických okolností shledává zásah z uvedených důvodů nepřiměřený. Podle soudců je ovšem možná i interpretace širší, kdy většina „*implicitně rozhoduje o požadavku trvalé neplodnosti jako podmínky předcházející přístupu k léčbě změnou pohlaví*“³¹³. Tento aspekt považují za problematický, jelikož Soud nevyjadřuje svou pozici dostatečně jasně.³¹⁴

---

³⁰⁵ Ibid., § 65-66.

³⁰⁶ Ibid., § 68-71.

³⁰⁷ Ibid., § 76-79.

³⁰⁸ Ibid., § 119.

³⁰⁹ Ibid., § 105.

³¹⁰ Ibid., § 122.

³¹¹ Ibid., § 112.

³¹² Ibid., § 111-112.

³¹³ ESLP. *Y. Y. v. Turecko* (14793/08). rozsudek z 10.3. 2015. § 44. Odlišné stanovisko soudců Keller a Spano. § 11.

³¹⁴ Ibid.

Za zmínku stojí také odlišné stanovisko soudců Keller a Spano, kteří přirovnali podmínku sterilizace pro oficiální uznání genderové identity k případům nucených sterilizací, například na romských ženách.³¹⁵

V rozhodnutí z roku 2020 **Y.T. proti Bulharsku** je možné setkat se se situací ještě mírně odlišnou. Aby mohl stěžovatel pokračovat v procesu fyzické tranzice, musí mu být v určitém okamžiku identita soudně uznána. Stěžovatel namítal, že jeho Úmluvou garantované právo na respektování soukromého života (čl. 8) bylo porušeno, když byla jeho žádost po přezkoumání bezdůvodně zamítnuta.

Soud v tomto případě neshledal nežádoucí ani tak podmíněnost přístupu k operaci soudním rozhodnutím, jako spíše důvody, které vnitrostátní soud k zamítavému rozhodnutí vedly. Argumentace vnitrostátních soudů se zakládala kromě poukázání na nedostatek právní úpravy na dvou dalších bodech. Zaprvé na přesvědčení, že pokud se osoba narodila s fyzickými znaky jednoho pohlaví, není skutečná „změna pohlaví“ reálně možná. Mění se pouze očividný vzhled těla, nikoliv samotná podstata. Zadruhé, přesvědčení a přání jedince není samo o sobě dostatečným důvodem pro vyhovění žádosti o podstoupení změny.³¹⁶ ESLP nebyl přesvědčen ani o jednom z nich. Uzavřel, že existenci převažujícího veřejného zájmu na zamítnutí stěžovatelovy žádosti nelze takto odůvodnit. Článek 8 byl v tomto případě porušen.

Z odůvodnění je zřejmé, že ESLP nebyl přesvědčen ani o jednom z konzervativních argumentů vlády. Dle autorky tak lze tvrdit, že Soud v roce 2020 již zaznamenal patrný posun od čistě biologického vnímání pohlaví/genderu k pohledu spíše sociálnímu. Dále je zde pozorovatelný posun v tom, že podle Soudu by v současné době musel být stát schopen předložit jasné odůvodnění, proč je ve veřejném zájmu další kroky v procesu tranzice nepovolit. Je otázkou, jaké důvody by takový veřejný zájem ospravedlnily. Autorka si troufá odhadnout, že Soudu by již nestačily důvody polemizující s validitou trans* identity samotné, reálné schopnosti člověka stát

---

³¹⁵ Ibid., §26.

³¹⁶ MINISTERSTVO SPRÁVEDLNOSTI ČESKÉ REPUBLIKY. *Rozsudek ze dne 9. července 2020 ve věci č. 41701/16 – Y. T. proti Bulharsku*. Anotace rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva. In: Databáze vybraných rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva. Online. Dostupné z: http://eslp.justice.cz/justice/judikatura_eslp.nsf/WebSearch/99BE273B07B24856C1258665004A9E76?openDocument&Highlight= [Citováno 2022-09-20]; REGISTRAR OF THE EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS. *Violation of the right to private life of a transsexual of male appearance whose request for gender reassignment was dismissed without reasons*. Press Release. Online. ECHR 2010. 9.7. 2020. Dostupné z: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=003-6744721-8998303>. [Citováno 2022-09-20].

se příslušníkem/příslušnicí „opačného pohlaví“ či důvody zpochybňující motivaci žadatele/žadatelky. Je důvodné se domnívat, že by ESLP v současné době dospěl k názoru, že objektivních důvodů, proč by měl mít stát zájem na bránění osobám v přístupu k afirmujícím zákrokům, skutečně mnoho není.

3.4.2 Fyzická změna jako podmínka právního uznání genderu

V rámci analyzované judikatury již bylo možné setkat se s několika podmínkami, které zájemcům o právní uznání genderové identity státy kladou.

V případě **A. P., Garçon a Nicot proti Francii** je možné poprvé se setkat se situací, kdy trans* člověk nespátřuje porušení Úmluvy v tom, že mu bylo v přístupu k gender afirmující péči bráněno. Situace je zde dá se říci opačná. Stěžovatel či stěžovatelka si z jakýchkoliv důvodů lékařské zákroky spojené s fyzickou tranzicí podstoupit nepřejde, ovšem cítí se být do nich svým domovským státem nucen/a. To je zapříčiněno tím, že daný stát má přístup k právnímu uznání genderové identity podmíněn podstoupením fyzických změn, které by tělo dané osoby přiblížilo tradiční představě o příslušníku/příslušnici daného biologického pohlaví. Hloubka fyzických změn, které stát může požadovat, je různá. Ve velké většině případů se jedná o podmínku podstoupení operativního zákroku na pohlavních orgánech, který má za cíl jejich (minimálně částečnou) „přeměnu“ na orgány spojené s opačným pohlavím.

V tomto v mnohém přelomovém případě figurovaly tři různé stěžovatelky³¹⁷ a obsahoval několik dílčích námitek. Zaprvé měla Francie porušit článek 8 (v případě jedné stěžovatelky ve spojení s článkem 3) tím, že podmínila změnu genderového markeru v rodném listě důkazem skutečné diagnózy poruchy genderové identity a důkazem „nevratné změny ve fyzickém vzhledu osoby“. Jedna ze stěžovatelek si v souvislosti s tím stěžovala na nutnost podstoupit obtěžující a ponižující lékařské prohlídky. Poskytnutý důkaz zmíněné „nevratné změny“ pak měly vnitrostátní orgány nesprávně posoudit a tím porušit právo na spavedlivý proces (čl. 6) jedné ze stěžovatelek. Z uvedených důvodů se měla Francie chovat diskriminačně a porušit tak článek 14 ve spojení s článkem 8.³¹⁸

---

³¹⁷ V rozhodnutí jsou z důvodů uvedených v odst. 6 používána osobní zájmena on/jeho. Vzhledem k tomu, že je zřejmé, že se stěžovatelky identifikují jako ženy, používám ženský rod.

³¹⁸ ESLP. *A. P., Garçon a Nicot v. Francie* (79885/12, 52471/13 a 52596/13). rozsudek z 6.4. 2017. § 3.

Soud upozornil, že ačkoliv se jedná o doposud neřešenou situaci, i případy preoperativních trans* lidí spadají pod článek 8 Úmluvy.³¹⁹ Právě to je jedním z důvodů, pro které je toto rozhodnutí významné a lze jej považovat za jedno z nejvýraznějších v celé trans* rozhodovací praxi ESLP. Na tomto místě poprvé potvrdil, že také trans* lidé, kteří afirmativní operace nepodstoupili, jsou chráněni článkem 8 Úmluvy.

Vzhledem k tomu, že jádro případu spočívalo v přípustnosti podmínky „nevratné změny vzhledu“ pro úřední uznání genderové identity, Soud nejprve řešil otázku, co přesně tímto výrazem francouzská právní úprava zamýšlela. Stěžovatelky byly přesvědčeny, že se jedná o implicitní požadavek sterility.³²⁰ K takovému závěru došel také Soud, když uznal, že státem požadovaných „změn“ lze docílit pouze hormonální terapií či chirurgickými zákroky na pohlavních orgánech. Tyto úkony s největší pravděpodobností povedou k trvalé sterilitě.³²¹

Soud shledal, že za platné právní úpravy neměli trans* lidé ve Francii jinou možnost, než afirmující lékařské zákroky podstoupit, nebo oželet plné právní uznání své genderové identity. Poprvé zde otevřeně uznal, že ne všichni trans* lidé mohou nebo si přejí takové zákroky podstoupit. Soud dále poprvé zmínil podřazení tohoto typu zákroků nejen pod ochranu článku 8, ale také článku 3 Úmluvy, jelikož zasahují do tělesné integrity člověka. Vyjádřil se v tom smyslu, že pokud je takový zákrok proveden na „*mentálně kompetentním dospělém pacientovi bez jeho nebo jejího souhlasu*“³²², je tato situace neslučitelná s respektem k lidské svobodě a důstojnosti.³²³

Soud zde také v souvislosti s tranzicí otevřel téma informovaného souhlasu, když vyjádřil myšlenku, že „*léčba nemůže být předmětem pravého informovaného souhlasu, pokud fakt, že se jí nepodvolí připraví osobu o plný výkon práva na jeho či její genderovou identitu a osobní rozvoj*“³²⁴. Podle Soudu toto „nemožné dilema“, před které byli trans* lidé stavěni, porušilo spravedlivou rovnováhu mezi srovnávanými zájmy a článek 8 byl porušen.³²⁵

Co se týče podmínky prokázat skutečnou diagnózu poruchy genderové identity, Soud poznamenal, že se tento požadavek v dané době objevoval v právní úpravě naprosté většiny smluvních států, a navíc byla tato diagnóza uvedena v Mezinárodní klasifikaci nemoci Světové

---

³¹⁹ Ibid., § 94.

³²⁰ Ibid., § 102.

³²¹ Ibid., § 116-120 a 126-128.

³²² Ibid., § 128.

³²³ Ibid., § 126-128.

³²⁴ Ibid., § 130.

³²⁵ Ibid., § 132-135.

zdravotnické organizace. Soud dále považoval za důležité zdůraznit, že na rozdíl od požadavku sterility psychiatrická diagnóza přímo nezasahuje do fyzické integrity člověka. Soud se v tomto případě rozhodl udělit státu široký prostor pro uvážení a upřednostnil zájem na zachování nezadatelnosti a stálosti civilního statusu. Neshledal zde tedy porušení článku 8.³²⁶

V poslední stěžované otázce, tedy nutnosti podstoupení lékařské prohlídky k prokázání onich zmíněných „trvalých změn“ Soud dospěl k názoru, že prohlídka byla nařízena soudcem v rámci shromažďování důkazů, což je oblast, kde ESLP poskytuje smluvním státům značnou volnost, za předpokladu, že nejednají svévolně.³²⁷ Takovou svévoli v jednání francouzských soudů neshledal a neshledal ani porušení Úmluvy.³²⁸

Rozhodnutí ve věci *A. P., Garçon a Nicot proti Francii* bezpochyby představuje jeden z nejvýraznějších pokroků v ochraně práv trans* osob. Jeho výrazný vliv spočívá především ve faktu, že právní úprava toho času více než 20 smluvních států se tak ocitla v přímém rozporu s Úmluvou.³²⁹ Vzhledem k podobě právní úpravy „změny pohlaví“ popsané v teoretické části práce je mezi nimi nepochybně také Česká republika. Zde autorka považuje za vhodné poukázat na to, jak významným nástrojem může být judikatura ESLP pro ochranu práv nejen trans* osob. V roce 2022 již bylo států, jejichž legislativa požadavek sterility obsahovala, v rámci Rady Evropy „pouze“ 9. V roce 2023 je jich opět o něco méně, změnu právní úpravy schválilo například Finsko.³³⁰

Soudce Ranzoni ve svém disentu poukazuje na některé argumenty pro rozhodnutí, že podmínka nevratných fyzických změn (která se prakticky rovná podmínce sterility) není porušením článku 8. Poukazuje na neexistující konsenzus³³¹ a novost trendu zbavování se této podmínky³³². Dále se mu nelíbí výrazné omezení prostoru pro uvážení, což odůvodňuje morální a etickou citlivostí řešené situace³³³. Autorka se v tomto ohledu ztotožňuje s názorem většiny, jelikož není přesvědčena, že záležitost může být optikou roku 2023 stále považována za morálně

---

³²⁶ Ibid., § 138-144.

³²⁷ Ibid., § 150.

³²⁸ Ibid., § 151-154.

³²⁹ CANOOT, Pieter. *A.P., Garçon and Nicot v. France: the Court draws a line for trans rights*. In: Strasbourg Observers. Online. 2017. Dostupné z: <https://strasbourgobservers.com/2017/05/05/a-p-garcon-and-nicot-v-france-the-court-draws-a-line-for-trans-rights/> [Citováno 2023-05-07].

³³⁰ AMNESTY INTERNATIONAL. *Finland: New gender recognition law 'a major step towards protecting trans rights'*. op.cit.

³³¹ ESLP. *A. P., Garçon a Nicot v. Francie* (79885/12, 52471/13 a 52596/13). rozsudek z 6.4. 2017. Odlišné stanovisko soudce Ranzoni. § 10.

³³² Ibid., § 12.

³³³ Ibid., § 11.

a eticky citlivou. Soudce Ranzoni dále poukazuje na fakt, že Soud nevyřešil otázku, zda existují důvody, které by byly schopné odůvodnit podmínku nemožnosti reprodukce.³³⁴ S touto námitkou lze do jisté míry souhlasit, ale pouze v tom smyslu, že argumentace Soudu by byla podle názoru autorky obecně přesvědčivější, pokud by zmínil paralelu mezi podmínkou sterilizace k uznání genderové identity a ostatními případy nucených sterilizací, například na základě rasy a podobně.

V následujícím případě **S. V. proti Itálii** se sice Soud nezabýval fyzickou tranzicí jako podmínkou úřední změny pohlaví, ovšem řešil ji jako podmínku již změny jména. Došel k závěru, že umožnit změnu jména až na základě rozhodnutí soudu (mimo jiné po zjištění fyzického stavu), a tím pádem nechat žadatele čekat i několik let, není důvodné. Shledal tedy porušení článku 8 Úmluvy.³³⁵

V případě **X. proti dřívější jugoslávské republice Makedonie** trans* muž namítal neexistenci vhodného legislativního rámce pro úřední uznání jeho genderové identity a současně se ohrazoval proti chirurgickému zákroku na genitáliích jako podmínce pro změnu genderového markeru v osobních záznamech.³³⁶

Soud identifikoval jako klíčovou otázku, zda stát naplnil pozitivní závazky vyplývající mu ze článku 8, konkrétně povinnost přijmout právní úpravu, která by poskytovala efektivní a dostupnou ochranu právu na respektování soukromého života v souvislosti s genderovou identitou.³³⁷ Shledal, že v tomto případě skutečně vnitrostátní úprava žádným způsobem nezakotvovala možnost změny genderového markeru. Legislativně zakotveny tak nebyly logicky ani podmínky, které bylo pro změnu potřeba naplnit. Uzavřel, že tyto nedostatky přivedly stěžovatele do stavu nejistoty ohledně jeho soukromého života a identity a tento stav mu způsoboval četné těžkosti včetně psychických problémů.³³⁸ Makedonie v tomto případě nedostala svým závazkům „poskytnout rychlý, transparentní a dostupný proces pro změnu registrovaného pohlaví na rodných listech transgender osob“³³⁹ a porušila tak článek 8 Úmluvy.

Co se týče námitky stěžovatele proti podmínce podstoupení operativní tranzice, Soud uzavřel, že vzhledem k mezerám v právní úpravě (a vzhledem k nedostatku důkazů také judikatuře) je

---

³³⁴ Ibid., § 14.

³³⁵ ESLP. *S.V. v. Itálie* (55216/08). rozsudek z 11.10. 2018. § 18 a 75.

³³⁶ ESLP. *X. v. dřívější jugoslávská republika Makedonie* (29683/16). rozsudek z 17.1. 2019. § 3.

³³⁷ Ibid., § 63.

³³⁸ Ibid., § 67-69.

³³⁹ Ibid., § 70.

existence jakýchkoliv podmínek pro uznání genderové identity trans* lidí sporná.³⁴⁰ Blíže se tedy touto otázkou nezabýval.

V době vydání rozhodnutí, tedy roce 2019, je již stabilní rozhodovací praxí, že smluvnímu státu vyplývá z Úmluvy pozitivní závazek administrativně genderovou identitu trans* osob uznat. Zde se ESLP ještě navíc odkazuje na rezoluci Parlamentního shromáždění Rady Evropy z roku 2015³⁴¹, která nabádá státy k vytvoření rychlého, transparentního a dostupného procesu založeného na sebeurčení. Soud se ovšem v tomto rozhodnutí k potřebě prosazení modelu sebeurčení nevyjadřuje. Nevyjadřuje se ani k legitimitě podmínky chirurgického zákroku, což je poněkud překvapivé v tom smyslu, že o přípustnosti takové podmínky rozhodoval již před několika lety v přelomovém rozsudku *A.P., Garçon a Nicot* proti Francii (viz výše). Lze podotknout, že zde Soud do jisté míry „promarnil“ příležitost závěr v *A.P.* učiněný potvrdit. Na druhou stranu je pravdou, že čistě z hlediska metodologie by bylo pro Soud problematické rozhodovat o takové podmínce, pokud nebyla v rámci vnitrostátního práva skutečně legislativně zakotvena.

K osobám, které si operativní tranzici podstoupit nepřály, se měl Soud příležitost vrátit na začátku roku 2021. V případě **X. a Y. proti Rumunsku** se opět můžeme setkat s nutností prokázat podstoupení operace pro uznání genderové identity. Stěžovatelé namítali, že podmínka podstoupení „operativní změny pohlaví“, která je mimo jiné spojena minimálně s rizikem sterility, porušila jejich právo na respektování soukromého života. Jeden ze stěžovatelů namítal také porušení článků 3, 6, 13, 12 a 14 Úmluvy. V poslední zmíněné námitce srovnal postavení své a postavení cis lidí, kteří nejsou k takovým výrazným zásahům do tělesné integrity z důvodu změny civilního statusu nuceni. Stěžovatel se tedy cítil být mimo jiné obětí diskriminace na základě genderu.³⁴²

Soud se ve výsledku zabýval pouze námitkou z hlediska článku 8 a shledal jednomyslně jeho porušení. Soud naznal, že rumunská právní úprava byla nejasná a proto nepředvídatelná. Zdůraznil fakt, že stěžovatelé již podstoupili některé afirmující zákroky, ovšem výslovně si nepřáli

---

³⁴⁰ Ibid., § 69.

³⁴¹ PARLIAMENTARY ASSEMBLY OF THE COUNCIL OF EUROPE. *Resolution 2048 (2015) Discrimination against transgender people in Europe*. Online. 2015. Dostupné z: <https://assembly.coe.int/nw/xml/xref/xref-xml2html-en.asp?fileid=21736> [Citováno 2023-04-04].

³⁴² REGISTRAR OF THE EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS. *The authorities' refusal to legally a change of gender identity in the absence of surgery breached the Convention*. Press Release. Online. ECHR 024. 19.1. 2021. Dostupné z: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=003-6910029-9279612> [Citováno 2022-09-20].

podstoupit operaci genitálií. Zdůraznil dále, že diskutovaný zákrok je významný zásah do tělesné integrity „pacienta“. Soud vytkl státu, že v rámci rozhodování nebyl proveden žádný vyvažovací test. Ani v tomto případě pak Soud neshledal ze strany vnitrostátních orgánů přesvědčivé argumenty, které by odůvodňovaly veřejný zájem na neuznání genderové identity stěžovatelů bez operativní změny pohlaví. Přístup státu považoval za příliš rigidní a znovu poukázal na fakt, že osoby v postavení stěžovatelů jsou stavěny před složité dilema (viz A.P., Garçon a Nicot), které jim neodovoluje plně vykonávat kontrolu nad svou tělesnou integritou. Také zde shledal nedodržení rovnováhy mezi veřejným zájmem a individuálními zájmy stěžovatelů.³⁴³ Ostatními články se Soud rozhodl nezabývat.

3.4.3 Dílčí závěr

Posledním tématickým okruhem, který lze v rámci rozhodovací praxe ESLP vyzorovat, jsou otázky spojené s fyzickou tranzicí. Soud zde na jedné straně řešil přístup k afirmující lékařské péči, a to v celkovém i čistě finančním smyslu, a fyzickou tranzici jako podmínku pro právní uznání genderu na straně druhé.

Ve vztahu k finanční dostupnosti afirmující péče ESLP uzavřel, že genderová identita je jednou z nejintimnějších sfér soukromého života osoby a definovat svou genderovou identitu je jedním ze základů práva na sebeurčení. Proto není důvodné, aby bylo na trans* lidi kladeno břímě dokázat, že kýžený zákrok je opravdu nezbytnou léčbou a poskytne potřebnou úlevu. V podstatě zde tedy vyjádřil názor, že afirmativní zákroky by měly být financovány v rámci systému zdravotního pojištění.

Co se dostupnosti afirmující péče obecně týče, ESLP uzavřel, že smluvní státy mají povinnost nejen zakotvit právo na uznání genderové identity, ale také představit vhodnou proceduru, aby takového uznání mohlo být reálně dosaženo a trans* člověk nebyl například stavěn do pozice, kdy

---

³⁴³ REGISTRAR OF THE EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS. *The authorities' refusal to legally a change of gender identity in the absence of surgery breached the Convention*. Press Release. Online. ECHR 024. 19.1. 2021. Dostupné z: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=003-6910029-9279612> [Citováno 2022-09-20]; MINISTERSTVO SPRAVEDLNOSTI ČESKÉ REPUBLIKY. *Rozsudek ze dne 19. ledna 2021 ve věci č. 2145/16 a 20607/16 - X a Y proti Rumunsku*. Anotace rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva. In: Databáze vybraných rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva. Online. Dostupné z: http://eslp.justice.cz/justice/judikatura_eslp.nsf/WebSearch/25D29E6410B36979C125872000479CBD?openDocument&Highlight=0, [Citováno 2022-09-20].

lékař z důvodu absence úpravy nedoporučí podstoupení afirmujícího zákroku. Státy nesmí absencí legislativy uvádět trans osoby do stavu nejistoty ohledně toho, zda a za jakých podmínek jim bude jejich genderová identita uznána.

Co se týče podmínky sterilizace k právnímu uznání genderové identity, Soud v rozhodnutí A.P., Garçon a Nicot proti Francii dospěl k převratnému závěru, že osoby nelze stavět do pozice, kdy budou nuceny vybrat si mezi plnohodnotným životem ve své pravé genderové roli a zachováním tělesné integrity. Pokud stát tyto osoby do takové pozice staví, nejedná se o svobodný a informovaný souhlas k zákroku. ESLP tak podpořil myšlenku hojně zastoupenou v současném diskurzu, že ne všichni trans* lidé si přejí své tělo trvale měnit. Další rozhodnutí potvrzují, že Soud na těchto závěrech trvá. Na druhou stranu podmínku lékařské diagnózy Soud považuje za přípustnou. Dalším důležitým závěrem vyplývajícím z tohoto případu je konstatování, že také práva preoperativních trans* lidí spadají pod ochranu čl. 8 Úmluvy.

Vzhledem k tomu, že právní řád České republiky podmínku sterilizace v současné době stále obsahuje, je možné tvrdit, že tak činí v rozporu s Úmluvou.

Závěr

Předmětem zkoumání této diplomové práce byla práva trans* osob podle EÚLP. Přestože společnost urazila v souvislosti s přijetím trans* lidí velký kus cesty, je toto téma mnohdy stále považováno za nové a přinejmenším kontroverzní. Neoddiskutovatelným faktem je, že přestože se v určitých směrech od většinové společnosti odlišují, jsou trans* lidé plnohodnotnými členy společnosti a zcela nepochybně si zaslouží, aby i jejich práva byla chráněna, stejně jako práva kterékoliv jiné lidské bytosti. Přesto bývají potřeby trans* lidí ignorovány a jejich práva v důsledku porušována.

Cílem práce bylo zjistit prostřednictvím analýzy rozhodovací praxe, kterou ESLP ohledně práv trans* lidí za svého působení vydal, jakým způsobem o nich rozhoduje. Výzkumným cílem práce bylo zjistit a analyzovat to, jak práva trans* lidí chrání mezinárodní právo lidských práv prostřednictvím EÚLP, potažmo jak tato práva chrání Evropský soud pro lidská práva.

Práci autorka rozdělila do tří částí. První část představila teoretická východiska a úvod do problematiky trans* identity, včetně vymezení některých klíčových pojmů. Druhá část se věnovala právnímu základu tématu, který poskytuje EÚLP. Třetí část se zabývala konkrétními případy v rámci rozhodovací praxe ESLP, jejich dělením do tematických okruhů a stručně popsala skutkové okolnosti a řešené otázky a závěry, ke kterým Soud dospěl. Každé rozhodnutí pak bylo kriticky zhodnoceno a diskutováno z hlediska legitimacy argumentů, významu a dopadů. Ke každému tematickému okruhu pak byly učiněny dílčí závěry.

V úvodu této práce si autorka stanovila výzkumnou otázku:

Jak chrání Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod práva trans* lidí a jak k jejich ochraně přistupuje Evropský soud pro lidská práva?

Tuto otázku lze zodpovědět následujícím způsobem:

Úmluva z povahy věci zakotvuje práva obecně. Obvykle neobsahuje ustanovení, která by se týkala konkrétní skupiny osob. Tak je tomu rovněž v případě trans* lidí. V souvislosti s Úmluvou tedy neexistuje žádný výčet „práv trans osob“. Jakou mají taková práva povahu a jak jsou Úmluvou chráněna pak ESLP vyvozuje aplikací obecných ustanovení na konkrétní případy. Z analýzy judikatury provedené v této práci vyplynuly následující obecné závěry:

1. Existence či neexistence práva na uznání genderové identity je jádrem všech tematických okruhů rozhodování Soudu ve zkoumané oblasti. Z analýzy judikatury vyplývá, že právo na uznání genderové identity je chráněno primárně Článkem 8 Úmluvy.

V rámci článku 8 již otázka uznávání genderové identity nepatří do prostoru uvážení státu. Ze článku 8 vyplývá státům závazek zajistit, aby bylo právní uznání genderové identity možné, a to uznání kompletní. Změna se musí promítnout také v rodném listě, nikoli pouze v identifikačních dokumentech. Na druhou stranu podobu realizace změny v rodných listech (například zjistitelnost provedené změny) Soud ponechává na státech.

Právo na uznání genderové identity podle názoru Soudu nemůže být podmíněno nevratnými fyzickými změnami, a to včetně podmínky sterility. Na druhou stranu požadavek lékařské diagnózy soud za zásah do soukromého života nepovažuje.

K právnímu uznání genderové identity musí být k dispozici dostatečně konkrétní právní rámec tak, aby bylo možné ho docílit i prakticky, nikoli pouze teoreticky.

2. Z judikatury vyplývá, že i manželství trans* osob (stejně jako cis osob) spadá pod ochranu článku 12 Úmluvy. Ovšem i v případě trans* osob se musí jednat o partnery opačného právně uznaného genderu.

3. V případě setrvání v manželství trans* osob Soud o možné ochraně článkem 12 nerozhodoval. Ani z řešeného článku 8 právo na setrvání v manželství nevyvozuje. Porušení článku 8 neshledává za předpokladu automatické přeměny na registrované partnerství.

4. Článek 8 poskytuje ochranu trans* rodinám. Stejně jako cis lidé, také trans* lidé vytváří rodinný život, jak je vnímán Úmluvou. Trans* mužům nevyplývá z Úmluvy právo být zapsán jako otec v případě umělého oplodnění partnerky. Naproti tomu trans* identita nesmí být překážkou k výkonu rodičovských práv k biologickým dětem.

5. Právo na poskytnutí afirmativní péče pro trans* lidi z Úmluvy nelze přímo vyvodit. Na druhou stranu je třeba, aby státy vnímaly afirmativní péči jako esenciální léčbu a zajistily v systému zdravotní péče přístup k jejímu financování.

6. Soud uzavřel, že genderová identita je chráněna článkem 14 a diskriminace trans* osob spadá do neuzavřeného výčtu zakázaných důvodů diskriminace.

Rozhodovací praxe ESLP v oblasti práv trans* osob je v současné již poměrně početná a sahá až do 80. let minulého století. Vzhledem k tomu, že trans* identita a otázky genderové identity

obecně jsou témata, která se dynamicky rozvíjí a diskurz v této oblasti se stále posouvá, došlo v průběhu let k výraznému vývoji také v přístupu ESLP. Na druhou stranu nelze říci, že by vývoj byl překotný. Soud je ve svých rozhodnutích poměrně konzervativní, přístup mění většinou s odstupem několika let a pouze po pečlivém zvážení současné společenské a vědní situace. Proto klade velký důraz na hledání evropského konsenzu. Pouze v několika málo rozhodnutích se spokojí s existencí výrazného evropského trendu a tento trend následně prosazuje.

Co se prostoru pro uvážení týče, je možné v rámci rozhodovací praxe ESLP pozorovat výrazný posun. V rozhodnutích staršího data má Soud tendenci přistupovat k trans* tématům obezřetně a ponechávat jejich řešení na smluvních státech. V průběhu let však nastavil určité hranice, kdy považuje za nutné do autonomní sféry států zasáhnout. Jedná se například o otázku právního uznání genderové identity obecně, kde Soud dospěl k závěru, že rozhodnutí, zda uznání umožnit či neumožnit, nemůže být ponecháno na státech. Prostor pro uvážení zúžil také v případě, kdy státy prostřednictvím podmínky sterility zasahují do tělesné integrity jedince.

Seznam použitých zdrojů

1 Mezinárodní úmluvy

Rada Evropy. *Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod*, ve znění dodatkových protokolů č. 11 a 14, ETS 5, 04.11.1950.

Valné shromáždění OSN. *Všeobecná deklarace lidských práv*, 10.12.1948, 217 (III)

2 Praxe ESLP

Rozsudek ESLP ze dne 8.6. 1976 ve věci *Engel a ostatní v. Nizozemsko*, č. 5100/71; 5101/71; 5102/71; 5354/72; 5370/72

Rozsudek ESLP ze dne 18. ledna 1978 ve věci *Irsko proti Spojenému království*, č. 5310/71

Rozsudek ESLP ze dne 28. června 1978 ve věci *König proti Německu*, č. 6232/73

Rozsudek ESLP ze dne 13. června 1979 ve věci *Marckx proti Belgii*, č. 6833/74

Rozsudek ESLP ze dne 6.11.1980 ve věci *Van Oosterwijck proti Belgii*, č. 7654/76

Rozsudek ESLP ze dne 17. října 1986 ve věci *Rees proti Spojenému království*, č. 9532/81

Rozsudek ESLP ze dne 27. září 1990 ve věci *Cossey proti Spojenému království*, č. 10843/84

Rozsudek ESLP ze dne 25.3. 1992 ve věci *B. proti Francii*, č. 13343/87

Rozsudek ESLP ze dne 16. prosince 1992 ve věci *Niemietz proti Německu*, č. 13710/88

Rozsudek ESLP ze dne 26. května 1994 ve věci *Keegan proti Irsku*, č. 16969/90

Rozsudek ESLP ze dne 22. dubna 1997 ve věci *X, Y a Z proti Spojenému království*, č. 21830/93

Rozsudek ESLP ze dne 2.5. 1997 ve věci *D. proti Spojenému království*, č. 30240/96

Rozsudek ESLP ze dne 9. června 1998 ve věci *Bronda proti Itálii*, č. 40/1997/824/1030

Rozsudek ESLP ze dne 30. července 1998 ve věci *Sheffield a Horsham proti Spojenému království*, č. 31-32/1997/815-816/1018-1019

Rozsudek Velkého senátu ESLP ze dne 28. července 1999 ve věci *Selmouni proti Francii*, č. 25803/94

Rozsudek ESLP ze dne 7. února 2002 ve věci *Mikulić proti Chorvatsku*, č. 53176/99

Rozsudek ESLP ze dne 29. dubna 2002 ve věci *Pretty proti Spojenému království*, č. 2346/02

Rozsudek Velkého senátu ESLP ze dne 11. července 2002 ve věci *Christine Goodwin proti Spojenému království*, č. 28957/95

Rozsudek ESLP ze dne 11.7. 2002 ve věci *I. proti Spojenému království*, č. 25680/94

Rozsudek ESLP ze dne 28. ledna 2003 ve věci *Peck proti Spojenému království*, č. 44647/98

Rozsudek ESLP ze dne 12.6. 2003 ve věci *Van Kück proti Německu*, č. 35968/97

Rozsudek ESLP ze dne 9. března 2004 ve věci *Glass proti Spojenému království*, č. 61827/00

Rozsudek ESLP ze dne 23.5. 2006 ve věci *Grant proti Spojenému království*, č. 32570/03

Rozsudek ESLP ze dne 11. června 2006 ve věci *Jalloh proti Německu*, č. 54810/00

Rozhodnutí o přijatelnosti ESLP ze dne 28.11. 2006 ve věci *Wena a Anita Parry proti Spojenému království*, č. 42971/05

Rozhodnutí o přijatelnosti ESLP ze dne 28.11. 2006 ve věci *R. a F. proti Spojenému království*, č. 35748/05

Rozsudek ESLP ze dne 11.9. 2007 ve věci *L. proti Litvě*, č. 27527/03

Rozsudek ESLP ze dne 8.1. 2009 ve věci *Schlumpf proti Švýcarsku*, č. 29002/06

Rozsudek ESLP ze dne 6. dubna 2010 ve věci *Mustafa a Armağan Akin proti Turecku*, č. 4694/03

Rozsudek Velkého senátu ESLP ze dne 1. června 2010 ve věci *Gäfgen proti Německu*, č. 22978/05

Rozsudek ESLP ze dne 24. června 2010 ve věci *Schalk a Kopf proti Rakousku*, č. 30141/04

Rozsudek ESLP ze dne 21. června 2011 ve věci *Krušković v. Chorvatsko*, č. 46185/08

Rozsudek Velkého senátu ESLP ze dne 12. září 2012 ve věci *Nada proti Švýcarsku*, č. 10593/08

Rozsudek ESLP ze dne 30. října 2012 ve věci *P. a S. proti Polsku*, č. 57375/08

Rozsudek Velkého senátu ESLP ze dne 19. února 2013 ve věci *X. a ostatní proti Rakousku*, č. 19010/07

Rozsudek ESLP ze dne 16. července 2014 ve věci *Hämäläinen proti Finsku*, č. 37359/09

Rozsudek ESLP ze dne 10.3. 2015 ve věci *Y. Y. proti Turecku*, č. 14793/08

Rozsudek ESLP ze dne 12.5. 2015 ve věci *Identoba a ostatní proti Gruzii*, č. 73235/12

Rozsudek ESLP ze dne 22. března 2016 ve věci *Guberina proti Chorvatsku*, č. 23682/13

Rozsudek Velkého senátu ESLP ze dne 24. května 2016 ve věci *Biao proti Dánsku*, č. 38590/10

Rozsudek Velkého senátu ESLP ze dne 24. ledna 2017 ve věci *Paradiso a Campanelli proti Itálii*, č. 25358/12

Rozsudek ESLP ze dne 6.4. 2017 ve věci *A. P., Garçon a Nicot proti Francii*, č. 79885/12, 52471/13 a 52596/13

Rozsudek ESLP ze dne 24. dubna 2018 ve věci *Lozovyve proti Rusku*, č. 4587/09

Rozsudek ESLP ze dne 11.10. 2018 ve věci *S.V. proti Itálii*, č. 55216/08

Rozsudek ESLP ze dne 17.1. 2019 ve věci *X. proti dřívější jugoslávské republice Makedonie*, č. 29683/16

Rozsudek ESLP ze dne 16.7. 2020 ve věci *Rana proti Maďarsku*, č. 40888/17

Rozsudek ESLP ze dne 6.7. 2021 ve věci *A.M. a ostatní proti Rusku*, č. 47220/19

Rozsudek ESLP ze dne 17.2. 2022 ve věci *Y. proti Polsku*, č. 74131/14

3 Dokumenty mezinárodních organizací

COUNCIL OF EUROPE. *Thematic Report on Legal Gender Recognition in Europe*. Online. 2022. Dostupné z: <https://rm.coe.int/thematic-report-on-legal-gender-recognition-in-europe-2022/1680a729b3> [Citováno 2023-04-26]

COUNCIL OF EUROPE COMMISSIONER FOR HUMAN RIGHTS. *Human rights and intersex people*. Online. 2015. Dostupné z: <https://rm.coe.int/16806da5d4> [Citováno 2023-05-01]

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS. *Guide on Article 12 of the European Convention on Human Rights*. Online. Council of Europe/European Court of Human Rights ©2022, 2022. Dostupné z: https://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_12_ENG.pdf [Citováno 2022-12-15]

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS. *Guide on Article 14 of the European Convention on Human Rights and on Article 1 of Protocol No. 12 to the Convention*. Online. Council of Europe/European Court of Human Rights ©2022, 2022. Dostupné z: https://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_14_Art_1_Protocol_12_ENG.pdf [Citováno 2022-12-15]

OFFICE OF THE UNITED NATIONS HIGH COMMISSIONER FOR HUMAN RIGHTS. *Human Rights Violations Against Intersex People: A Background Note*. Online. 2019. Dostupné z: <https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Issues/Discrimination/LGBT/BackgroundNoteHumanRightsViolationsagainstIntersexPeople.pdf> [Citováno 2023-04-04]

PARLIAMENTARY ASSEMBLY OF THE COUNCIL OF EUROPE. *Resolution 2048 (2015) Discrimination against transgender people in Europe*. Online. 2015. Dostupné z: <https://assembly.coe.int/nw/xml/xref/xref-xml2html-en.asp?fileid=21736> [Citováno 2023-04-04]

REGISTRAR OF THE EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS. *Restriction of contact arrangements between a transsexual and her six-year-old son was in the child's best interests*. Press Release. Online. no. 910. 30.11. 2010. Dostupné z: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=003-6744721-8998303>. [Citováno 2022-09-20]

REGISTRAR OF THE EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS. *Violation of the right to private life of a transsexual of male appearance whose request for gender reassignment was dismissed without reasons*. Press Release. Online. ECHR 2010. 9.7. 2020. Dostupné z: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=003-6744721-8998303>. [Citováno 2022-09-20]

REGISTRAR OF THE EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS. *The authorities' refusal to legally a change of gender identity in the absence of surgery breached the Convention*. Press Release. Online. ECHR 024. 19.1. 2021. Dostupné z: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=003-6910029-9279612> [Citováno 2022-09-20]

4 České právní předpisy

Zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

Zákon č. 373/2011 Sb., o specifických zdravotních službách

5 Odborné knihy

BARŠOVÁ, Andrea. Člověk mimo žensství a mužství. (O regulačních modelech ne/uznání intersexuality). In: ŠIMÁČKOVÁ, Kateřina; HAVELKOVÁ, Barbara; ŠPONDROVÁ, Pavla; ANDRESKA, Zuzana; BARŠOVÁ, Andrea et al. *Mužské právo. Jsou právní pravidla neutrální?* Praha: Wolters Kluwer ČR, 2020, s. 977–993. ISBN 978-80-7598-761-7.

ČUHELOVÁ, Kateřina. § 29: Změna pohlaví. In: PETROV, Jan; VÝTISK, Michal; BERAN, Vladimír; BAJER, Jan; BALARIN, Jan et al. *Občanský zákoník. Komentář*. Online. 2. vyd. Praha: C.H. Beck, 2019. Aktualizováno: 2022. Dostupné z: <https://www-beck-online-cz.ezproxy.is.cuni.cz/bo/document-view.seam?documentId=nnptembsgipw2nrql4ys443c14zdamjsl44dsx3qmyzds> [Citováno 2023-03-26].

DUŠKOVÁ, Šárka. Pohlaví jako věc veřejná. Právo na uznání pohlavní identity trans lidí. In: ŠIMÁČKOVÁ, Kateřina; HAVELKOVÁ, Barbara; ŠPONDROVÁ, Pavla;

ANDRESKA, Zuzana; BARŠOVÁ, Andrea et al. *Mužské právo. Jsou právní pravidla neutrální?* Praha: Wolters Kluwer ČR, 2020. ISBN 978-80-7598-761-7.

EDEL, Frédéric. *Case law of the European Court of Human Rights relating to discrimination on grounds of sexual orientation or gender identity*. Online. Council of Europe, 2015. Dostupné z: <https://book.coe.int/en/human-rights-and-democracy/6472-case-law-of-the-european-court-of-human-rights-relating-to-discrimination-on-grounds-of-sexual-orientation-or-gender-identity.html> [Citováno 2022-11-29].

GONZALEZ-SALZBERG, Damian A. *Sexuality and Transsexuality under the European Convention on Human Rights: A Queer Reading of Human Rights Law*. Hart Publishing, 2019. ISBN 978-15-0991-494-4.

HAVELKOVÁ, Barbara. Feminismus, gender a právo. In: ŠIMÁČKOVÁ, Kateřina; HAVELKOVÁ, Barbara; ŠPONDROVÁ, Pavla; ANDRESKA, Zuzana; BARŠOVÁ, Andrea et al. *Mužské právo. Jsou právní pravidla neutrální?* Praha: Wolters Kluwer ČR, 2020. ISBN 978-80-7598-761-7.

KMEC, Jiří; KOSAŘ, David; KRATOCHVÍL, Jan; BOBEK, Michal. *Evropská úmluva o lidských právech*. Komentář. C. H. Beck, 2012. ISBN 978-80-7400-365-3.

REID, Karen. *A practitioner's guide to the European Convention on Human Rights*. 4 vyd. London: Sweet & Maxwell, 2011. ISBN 978-0-41404-242-1.

RENZETTI, Claire M.; GJURIČ, Lukáš; CURRAN, Daniel J. *Ženy, muži a společnost*. Praha: Karolinum, 2003. ISBN 80-246-0525-2.

RADIX, Asa E. Medical Transition for Transgender Individuals. In: ECKSTRAND Kristen L.; EHRENFELD, Jesse M.; BAKER, Kellan; BAU, Ignatius; FALLIN-BENNETT, Keisa et al. *Lesbian, Gay, Bisexual, and Transgender Healthcare. A Clinical Guide to Preventive, Primary, and Specialist Care*. Online. Springer, Cham, 2016, s. 351–361. ISBN: 978-3-319-19752-4. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-319-19752-4_19. Dostupné z: https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-3-319-19752-4_19 [Citováno 2022-04-29].

SCHABAS, William A. *The European Convention on Human Rights. A commentary*. Oxford: Oxford University Press, 2015. ISBN 978-0-19-981362-0.

WEISS, Petr. *Sexuologie*. Praha: Grada, 2010. ISBN 978-80-247-2492-8.

6 Odborné články

CANOOT, Pieter. *A.P., Garçon and Nicot v. France: the Court draws a line for trans rights*. In: Strasbourg Observers. Online. 2017. Dostupné z: <https://strasbourgothers.com/2017/05/05/a-p-garcon-and-nicot-v-france-the-court-draws-a-line-for-trans-rights/> [Citováno 2023-05-07].

CANOOT, Pieter. *Y. v. Poland: ECtHR case law on gender recognition remains embedded in cisnormativity*. In: Strasbourg Observers. Online. 2022. Dostupné z: <https://strasbourgothers.com/2022/04/07/y-v-poland-ecthr-case-law-on-gender-recognition-remains-embedded-in-cisnormativity/> [Citováno 2023-05-05].

DICKLITCH-NELSON, Susan; RAHMAN, Indira. *Transgender rights are human rights: A cross-national comparison of transgender rights in 204 countries*. Journal of Human Rights. Online. vol. 21, i. 5, s. 525–541. ISSN 14754843. Dostupné z: <https://doi.org/10.1080/14754835.2022.2100985> [Citováno 2023-05-03].

DOLEŽAL, Adam. *Konstrukce identity v právním diskursu*. Dvojí pojetí bytí. Časopis zdravotnického práva a bioetiky. Online. 2013, roč. 3, č. 1, s. 11–21. ISSN 1804-8137. Dostupné z: <http://medlawjournal.ilaw.cas.cz/index.php/medlawjournal/article/view/42> [Citováno 2023-05-03].

DOLEŽAL, Adam. *Právní otázky související s problematikou translidí pod zorným úhlem rozhodnutí Velkého senátu ESLP ve věci Hämäläinen vs Finsko*. Časopis zdravotnického práva a bioetiky. Online. 2014, roč. 4, č. 3, s. 44–60. ISSN 1804-8137. Dostupné z: <http://medlawjournal.ilaw.cas.cz/index.php/medlawjournal/article/view/82> [Citováno 2023-05-06].

DOLEŽAL, Adam; AGHA, Petr. *Translidé a otázky identity ve veřejném prostoru – slovo úvodem*. Časopis zdravotnického práva a bioetiky. Online. 2013, roč. 3, č. 1, s. 1–4. ISSN 1804-8137. Dostupné z: <http://medlawjournal.ilaw.cas.cz/index.php/medlawjournal/article/view/39> [Citováno 2023-03-21].

DZEHTSIAROU, Kanstantsin. *European Consensus and the Evolutive Interpretation of the European Convention on Human Rights*. German Law Journal. Online. 2011, roč. 12, č. 10, s. 1730–1745. DOI: <https://doi.org/10.1017/s2071832200017533>. [Citováno 2022-12-01].

HOLZER, Lena. *Legal gender recognition in times of change at the European Court of Human Rights*. ERA Forum. Online. 2022, vol. 23, n. 2, s. 165–182. ISSN 18639038. Dostupné z: <https://doi.org/10.1007/s12027-022-00710-z> [Citováno 2023-05-06].

HYDE, Janet Shibley; BIGLER, Rebecca S.; JOEL, Daphne; TATE, Charlotte; VAN ANDERS, Sari M. *The Future of Sex and Gender in Psychology: Five Challenges to the Gender Binary*. American Psychologist. Online. 2019, vol. 74, n. 2, s. 171-193. DOI: <https://doi.org/10.1037/amp0000307>. Dostupné z: <https://www.semanticscholar.org/paper/The-Future-of-Sex-and-Gender-in-Psychology%3A-Five-to-Hyde-Bigler/ed0684c86058e9983a0e71f07d38333fae66096b> [Citováno 2023-04-24].

KORKIAMÄKI, Iina Sofia. *Legal Gender Recognition and (Lack of) Equality in the European Court of Human Rights*. The Equal Rights Review. Online. 2014, vol. 13, s. 20–50. Dostupné z: [https://www.equalrightstrust.org/ertdocumentbank/ERR_13 - Korkiamaki.pdf](https://www.equalrightstrust.org/ertdocumentbank/ERR_13_-_Korkiamaki.pdf) [Citováno 2023-05-05].

KOTKOVÁ, Petra. *Česká právní úprava změny pohlaví ve světle evropských lidskoprávních standardů*. Právník. Online. 2021, č. 12/2021, s. 1071–1082. ISSN 1071-1082. Dostupné z: https://www.ilaw.cas.cz/upload/web/files/pravnik/issues/2021/12/5_Kotkova_1071-1082_12_2021.pdf [Citováno 2023-04-09].

MORGENROTH, Thekla; GUSTAFSSON SENDÉN, Marie; LINDQVIST, Anna; RENSTRÖM, Emma A.; RYAN, Michelle et al. *Defending the Sex/Gender Binary: The Role of Gender Identification and Need for Closure*. *Social Psychological and Personality Science*. Online. 2021, vol. 12, is. 5, s. 731–740. ISSN 19485514. DOI: <https://doi.org/10.1177/1948550620937188>. Dostupné z: <https://journals.sagepub.com/doi/epub/10.1177/1948550620937188> [Citováno 2023-04-28].

ROWLAND, R. *Integrity and rights to gender-affirming healthcare*. *Journal of Medical Ethics*. Online. 2022, roč. 48, s. 832–837. DOI: <https://doi.org/10.1136/medethics-2021-107325>. Dostupné z: <https://jme.bmj.com/content/48/11/832> [Citováno 2023-04-10].

ŠNAJDEROVÁ, Marta; ZAPLETALOVÁ, Jiřina; MAGNOVÁ, Olga; FIFKOVÁ, Hana; WEISS, Petr et al. *Nesoulad rodu a pohlaví v dětství a adolescenci: současné názory a přístupy, situace v České republice*. *Česko-Slovenská Pediatrie*. Online. 2022, roč. 77, suppl. 3, s. 30–35. ISSN 18054501. DOI: <https://doi.org/10.55095/CSPediatric2022/056> [Citováno 2023-04-10].

VAN DER VLEUTEN, Anna. *Contestations of transgender rights and/in the strasbourg court*. *Cogitatio Press*. Online. 2020, vol. 8, no. 3, s. 278–289. ISSN 2183-2463. DOI: <https://doi.org/10.17645/pag.v8i3.2876>. Dostupné z: <https://www.cogitatiopress.com/politicsandgovernance/article/view/2876/2876> [Citováno 2023-05-05].

7 Diplomové a disertační práce

KOTKOVÁ, Petra. *Právní aspekty změny pohlaví*. Online. Brno, 2022. Disertační práce. Masarykova univerzita. Dostupné z: <https://is.muni.cz/th/lqnhf/> [Citováno 2023-04-11].

ŽUFFOVÁ-KUNČOVÁ, Tereza. *Transgender osoby pohledem ústavního práva*. Online. Brno, 2021. Diplomová práce. Masarykova univerzita. Dostupné z: <https://is.muni.cz/th/ybnlk/> [Citováno 2023-03-31].

KOPA, Martin. *Doktrína prostoru pro uvážení (Doktrína margin of appreciation)*. Online. Olomouc, 2014. Disertační práce. Univerzita Palackého. Dostupné z: <https://theses.cz/id/86myh9/> [Citováno 2023-01-06].

8 Ostatní

EVERHART, Avery R. *The limits and the promise of trans rights as human rights claims*. In: *Open Global Rights.org*. Online. 2020. 6.10. 2020. Dostupné z: <https://www.openglobalrights.org/the-limits-and-the-promise-of-trans-rights-as-human-rights-claims/> [Citováno 2023-02-01].

AMERICAN PSYCHIATRIC ASSOCIATION. *What is Gender Dysphoria?*. Online. American Psychiatric Association © 2023. Dostupné z: <https://www.psychiatry.org/patients-families/gender-dysphoria/what-is-gender-dysphoria> [Citováno 2023-03-22].

AMNESTY INTERNATIONAL. *Finland: New gender recognition law ‘a major step towards protecting trans rights’*. Online. Amnesty International © 2023. 1.2. 2023.

Dostupné z: <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2023/02/finland-new-gender-recognition-law-a-major-step-towards-protecting-trans-rights/> [Citováno 2023-05-03].

BBC NEWS. *Spain approves divisive transgender bill*. Online. BBC News.com. 22.12. 2022. Dostupné z: <https://www.bbc.com/news/world-europe-64069974> [Citováno 2023-05-03].

BROWN, Anna. *About 5% of young adults in U.S. are transgender or nonbinary*. In: Pew Research Center.org. Online. 7.6. 2022. Dostupné z: <https://www.pewresearch.org/fact-tank/2022/06/07/about-5-of-young-adults-in-the-u-s-say-their-gender-is-different-from-their-sex-assigned-at-birth/> [Citováno 2023-04-01].

CHERRY, Kendra. *Gender Dysphoria: Definition, Symptoms, Traits, Causes, Treatment*. In: Verywell Mind.com. Online. 21.9. 2022. Dostupné z: <https://www.verywellmind.com/gender-dysphoria-5085081> [Citováno 2023-05-02].

COLAPINTO, John. *The True Story of John/Joan*. Online. Rolling Stone Magazine, 1997, s. 54–97. Dostupné z: http://longevity3.stanford.edu/dci-portal/files/2015/02/Case-of-Joan_John.pdf [Citováno 2023-05-01].

DUŠKOVÁ, Šárka. *Sociální a právní aspekty života intersex lidí v Česku: Podkladová studie – právní aspekty života intersex lidí v Česku a v mezinárodním kontextu*. Online. Olomouc: Filozofická fakulta Univerzity Palackého, 2021. Dostupné z: <https://www.ochrance.cz/uploads-import/ESO/Lid%C3%A9%20s%20variace%C3%ADch%20znak%C5%AF%2054-21-KS-1%20P%C5%98%C3%8DLOHA%201%20Copy.pdf> [Citováno 2023-03-31].

DUŠKOVÁ, Šárka; MATIAŠKO, Maroš. *Právo na uznání identity trans lidí v České republice*. Forum for Human Rights ve spolupráci s Transparent z.s. Materiál poskytl Maroš Matiaško v rámci přednášky Právní aspekty uznání genderové identity v ČR pořádané 24. 11. 2022 na PF UK.

GENDER SPECTRUM. *The Language of Gender*. Online. Gender Spectrum © 2019. Dostupné z: <https://genderspectrum.org/articles/language-of-gender> [Citováno 2023-04-01].

GENDER SPECTRUM. *Understanding Gender*. Online. Gender Spectrum © 2019. Dostupné z: <https://genderspectrum.org/articles/understanding-gender> [Citováno 2023-04-01].

ILGA-EUROPE. *Our glossary*. Online. ILGA-Europe © 2023 Dostupné z: <https://www.ilga-europe.org/about-us/who-we-are/glossary/> [Citováno 2023-03-22].

LUSH. *Trans rights are human rights*. Online. Lush Retail Ltd. © 1995–2023 Dostupné z: <https://www.lushusa.com/transrights.html> [Citováno 2023-04-28].

MANCHESTER CITY COUNCIL. *Agenda item - Notice of Motion - Trans Rights Are Human Rights*. Online. Manchester City Council © 2018, 2022. Dostupné z: <https://democracy.manchester.gov.uk/mgAi.aspx?ID=9423> [Citováno 2023-04-29].

MINISTERSTVO SPRAVEDLNOSTI ČESKÉ REPUBLIKY. *Rozsudek ze dne 9. července 2020 ve věci č. 41701/16 – Y. T. proti Bulharsku*. Anotace rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva. In: Databáze vybraných rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva. Online. Dostupné z: http://eslp.justice.cz/justice/judikatura_eslp.nsf/WebSearch/99BE273B07B24856C1258665004A9E76?openDocument&Highlight= [Citováno 2022-09-20].

MINISTERSTVO SPRAVEDLNOSTI ČESKÉ REPUBLIKY. *Rozsudek ze dne 19. ledna 2021 ve věci č. 2145/16 a 20607/16 – X a Y proti Rumunsku*. Anotace rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva. In: Databáze vybraných rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva. Online. Dostupné z: http://eslp.justice.cz/justice/judikatura_eslp.nsf/WebSearch/25D29E6410B36979C125872000479CBD?openDocument&Highlight=0, [Citováno 2022-09-20].

NATIONAL CENTER FOR TRANSGENDER EQUALITY. *Understanding Nonbinary People: How to Be Respectful and Supportive*. Online. National Center for Transgender Equality © 2023. Dostupné z: <https://transequality.org/issues/resources/understanding-nonbinary-people-how-to-be-respectful-and-supportive> [Citováno 2023-04-27].

PITOŇÁK, Michal; MACHÁČKOVÁ, Marcela. *Být LGBTQ+ v Česku 2022*. Online. Klecany: Národní ústav duševního zdraví, 2023. ISBN: 978-80-87142-52-3. Dostupné z: http://lgbt-zdravi.cz/WEB/wp-content/uploads/2023/02/BytLGBTQvCesku2022_report.pdf [Citováno 2023-04-23].

PLANNED PARENTHOOD. *What Do I Need to Know About the Transitioning Process?*. Online. Planned Parenthood Federation of America Inc. © 2023. Dostupné z: <https://www.plannedparenthood.org/learn/gender-identity/transgender/what-do-i-need-know-about-transitioning> [Citováno 2023-04-09].

QUEER GEOGRAPHY. *Terminologie*. Online. Queer Geography © 2021. Dostupné z: <https://lgbt-zdravi.cz/slovník-pojmu/> [Citováno 2023-04-01].

RHUDE, Kristofer. *The Third Gender and Hijras*. In: Harvard.edu. Online. 2018. Dostupné z: <https://rpl.hds.harvard.edu/religion-context/case-studies/gender/third-gender-and-hijras> [Citováno 2023-04-05].

SMITH, Reiss. *Hillary Clinton says trans rights are human rights in response to criticism*. In: Pink News.com. Online. 20.11. 2019. Dostupné z: <https://www.thepinknews.com/2019/11/20/hillary-clinton-trans-rights-transgender-awareness-week-donald-trump/> [cit. 28.04.2023].

TGEU. *Trans Rights Map Europe and Central Asia 2023*. Online. TGEU © 2023. Dostupné z: <https://transrightsmap.tgeu.org/> [Citováno 2023-05-03].

OUTREACH LGBTQ+ COMMUNITY CENTER. *Transition*. OutReach LGBTQ+ Community Center © 2020. Dostupné z: <https://www.transgenderservices.org/transition> [Citováno 2023-04-09].

TRANSPARENT. *Kdo jsou trans* lidé*. Online. Transparent z.s. © 2020-23. Dostupné z: <https://jsmetransparent.cz/o-translidech/kdo-jsme/> [Citováno 2023-03-22].

TRANSPARENT. *Průvodce tranzicí pro trans* lidi*. Online. Transparent z.s. © 2020-23, 2021. Dostupné z: https://jsmetransparent.cz/wp-content/uploads/2021/04/Pruvodce_tranzici_pro_trans_lidi.pdf [Citováno 2023-03-21].

WORLD HEALTH ORGANISATION. *Gender and health*. Online. World Health Organisation © 2023. Dostupné z: https://www.who.int/health-topics/gender#tab=tab_1 [Citováno 2023-03-31].

ZHOŘEC, Antonín. *Vzít tranzici z radostného konce: genderová euforie a její projevy*. In: JsmeTransparent.cz. Online. Transparent z.s. © 2020-23. Dostupné z: <https://jsmetransparent.cz/vzit-tranzici-z-radostneho-konce-genderova-euforie-a-jeji-projevy/> [Citováno 2023-05-02].

Práva transgender osob podle EÚLP se zaměřením na změnu pohlaví

Abstrakt

Přestože jsou trans* lidé bez ohledu na specifika své životní zkušenosti jejími plnohodnotnými členy, staví jim společnost do cesty četné překážky. Některé z nich jsou natolik závažné, že mohou být považovány za porušování základních lidských práv. Tato práce se proto zabývá právy trans* osob pohledem Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod. Jak tento mezinárodní instrument taková práva vnímá zjišťuje prostřednictvím judikatury Evropského soudu pro lidská práva.

Výzkumným cílem práce je zjistit a analyzovat to, jak práva trans* lidí chrání mezinárodní právo lidských práv prostřednictvím EÚLP, potažmo jak tato práva chrání Evropský soud pro lidská práva. Dále pak v rámci právní analýzy poskytnout základní přehled o trans* lidech jako skupině a zaměřit se na koncept „změny pohlaví“ a jeho problematiku stránku. Za tímto účelem si autorka klade výzkumnou otázku: *Jak chrání Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod práva trans* lidí a jak k jejich ochraně přistupuje Evropský soud pro lidská práva?*

Práce se zaměřuje především na problematiku právního uznání genderové identity a s tím úzce propojené problematiku trans* manželství, rodičovství a fyzické tranzice. Práce je rozdělena do tří hlavních částí. První část představuje teoretická východiska práce a již výše zmíněný úvod do problematiky trans* identity, včetně vymezení některých klíčových pojmů. Druhá část se věnuje právnímu základu, který poskytuje EÚLP. Třetí část se věnuje konkrétním případům v rámci rozhodovací praxe ESLP, dělí je do tématických okruhů, stručně popisuje skutkové okolnosti a řešené otázky a závěry, ke kterým Soud dospěl. Každé rozhodnutí je pak kriticky zhodnoceno z hlediska legitimacy argumentů, významu a dopadů.

Závěrem práce dochází k tomu, že judikatura ESLP na toto téma je poměrně početná a pozvolna se vyvíjející. Soud nejčastěji řeší stížnosti z hlediska porušení práva na soukromý a rodinný život (čl. 8). Posun v přístupu Soudu k otázkám s trans* lidmi spojenými je sice pozvolný, ovšem výrazný. Práce ukazuje, že se pozice ESLP postupně vyvíjí směrem k většímu posílení práv trans* osob a respektování jejich genderové identity, práva na soukromý a rodinný život, práva na uzavření manželství a dalších práv zakotvených v EÚLP.

Klíčová slova: ESLP, transgender, EÚLP

Rights of transgender persons according to the ECHR with focus on sex reassignment

Abstract

Although trans* people, regardless of the specifics of their life experience, are full-fledged members of society, society puts numerous obstacles in their way. Some of them are so serious that they are considered to be a violation of basic human rights. This paper therefore deals with the rights of trans* people from the perspective of the European Convention on Human Rights (ECHR). How this international instrument perceives such rights is ascertained through practice of the European Court of Human Rights (ECtHR).

The research goal of the work is to find out and analyze how the rights of trans* people are protected by international human rights law through the ECHR, i.e. how these rights are protected by the European Court of Human Rights. Furthermore, as part of the legal analysis, provide a basic overview of trans* people as a group and focus on the concept of "sex reassignment" and its problematic side. To this end, the author poses a research question: *How does the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms protect the rights of trans* people and how does the European Court of Human Rights approach their protection?*

The thesis mainly focuses on the issue of legal recognition of gender identity and the closely related issues of trans* marriage, parenthood and physical transition. The work is divided into three main parts. The first part presents the theoretical basis of the work and the aforementioned introduction to the issue of trans* identity, including the definition of some key terms. The second part deals with the legal basis provided by the ECHR. The third part deals with specific cases within the decision-making practice of the ECtHR, divides them into thematic areas, briefly describes the factual circumstances and resolved questions and conclusions reached by the Court. Each decision is then critically evaluated in terms of the legitimacy of the arguments, meaning and impact.

The thesis concludes that the case law of the ECtHR on this topic is relatively numerous and slowly developing. The court most often resolves complaints from the point of view of violation of the right to private and family life (Article 8). The shift in the Court's approach to issues related to trans people is gradual, but significant. The work shows that the position of the ECtHR is gradually developing towards greater strengthening of the rights of trans people and respect for their gender identity, the right to private and family life, the right to marry and other rights enshrined in the European Convention on Human Rights.

Key words: ECtHR, transgender, ECHR